

1854.

KERTÉSZ JÓZSEF

(1837 — 1895)

KOR- ÉS ÉLETRAJZ

A KERTÉSZ JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA CÉG
MEGALAPÍTÁSÁNAK ÖTVENEDIK ÉVFORDULÓJA
ALKALMÁBÓL IRTA 1914-BEN

KERTÉSZ ÁRPÁD

MÁSODIK KIADÁS

BUDAPEST, 1929

„A tanulás az, mely művel, a munka az, amely gazdagít. Ezért kell összes törekvéseinket művelődésünkre, összes munkásságunkat anyagi jólétünk fokozására fordítanunk. Feladataink legnagyobb része társadalmi téren várja üdvös megoldását; csak ha politikai küzdelmeink céljául társadalmi fejlődésünket tüzzük és e cél felé törekszünk minden kifejtendő erőnkkel és soha nem lankadó eréllyel, csak akkor remélhetjük, hogy boldogulni fog és megelégedett lesz hazánk és népe.“

(Keleti Károly.)

ELŐSZÓ AZ ELSŐ KIADÁSHOZ.

Kertész József életének és működésének vázolója a célja a következő lapoknak. Már több mint egy évtizede, hogy ez a gondolat agyamban megfogamzott: annak most, nyomdánk megalapításának ötvenedik évfordulója alkalmával felelek meg.

Éreztem a feladat nehézségét. Nyomdánk könyveiben és levelezéseiben foglalt adatok sok tekintetben kiegészítésre szorultak, a mely kiegészítést sajnos, a rendelkezésemre álló művek, folyóiratok és a kartársak adatai sem tudták teljességében nyújtani. A főnehézséget az okozta, hogy minden a vállalatunkra vagy annak megalapítójára vonatkozó sor leírásánál az az önvád

hangzott fülembé, hogy elfogult szemmel nézem az eseményeket s nagyobb fontosságot tulajdonítok nyomdánknek és annak múltjának, mint a mellyel bír. Ez az oka, hogy igyekeztem teljesen kiküszöbölni minden érzelmi mozzanatot és igyekeztem a legnagyobb mértékben tárgyilagos lenni.

De könnyen érhet az a szemrehányás is, hogy tulságos részletességgel irtam le nyomdánk történetét. Nem tiltakozom ezen vád ellen ; eredetileg nem is szándékoztam azt ilyen sok adat felsorolásával bővíteni. Azonban munkám folyamán, midőn a múlt század 60-as éveinek nyomdászatáról már megjelent műveket tanulmányoztam, láttam, hogy milyen kis anyaggal rendelkezik az, aki az akkori idők hű képét óhajtja nyerni, miért is sok, esetleg lényegtelennek látszó adat felvételét sem tartottam feleslegesnek, hogy a nyomdánk-ra vonatkozó adatok közlésével hozzá-

járuljak a magyarországi nyomdászat történetének teljesebbé tételéhez.

Mielőtt munkámat a nyilvánosság elé bocsátom, hálás köszönetemet nyilvánítom mindazoknak, a kik munkámban részben adataik, részben a vezetésük alatt álló vagy birtokukat képező könyvtárak rendelkezésemre bocsátásával segítségemre voltak.

Igy:

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ ö Méltóságának és BÁTKY ZSIGMOND dr. és MADARASSY LÁSZLÓ dr. múzeumi öröknek a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának,

dr. GÁRDONYI ALBERT főlevéltárosnak és ZIMÁNYI DEZSŐ levéltárosnak a Budapest székesfővárosi levéltár és

HELLEBRANT ÁRPÁD könyvtárosnak a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának korlátlan használatáért ;

a Budapesti kereskedelmi és iparkamarának és

a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szakegyletének, a melyek az óhaj-

tott könyveket készséggel adták rendelkezésemre ;

a Reichsverband österreichischer Buchdruckerei-Besitzer elnökségének ;

az Actien-Gesellschaft der Locomotiv-Fabrik, vorm. G. SIGL in Wiener-Neustadt,

a Mechitharisten-Kongregations-Druckerei és

a Buchdruckerei JOHANN V. VERNAY (Inhaber BERNHARD PLAUT, mely cég a LEOPOLD SOMMER cég utóda) bécsi ;

az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársaság és

a SCHOPPER J. G. budapesti cégeknek, valamint

BUSCHMANN FERENC,

néhai emőkei EMICH GUSZTÁV,

néhai FALK ZSIGMOND udv. tan.,

MARIAN GYÖRGY (Gábor),

RÁKOSI JENŐ főrendiházi tag,

néhai SZŐLLŐSY MIHÁLY uraknak, a kik részben adatok, részben pedig képek nyújtásával voltak segítségemre.

*

Ha nemesen gondolkodó embereket, kik ugyan nem folyhattak be a lángész

erejével a világ eseményeinek irányításába, sem pedig tudományukkal a tudomány valamelyik szakát ki nem bővítették, hanem akik polgári foglalkozásukban tartós, nagy terjedelmű és jótékony működést folytattak, nemcsak azok ünneplik, a kik ismerték, hanem emléküik méltó arra, hogy az utókor részére megőriztessék : úgy megérdemli az a nemes férfiú is, kinek emlékének ezeket a lapokat szenteltem, hogy emléke maradandó legyen.

Budapesten, 1913 január havában.

KERTÉSZ ÁRPÁD.

ELŐSZÓ A MÁSODIK KIADÁSHOZ.

Mulik az idő fölöttünk...

Ezüstös már a fej, a melyben valamikor ennek a könyvnek a gondolata megfogamzott, új generáció kezdte meg működését a Kertész nyomdában, örök nyugalomra tért munkában sok évi társam: Loránd öcsém, új sirhantban egyesültek Kertész József és felesége drága földi maradványai: örökké fájdalmas emlékünkhöz...

De a múlt időkben is dacol a mulandósággal a hála és szeretet. Könyvem első kiadása régen elfogyott és most friss babérágat fűzök Szüleim emléke köré, amikor elindítom utnak e könyvnek második kiadását. Fogadja szeretettel az olvasó!

Budapesten, 1928 július havában.

K. Á.

NÉHAI LOVAG FALK ZSIGMOND

M. KIR. UDV. TANÁCSOS, STB. STB.

ÉS

RÁKOSI JENŐ

FŐRENDIHÁZI TAG

A BUDAPESTI HIRLAP FŐSZERKESZTŐJE STB. STB.

VISSZAEMLÉKEZŐ SORAI

KERTÉSZ JÓZSEFRŐL.

A Kertész József nyomdája ötven-
éves fennállási jubileumán régi, kedves
munkatársam már csak a szellemével
állhat támogatólag mellettünk. Időnek
előtte távozott az élők sorából és
engem öreg embert hozott abba a fur-
csa helyzetbe, hogy reminiscenciákat
mondjak el az életéből.

Kertész József mellettem kezdette
meg a nyomdász művészetet. A Beimel
és Kozma Vazul nyomdában történt
ez. Derék s jól használható tagja volt
ennek az intézetnek, ahol én is, ő is
rövid időt töltöttünk. Mikor azután
Bécsbe kerültem és a Sommer Lipót
nyomda vezetését rám bízta, Kertész
József eljött utánam. Én akkor az
ötvenes évek végén, amikor hazámban

a cenzura felette megnehezítette a sajtótermékek előállítását, sok magyar nyomtatvány rendelést készítettem Bécsben. Ezért aztán örömmel fogadtam fel minden jelentkező magyar embert. Annál szivesebben adtam tehát helyet Kertész József tagtársamnak, akit tiszteltem és nagyrabecsültem szeretetreméltó egyéniségénél fogva. Ma is látom lelki szemeim előtt, amint az akkori divat szerint fehér nadrágban beállított hozzám. Világot próbálni jött Bécsbe, hogy azután ismeretekkel gyarapodva hazatérjen és a magyar nyomdaipar fellendítését legjobb tudása szerint elősegítse. Kertész József sarkalva belső ösztönétől, nem tudott hosszasabban Bécsben maradni. Épp annyi időt maradt csak külföldön, amennyi elegendő volt ahhoz, hogy a nyomdai műipar akkori vívmányait megismerhesse. Azután megint visszatért Budapestre. Megalapította a Ker-

tész József nyomdát és mindjárt első intrádára megkapta a Ráth Mór kiadásában megjelent Reform című napilap nyomdai előállítását. Ez a munka volt a Kertész József nyomda megizmosodásának első, hatalmas alapköve.

Kertész József maradt később is az, aki fiatal korában volt. Jó kollega, segítő embertárs, soha sem zavaró, kellemes konkurens, aki meg volt elégedve avval, amit a sors neki nyújtott és nem áhitozott a mások babérai után.

Budapesten, 1912. okt. 8.

Igen tisztelt Uram,

örömmel vettem tudomásul, hogy megülni készül még pedig irodalmi formában a néhai édes atyja Kertész József által ötven évvel ezelőtt megalapított nyomda vállalatot.

Tőlem ez időről visszaemlékezéseket kér, atyja urára vonatkozólag. A mit e tekintetben adhatok, igen csekély, a semminél alig több. Én mint fiatal ember akkor a Ráth Mór által alapított Reform című lapot szerkesztettem, néhai Kertész József nyomtatta a lapot. Az alapító kiadó Ráth Mór állván kettőnk: szerkesztő és nyomtató közt, a mi érintkezésünk a minimumra redukálódott s inkább baráti, semmint

üzleti volt az összeköttetés, amely egymáshoz fűzött bennünket. Nem tudok rá visszaemlékezni, hogy barátságunkat valaha bármi differencia vagy kellemetlenség megzavarta volna. Kezdők voltunk: ő mint nyomdász, én mint szerkesztő s kölcsönös becsülésünk azon épült fel, hogy munkánk-nak a közönséges vállalkozásnál nagyobb értéket tulajdonítottunk. Közel voltunk a kiegyezés megkötéséhez s mint deákpárti emberek hazafias idealizmussal nem a magunk, hanem a haza érdeke munkásainak tekintettük magunkat, mert hittünk a nemzet gyors felvirágzásában a rabságból való felszabadulása után. Egy nyomda alapítása kettőt jelent: egyben az anyagi munkát és a felvilágosodás szolgálatát. Vállalkozást és civilizációt. Ő így fogta fel s én meghatva gondolok a vele töltött pár évre akkor, a mikor az általa alapított vállalat ötven éves fennállását

ünneplik, a melynek — az ünnepnek —
csendes zajába én még bele kiálthatom
örömömet.

Tisztelettel

Nádasdy G.

BEVEZETÉS

Nyomdánk történetében, a melynek ismeretése is e sorok célja, felismerhetők mindazok a befolyások, a melyek politikai és gazdasági téren érvényesültek.

A magyar sajtó fejlődése mindig szorosan összefüggött az ország politikai állapotaival. A politika és az irodalom édes testvérek nálunk Magyarországon, mondja Mikszáth Kálmán Jókai Mórról írt élet- és korrajzában. Ha az egyik bajban van, a másik segíti ki.

Az osztrák uralom abszolutizmusa sorvasztólag hatott a szabad szó és gondolat intézményeire. Az 1848. év, mely a szabad sajtót proklamálta, a hazai nyomdászat fejlődésére is befolyással volt. A szabadságharc elfojtása a nyomdákat számra nézve és műszaki fejlődésük tekintetében is visszavetette, a cenzura és a zsandáruralom a rohamos hanyatlás útjára terelte.

1848-ban Pestnek három (Trattner-Károlyi, Landerer és Heckenast, Beimel J. és Kozma Vazul), Budának két (egyetemi nyomda és Bagó Márton) nyomdája van.

1856-ban Pesten 10, Budán 2, 1860-ban Pesten 12, Budán 2, vidéken 54 a nyomdák száma. 1866 őszén van 17 nyomda : Bartalits Imre a Lipót-utcában (most Váci-utca), Bucsánszky Alajos az Ősz-utcában (most Szentkirályi-utca), Emich Gusztáv a Barátok-terén (most Ferenciek-tere), az Első magyar egyesületi könyvnyomda, Fanda és Társai a Háromkorona-utcában (most Nagykorona-utca), Érkővi, Galgóczi és Kocsi Sándor nyomdája az Aldunasoron (most Ferenc József-rakodópart), Gyurián és Deutsch testvéreké a Dorottya-utcában, Heckenast Gusztáv az Egyetem-utcában, Herz Jánosé a Bálvány-utcában, Kertész Józsefé a Városház-téren, Khór és Weiné a Dorottya-utcában, Lengyel és Mandellóé a Fő-út és Váci-út sarkán (most Arany János-utca és Vilmos császár-út sarok), Noséda Gyuláé a Barátok-terén (most Ferenciek-tere), Poldini Edéé az Uri-utcában (utóbb Koronaherceg-utca, ma Petőfi Sándor-utca), Pollák testvéreké a Kétsas-utca és a Fő-út sarkán (most Sas-utca és Arany János-utca), Trattner-Károlyié az Uri-utcában (utóbb Koronaherceg-utca, ma Petőfi Sándor-utca) és Wodianer Fülöpé a Sarkantyus-utcában. Budán két nyomda volt mindössze : Bagó Mártoné a Ponty-utcában és az Egyetemi

nyomda a Várban. Az 1867-ik évi kiegyezés biztosította szabadság újabb és újabb nyomdák alapítására is vezetett. 1877-ben már 52 a budapesti nyomdák száma, ma azoknak száma a 200-at jóval meghaladja.

*

A magyar politikai időszaki sajtónak, korlátolt helyzete dacára, nagyfontosságú szerep jutott abban a korszakban, a melyet a közvélemény az abszolutizmus neve alatt ismer. A nagyközönség soha annyira nem figyelt a sajtó intő szavára, mint ez alatt az időszak alatt ; biztatást, vigaszt, reményt keresett benne, szerepe sokkal fontosabb, jelentősége sokkal nagyobb volt, semhogy azt itt vázolni is megkísérelhetném.

A Pallas Lexikon szerint 1863-ban 80 a megjelent hirlapok és folyóiratok száma, a mely alig változik a kiegyezés éveig, de már 1864-ben 140-re szökik.

Politikai sajtónk a nehéz viszonyok dacára elég tevékenység és életrevalóság jeleit mutatja. Fejlődését azonban nagyon hátráltatta az erőszakos elnyomás és az önkényes ellenőrzés, melyben sem rend, sem szabályszerűség nem volt.

„A sajtó tizenkét évig kényszerítettet

a haza belügyeiről hallgatni“ írja Kecskeméthy Aurél Vázlatok egy év történetéből című művében, „mert a rendszert megróni bűn volt ; pedig a legutolsó bakteren kezdve, föl a miniszterig, minden a rendszerhez tartozott, a rendszernek egyik láncszeme volt ; a rendszer pedig főelveitől le legalsóbb, legapróbb funkciójáig a fejedelem szent nevével merészelt szemtelenül kérkedni.“

A közgazdasági viszonyok javulásával együtt járt a nyomdák fellendülése is. Az erőteljes magyarosodás, az ujságoknak és folyóiratoknak rohamos szaporodása egyrészt, a közigazgatás átszervezése másrészt nagymértékben elősegítették ezt.

Nyomdánk az 1863-tól a 70-es évek végéig terjedő időben a legszerveesebb összefüggésben van az akkori idők időszakai sajtójával.

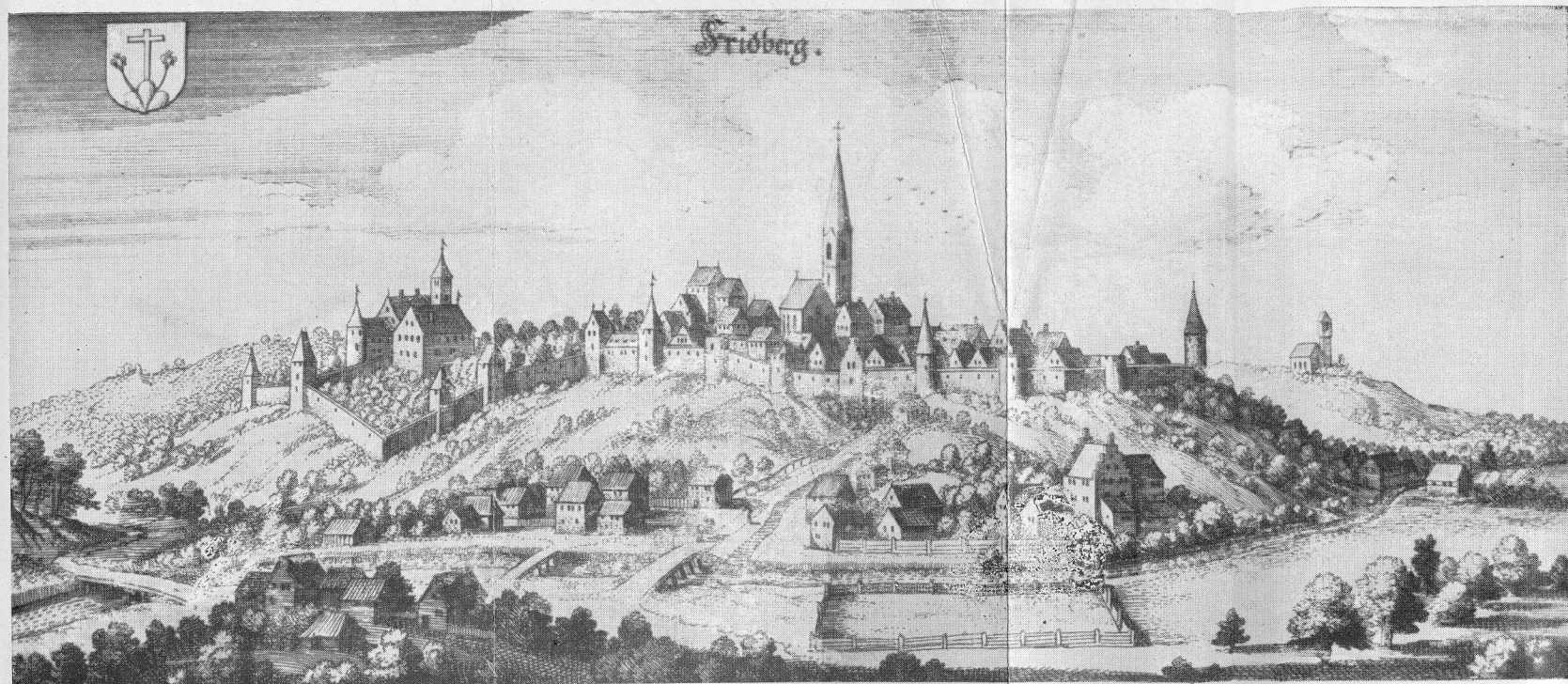
A kiegyezés után megindult nagy alkotmányos küzdelemben megalapított lapok nagy része Kertész Józsefnél készült. Így Rákosi Jenő és br. Kaas Ivor Reformja, Kecskeméthy Aurél Magyar Politikája, Huszár Imre Középpártja, Áldor Imre Hunniája, Podmaniczky Frigyes báró Hazánkja, Tóvölgyi Titus Magyar Hirlapja, Helfy Ignác és Mende Bódog Nép-Zászlója, a Független, Vas Gereben Népbárátja, stb. A heti lapok közül is sok jelent

meg kiadásában vagy nyomtatott nyomdájában. Ilyen módon ismerkedett meg és jutott szoros érintkezésbe és barátságba Kertész József az akkori idők minden mértékadó egyéniségével, a kik gyakran és szívesen keresték az alkalmat, hogy nézeteiket vele is megtárgyalják.

Ez az idő az a magyar nyomdászat történetében, a melyet a mai gyors termelésre berendezett, szedőgépekkel és körforgó-gépekkel dolgozó időben már csak oly kevesen ismernek, pedig ez volt az az idő, a mikor tehetséges emberek a mai fejlődésnek az alapját lerakták.

Friedberg (Bajorország).

I

KERTÉSZ JÓZSEF SZÁRMAZÁSA,
IFJUKORA, NYOMDÁSZPÁLYÁJA
A NYOMDA MEGALAPÍTÁSÁIG

Gaertner János.

Kertész József 1837 április 30-án született Győrött.

Családja az 1780-as években vándorolt be Győrbe a bajorországi Friedberg városkából, a hol a Gaertner családra vonatkozó okiratok, a városi előljáróság bizonyága szerint, 350—400 évre visszamenőleg találhatók.

Friedberg kedves városka Dél-Bajorországban az Acha mellett, a melynek kastélya gyakran volt a bajor hercegek székhelye. Sokat szenvedett a városka a harmincéves háboruban, valamint a spanyol örökösödési háboruban is. 1796 augusztus 24-én itt győztek a franciák Moreau alatt az osztrákok felett. A vár bástyái még ma is állnak és azok egyikében még ma is Gaertner családok laknak.

Gaertner Tamás három fia közül János volt az, a ki Magyarországon megtelepült. Győrött órásüzletet nyitott, a melynek jövedelméből az otthonról vagyon nélkül távozott Gaertner János annyit megtakarít, hogy ingatlanokat is szerez.

Az 1795. év október 2-án átír Győrváros tanácsa „An den löbl. Magistrat der Churfürstlichen Stadt Friedberg in Bayern“ azon

célból, hogy Gaertner János kérelmére atyja, Tamás, vagyona zár alá vétessék, mert tudomására jutott, hogy Gaertner Tamás egy házat adott át fiának Xavérnak. A házat átruházó levélben az lenne kikötve, hogy a szülők elhalálozása esetére maradt összes vagyont gyermekeik Xavér, Teréz és Pál öröklik, Jánost tehát az osztályból kizárta. Győr város tanácsa megjegyzi az átiratban, hogy „nevezett Gaertner János kérelme annál is inkább jogos, mert biztos az, hogy egy gyermeket, a ki szüleit szereti és tiszteli, semmiféle büntetendő vagy törvényellenes cselekményt el nem követett, nem lehet csak úgy rövidesen az örökségből kizárni“ és ezért azt kéri, hogy a későbbi egyenetlenségek, gyűlölködés és költségek elkerülése céljából ez az említett átruházás még a szülők életében semmisíttessék meg és az örökség rendje állíttassék helyre. Minderről a ténykedésről a tanács mielőbbi választ kér.

Gaertner János kétszer nősült. Első felesége Leopold Róza öt gyermekkel ajándékozta meg (Károly, Vilma, József, János és Anna), második feleségétől Szakács Rózától két gyermeke született (Mária és Ede). Első házasságából származó leányai közül Vilmát Gschwindt Mihály mechanikus vette feleségül,

Gaertner Józsefné Szammer Ilona.

Gaertner József.

Annát pedig Róth János. A fiuk közül Károly Kassára kerül, a hol kereskedő lesz és polgárjogot nyer, Józsefről a későbbiekben lesz szó, Jánosról alig hogy valami feljegyzés maradt. A mikor Gaertner János vagyonát első felesége halála után (1817) megállapítja és a gyerekeit megillető anyai részt megállapítja, a gyermekek között János neve még előfordul, de az hiányzik már azokból az iratokból, a melyeket 1828-ban Gaertner János halála után vettek fel az örökség szétosztása alkalmával. Iratok bizonyítják pedig, hogy János megnősült, feleségül vette Kollnecker Annát, a ki 1867 december 23-án felvett végrendeletében megemlíti test néhai férje halálozási napjáról (október 26), az évszám azonban, sajnos, hiányzik. Érthetetlen, hogy miért maradtak ki ők ketten az iratokból, a hol a többi gyermekről szó van. Pedig az ifj. János özvegye, Kollnecker Anna jó szívvvel gondolhatott rokonságára, mert, gyermek nélkül maradván, vagyonából Gaertner Károlynak Kassán, Gaertner József fiainak : Józsefnek és Alajosnak és időközben elhalt leányának : néhai Wolf Mihályné sz. Gaertner Vilma gyermekeinek is juttat. A második házasságból való két gyermek fiatal korban halt meg, előbb Ede, azután Mária ; az utóbbi 1837-ben.

A kivándorolt család még egy ideig közlekedik a Friedbergiekkel. 1811 október 11-én Gaertner János legifjabb fia, szintén János utlevelet kap Bajorországba, de oly soká huzza-halasztja utazását, hogy a bécsi vámvonalnál az utlevelet, mint a mely már érvényét veszttette, elveszik tőle.

1814 junius 10-én Gaertner János bizonyítványt kap azon célból, hogy József nevű fia a bajorországi Friedbergbe utlevelet szerezhessen.

Ezen időtől kezdve nincs tudomásom további érintkezésükről.

Gaertner János jól menő üzletét ugy felvirágoztatja, hogy 1817-ben, a midőn vagyonát felleltároztatja és osztályt tesz, az három házból és kb. 22.000 frt készpénzből áll.

(Ugylátszik a közbiztonsági állapotok akkor is hagytak kívánni valót, mert 1796—1798-ig tartanak a körözések, a melyek órásboltjának kirablására vonatkoznak.)

Gaertner János nagy művészettel és szeretettel készített óráit a régiséggyűjtők mai nap is nagyra értékelik. Megemlékezik róluk Lyka Károly is az Uj Idők 1907 december 1-i számában Művészi holmi a magyar házban címen a következőképpen: „A zsebbe való órák mellett a lábas órák sora, köztük a nagyanyáink szobáiból ösmeretes meghitt

empire munkák, a melyeket Gaertner mester oly bőkezűen juttatott fél Magyarországnak. A ki ezeket gyűjtötte, a mű mechanizmusát is latba vetette ; némely óra szépen megmutatja kerekeinek csinját is : üvegházba rejtve a művük. Mennyi szeretet tapad e sok régi művészi holmihoz. Nemcsak a készítő mester szeretete, hanem a gyűjtőé is.“

Élete vége felé Gaertner János egészsége nagyon leromlott, úgy hogy orvosa nemcsak a testi, de a lelki fáradalmaktól is óvni rendeli. Szellemének frissességét azonban megőrizhette, a mint az egy Károly fiához irt leveléből látható, a kinek eljegyzése alkalmából a következőket írja :

Győr, 1827. február 27-én.

Kedves jó fiam Károly ! A Mindenható áldása hulljon reád, miként azt szívem mélyéből kívánom. Ha a Mindenható Isten úgy áld meg téged, mint a jó gyermekeket, a kik a negyedik parancsolatot el nem felejtik, akkor boldog leszel. Csókold meg helyettem arádat, miután én magam nem lehetek olyan szerencsés. Áldásomat küldöm, a miként csak azt becsületes apai szívemmel adhatom, — legyetek boldogok. Még éldegélek, de annyira gyenge vagyok, hogy a beszédet és gondolkodást és minden üzleti munkát megtiltottak ;

— éljetez boldogul, a mit szívből kíván nektek a ti gyengéden szerető atyátok

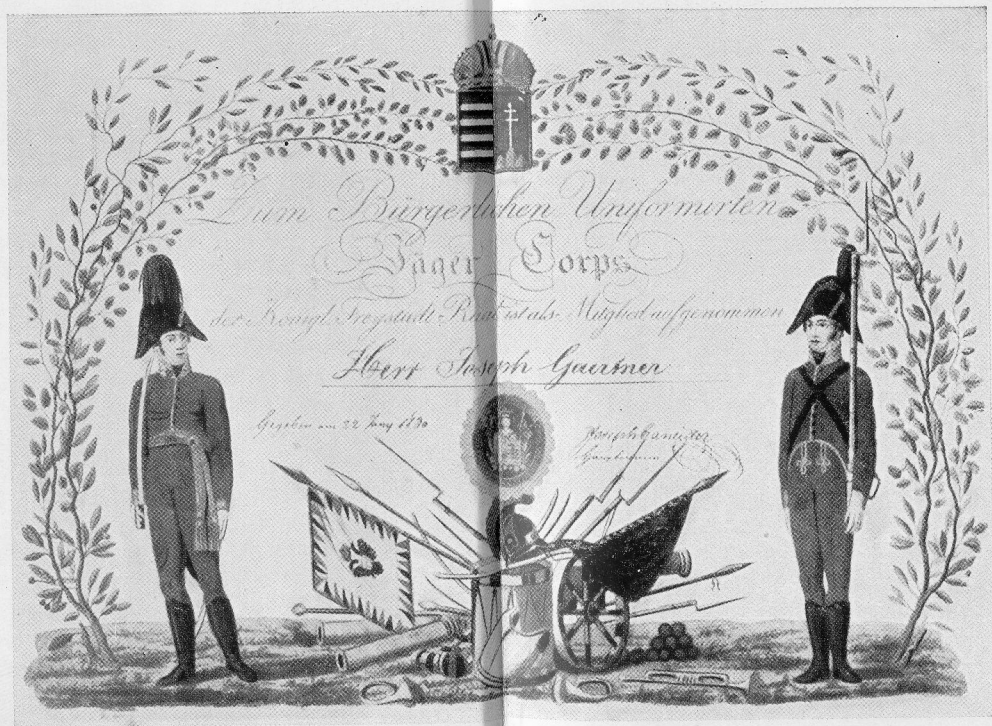
Gaertner János s. k.
polgári órás.

*

József, ki Bajorországból visszatért, 1818. év augusztusában Bécsben van Deder Sebestyén órásnál, mint segéd. Majd besorozzák és a katonaságnál szolgál atyjának 1827-ben bekövetkezett haláláig, amikor is június 6-án a vagyon felosztásánál jelen van Győrött. Ekkor a cs. kir. 5. tüzérezred káplárja. Ugyanezen évben megkapja még az őrmesteri rangot is és a hadsereg kötelékéből elbocsátják. Katonai elbocsátó levele szerint szolgálati ideje alatt kiválóan jó magaviseletet tanusított.

Gaertner János három háza közül az egyiket a kórházra hagyja; az eladási árból befolyt összeg kamatainak feléből a kórház rendes költségei fedeztessenek, de évente két mise szolgáltassék keresztelő Szt. János napján és halálozása évfordulóján. A kamatok másik felét teljesen szegény család kapja lakbére fedezésére még pedig a városi tanács belátása szerint. A második házat második felesége és ettől származó gyermekei, a harmadikat az első házasságából származó gyermekei, köztük József is, örökölték.

Æ Bürgerl. unif. Jäger-Corps tagsági okmányja.

Gaertner József a rákövetkező évben polgárjogot nyer Győrött és megnősül. 1828 február elsején feleségül vette Veszprémben Szammer Pál kir. szab. könyvnyomdász Ilona leányát. A móringlevélben 1000 forintot biztosít hõnszeretett menyasszonyának.

Az 1830. év június 22-én a Bürgerl. uniform. Jäger-Corps der kön. Freystadt Raab tagul veszi fel.

Még ugyanezen év folyamán átköltözik Pestre, a hol a Szervita-téren dohány és tájékpipaüzletet nyit, a melyet a „magyar cimer“-rõl nevez el.

1839 január 3-án folyamodik Pest városa Tanácsához a polgárjog megadása iránt, a melyet 1839 február 1-i kelettel Eichholz János polgármester és Szén Miklós fõjegyzõ aláírásával ellátott okmányon meg is kap.

Érdekes fenti kérvényének következõ része : „Habár a fennálló rendelkezések értelmében nem is kívánhatom, hogy a polgárjog nekem megadassék, mégis részben vagyoni és mûveltségi viszonyaimra való tekintettel, valamint arra is, hogy egy más dohánykereskedõnek M. A.-nak a polgárjog megadott, mégis kérni bátorodom. Miután ház vagy telek birtoka a polgárjog elnyerésére

elég, könnyűséggel megszerezhetném magamnak a jogcimet, mert tőkéim kamatozásra elhelyezve, mindég állanak rendelkezésre, mégis azt a szép jogot, hogy pesti polgárnak nevezhessem magamat, nem vagyonomnak, hanem a műveltség tulajdonának és saját egyéni értékemnek akarom köszönni.“

Gaertner Józsefnek három gyermeke volt : Vilma, József és Alajos. Vilmát Wolf Mihály tanító vette feleségül.

Gaertner Józsefnek 1842-ben bekövetkezett halála után az özvegy folytatja a dohánygyártást és kereskedést. Folytatja egyuttal azokat a törvényes lépéseket is, a melyek a tőlük elrabolt ingóságok visszaszerzése körül szükségesek voltak. Erről a következő okirat tanuskodik :

„MI, SZÉKHELYI MAJLÁTH GYÖRGY Ország Birája, Sz. István Apostoli Király Jeles Rendének Commendátora, Császári Királyi Valóságos Belső Titkos, ugy szintén Magyar Királyi Helytartó Tanátsi Tanátsos, Honth vármegye Fő Ispánnya, 's a Hétszemélyes Táblának Köz Birája. Adjuk emlékezetül mindeneknek, kiket illet, hogy alúl irtt helyen és időben Özvegy Gärtner Jósefnő született Szammer Ilona előttünk személyesen megjelenvén Kalota Constantin Posonyi kereske-

dőnek kézsége, hűsége 's tapasztalt ügyessége eránti bizodalmánál fogva, ötet — a tőle elrablott, 's Posony vármegyében kebelezett Szeredi Helység Uri Székén folyó év és hó 3-án fel vett, ingóságai eránti pernek folytatására és 'a behajtandók által vételére való-ságos törvényes, és kétségtelen meghatalmazottjának választotta, vallotta, és rendelte; adván, és engedvén néki tellyes és általyános hatalmat, hogy mondott ügyét folytathassa, eránta egyezkedésre, és szerződésre léphessen, és mind azokat, mellyeket reája nézve hasznosoknak találánd, végre hajthassa, ügyvédek-et valhasson, azokat ha szükség lenne, akár hányszor vissza hívhassa, álhataratosan igérvén, hogy mind azt jóvá hagyja, elfogadja, 's megtartja, mit nevezett meghatalmazottja mondott ügyében teend, cselekedend, és végezend. Melly fentebb megírtt meghatalmazási vallás-ról jelen bizonyítványunkat hiteles birói petsé-tünkelmegerősítve a meghatalmazónak további tellyes biztositékául a köz Igazsághoz képest kiadtuk. Kelt Szabad Királyi Pest városában Boldog Asszony hava huszonkettedik napján Urunk születése után Ezer nyolcz száz negyven kettődik esztendőben.

Majláth György s. k.

Udvardy Ferenc s. k.

A kezdetben jó módban élt család Gaertner Józsefnek 1842-ben bekövetkezett halála után szűkösebb viszonyok közé került, a minek végeredményeképpen is Gaertnerné kénytelen volt egyébként pedig kitűnően tanuló fiát az iskolából kivenni és valamely mesterségre adni.

Egyrészt talán azért, mert a nyomdászatot jól jövedelmező mesterségnek tartották akkor, másrészt azonban valószínű, hogy a család nagyanyai ágának példája is befolyásolta az özvegy felfogását s ez indította arra, hogy József nevű fiát a könyvnyomdászatra adta. Nagyanyja Szammer Ilona, a híres könyvnyomtató Szammer családból származott, a melynek egyik tagja Mihály már 1790-ben alapít nyomdát Veszprémbe, de rokonságban voltak a Streibig családdal is, melynek alapítója Streibig Antal József 1725-ben vándorol be Wildbergából Magyarországra és Sopronban nyit nyomdát, majd onnan Győrbe vándorol. Szabadalmat 1731-ben szerzett. A Streibig család első szabadalomlevelét III. Károlytól kapta.

Gaertner József leggyöngédebb szeretettel viseltetett édesanyjával és testvéreivel szemben. Jellemző példája ennek az az eset, a mely vele még iskolásfiu korában történt. Valami

verset tanultak, a melynek tárgya a beteg anyja. Mialatt a verset olvasgatták, a kis Gaertner József gondolatai elkalandoztak és az otthonra gondolt. Hirtelen eszébe jutott, hogy anyja is beteg lehet valamikor és ez a lehetőség olyan aggodalmas gondolatokat váltott ki belőle, hogy dacára a téli időnek, otthagytott tanítót, iskolát, könyveket és kabát és kalap nélkül futott haza. A mikor édesanyját szokott foglalatosskodásai között egészségesen találta, megnyugodott és visszatért az iskolába, a hol érthető kíváncsisággal várta tanítója. A mikor a kipirult arcu, élénk szemű fiucska okát adta hirtelen távozásának, tanítója megcirogatta arcát és megdicsérte hő gyermeki szereteteért.

Általában a szeretet volt Gaertner József természetének alapvonása. Anyját nagyon fiatal korban (14 éves volt) veszttette el. Ezen időtől kezdve ő gondoskodott öccséről Alajosról és ebben a gondoskodásban részesítette öccsét sok anyagi csapástól sujtott egész életében. Nővérenek gyermekeit is, a szülők korai elhalálozása után önfeláldozó módon segítette, egyiküket Gizellát évek hosszú során saját gyermekeivel együtt nevelte addig, míg az férjhez nem ment.

Gaertner József, a ki soha semmiben a

pazarlást, az okatlan fényüzést nem ismerte, bőkezű kézzel osztotta az anyagi és erkölcsi segítséget, ha megszorult rokonáról vagy barátjáról volt szó, de részvétet érdemlő esetben elég volt a figyelmeztetés bárki részéről is; soha zárt szívet, zárt erszényt nála nem találtak.

Lehetetlen csak meg is említeni azt a százakra menő esetet, a melyekben szíve legszébb, legnemesebb érzésének engedve attól az időtől kezdve, a mikor még maga is sanyaruságok között él, vagyoni függetlenségeig bőkezű kézzel szórta a segítséget. Meg is becsülték embertársai ezt a nemes, áldozatokra mindég kész szívet.

*

Nyomdász pályáját 1848 június 1-én kezdte meg a Beimel J. és Kozma Vazul-féle nyomdában, a hol 1852 szeptember 6-án felszabadulván, 1854 december 31-ig működött mint segéd. 1855 január 1-től április 1-ig az Emich-nyomdában volt mesterszedő, a mikor is ismét visszatér a Beimel és Kozma nyomdába, de csak az augusztus 18-ig tartó időre.

Ekkor már öccse is megkereste az élet-

fentartáshoz szükséges anyagiakat, miért is Gaertner József könnyebben mozgott.

Szakbeli tudását bővíteni kívánta és ezért elhatározta, hogy néhány esztendőre Bécsbe megy ; ezen elhatározására kétségtelenül nagy befolyást gyakorolt Falk Zsigmond bécsi működése is, melynek következménye, hogy Sommer Lipót nyomdájában vállalt kondíciót.

Sommer Lipót nyomdája egyike volt a legnagyobb és legjobban berendezett magánkézben levő bécsi nyomdáknak. Az első magánkézben levő nyomda, a mely gőzgéppel dolgozott. Már 1847-ben 7 gyorsajtó működött ott. Az ötvenes évek elején a nyomda nagyon el volt hanyagolva és hirneve eltűnőben volt. Ekkor lépett be oda Falk Zsigmond mint nyomdavezető, a kinek igyekvése odairányult, hogy az intézet újra visszanyerje régi hirnevét és ismét felemelkedhesék régi színvonalára. Falk Zsigmond vezetése áldást hozott a Sommer nyomdára. Az üzlet tulajdonosa az ötvenes évek végén hálából a nyomda igazgatójává nevezte ki.

Gaertner Józsefnek a Sommer nyomdában vállalt kondíciója 1855 augusztus 20-tól 1856 december 28-ig tartott. A működéséről kiállított bizonyítványt Falk Zsigmond még mint faktor írta alá.

A Sommer-nyomda még ma is létezik és az a J. N. Vernay Kommanditgesellschaft (Geschäftsführer Bernhard Plaut) nevet viseli (Wien, IX., Marianneng. 17.).

Gaertner József már 1857 január 1-én újabb kondíciót vállal a Mechitharista kongregáció nyomdájában, kezdetben mint szedő, majd később mint korrektor.

A kompressz munkákat, jó részben, pausaléban szedték a szedők itt is, a mely munkarendszer akkoriban világszerte szokásban volt. Ilyen módon egyik-másik szedő jóval fölül keresett az átlagon. Gaertner József is ezek közé az ügyeskezű szedők közé tartozott, úgy hogy ebben az időben már valamelyes megtakarított pénzecskéje is van.

A Mechitharisták nyomdája, a melyet 1810-ben alapítottak, egyike Bécs legrégibb és legnagyobb nyomdájának, a melyet Ferdinánd császáron és Mária Anna császárnén kívül sok főherceg és külföldi uralkodó látogatott meg.

A nyomdát 1873-ban Karl Seidl és Felix Mayer veszik bérbe, utánuk Wilhelm Heinrich. Ma a nyomda ismét a Mechitharisták vezetése alatt áll. Cége ma: Mechitharisten-Congregations-Buchdruckerei és Wien, VII., Mechitharistengasse 4. sz. a. létezik.

Hogy az Édesanyja halálát követő eszten-

K. Hof. Rath
1868

Vom Magistrat der k. Freistadt Pest
in Notrathungs-Angelegenheit

Certificat

Dem an Johann Hölz geb. 1800
geb. Carl Hölzner

wird hiermit bescheinigt, daß derselbe am 2. April 1868
der Notrathungs-Commission vorgeführt worden und

ausgesagt hat, dass er
geb. 1800

für *ausgesagt* unentgeltlich erklärt worden ist

1. Pest, den 1. August 1868.

Karl Hölzner
geb. 1800

Katonai szolgálat alóli felmentés

dők nélkülözései nem nehezettek még nagyobb sullyal Gaertner Józsefre, abban unokabátyja Gschwindt Mihály (kinek anyja Róza, huga volt Kertész József apjának) nyújtott rokoni szeretettel segédkezet. Gschwindték a nyári időben a Bécs melletti Badenben tartózkodtak s unokaöccsük náluk talált lakást és ellátást. Ugyancsak ők voltak azok, akik Gaertner Józsefnek nyomdája megalapításakor is segítségére voltak s habár Gaertner József fáradalmat nem ismerő munkabírása útján szerzett jövedelmeiből kötelezettségeinek néhány esztendő leforgása alatt eleget tett, ezt a segítségnyújtást sohasem feledte el és hálájának jóakaró rokonaival szemben a legnagyobb vonzódással és haláláig meg nem szűnő szeretettel igyekezett kifejezést adni.

Az 1858. év elején katonai sorozásra hívják Pestre, de a katonai szolgálat alól április 4-én felmentik. Az erre vonatkozó iratot Ságody Sándor h. polgármester írta alá.

*

1858

1858 október 12-ével fejeződik be Gaertner József kondíciója a Mechitharisták nyomdájában és evvel egyuttal bécsi tartózkodása is.

Még az 1858. évben lép az Emich Gusztáv könyvnyomda és könyvkiadóvállalat szolgálatába, a mely-

ből később az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársaság alakult meg. Kezdetben mint szedő, majd mint korrektor működött, később a kiadóhivatal a „Sürgöny“ című hivatalos lap kezelését bízta rá. Ez a lap Magyar Hirlap név alatt közölte a hivatalos híreket 1849 november 15-től 1852 július 1-ig, akkor nevét Budapesti Hirlapra, 1860 december 1-én pedig Sürgönyre változtatta.

Érdekesekek azok a visszaemlékezések, a melyeket Kertész József egyik kor- és hosszabb

időn keresztül munkatársa, ezekről az időkről közölt :

„Erre vonatkozó első visszaemlékezésem az 1860—61. évekre vezet, midőn Kertész József az Emich Gusztáv nyomdájában akszidens-szedő, majd a Pesti Napló fő-korrektora és revizora volt, mellette pedig csekélységem mint másodkorrektor működött.

A lapszerkesztés abban az időben még nagyon kényelmesen történt ; este 7 órakor a szerkesztő lezárta a lapot, a szerkesztőség kiürült s a főkorrektor vezette a lapösszeállítást s csinálta meg a bécsi postával érkezett lapokból a „Legujabb“ rovatot és fordította le a német nyelven küldött táviratokat. Ezen működési körében Kertész József nemcsak a kiadó Emich Gusztáv, de a főszerkesztő báró Kemény Zsigmond teljes bizalmát s elismerését is a legnagyobb mértékben birta, de a kiváló szaknyomdász is minden alkalommal nyilvánult benne, ha a lap technikai vagy typographiai előállítása körülmerült fel valamely nehézség.“

Ebben az időben határozza el Gaertner József öccsével Alajossal és unokabátyjaival Károllyal és Tódorral, hogy magyar érzelmüknek a külsőségekben is kifejezést adandó, a Gaertner nevet Kertészre változtatják.

9074
862

2082-5-9

Bizonyítvány

Értesítve a Magyarországi Királyság
Egyesült Királyságának miniszterének, a
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének

Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének

Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének

Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének
Magyarországi Királyságának miniszterének

Erkölcsei bizonyítvány

A Magyar Királyi Helytartótanács 1862 április 24-én küldi le a Sz. kir. Pest város közönségének Gaertner József kérvényét véleményes jelentés végett. A város közönsége véleményezésül Bizenti Frigyes főkapitánynak adja azt tovább, a kinek a névmagyarosítás ellen rendőri szempontból kifogása nincsen. Így vándorol a kérvény a főkapitánytól a városi hatósághoz, majd ismét vissza a Nagyméltóságu Helytartó Tanácshoz és végre onnan fel az Udvarhoz. Junius hó 29-én kelt a Helytartótanács 36002. sz. irata, a mely szerint :

„Ő császári és apostoli királyi Felsége folyó hó 3-án pesti lakos Gaertner József vezetécknevének „Kertész“-re kért átváltoztatását legkegyelmesebben megengedni méltóztatott.“

Ugyanezen időben erkölcsi bizonyítványt is kér és kap Gaertner József Krászonyi főpolgármester aláírásával, a mely szerint „erkölcsi és politikai magaviselete ellen panasz nem fordult elő.“

Mindezen iratok kiváltása két nagyfontosságú, egész életére döntő hatású tervével volt összefüggésben. Családi tűzhelyet kívánt alapítani, ez volt az egyik terve és a másik az, hogy önállósítja magát és nyomdát alapít.

Mielőtt Kertész József életének ezen eseményekben dus szakaszára térnék, megemlítem, hogy Kertész József irodalommal is foglalkozott. A mellékletek között közlöm néhány művecskéjét, a melyek eredeti gondolataik és válogatott nyelvezetük folytán kellemesen olvasható apróságok. Ezeket a munkákat már 1860-ban is Kertész József nével írta alá.

*

Kertész József egész életében nagyon szerette az irodalmat és művészetet. Lakását szép, művészi értékű képekkel ékesítette, könyvtára megközelítette az ezer kötetet, a mi akkortájt mindenestre ritkaságszámba ment. Nagy kedvelője volt a színházaknak is; a klasszikus és a modern irodalom minden értékkel bíró színművét, a zeneirodalom minden remekművét ismerte.

Bécsi tartózkodása alatt, a mikor még anyagi viszonyai nem engedték meg a gyakori színházbajarást, inkább beállt a Burgtheater statisztái közé, csak hogy kedvelt szenvedélyének hódolhasson.

Élete további folyamán sem változott meg felfogása. A Nemzeti színház, az Operaház és a filharmoniai hangversenyek leg-

szorgalmasabb látogatói közé tartozott. A művészet, irodalom és zene iránti nemes szenvedélyét gyermekeibe is átültette.

II.
CSALÁDALAPÍTÁS

Szabó Sarolta.

Kertész József sorsának ezen egyébként is eseménydus idejére esik életének legfontosabb lépése. Ebben az időben ismerkedett meg volt iskolatársának és barátjának Szabó Lászlónak nővérével, Saroltával.

Tanulmányainak hirtelen megszakadása elválasztotta iskolatársainak legnagyobb részétől, de megtartotta a barátságot Szabó Lászlóval, Szabó János szücsmester fiával.

A fiatal emberek elfoglaltságuk dacára elég gyakran találkoztak, a mit megkönnyített az a körülmény, hogy Szabóék a Városház-téren laktak, Kertész József pedig munkára Emich Gusztávnak Ferenciek-terén levő nyomdájába járt.

Egy alkalommal, a mikor a két fiatal ember a déli órákban Szabóék házának kapujában beszélgetett, egy leány lépett be a kapun, a kit Szabó László barátságosan köszöntött. Kertész József, a kit a fiatal nő egész lénye, megjelenése megigézett, szinte öntudatlanul szólt barátjához : „Ezt a leányt szeretném én feleségül.“ Szabó László tréfás megjegyzést tett barátja gyorsan hevülő természetére, de

megmondta később, hogy nővére volt az, a kit köszöntött.

Kertész József most már nem nyugodott addig, míg barátja a családnak be nem mutatta, úgy hogy alkalma nyilott, hogy ideáljával gyakrabban találkozhassek.

Ezekon a találkozásokon, majd néhány kiránduláson és bálon szövődött tovább a fiatalok szerelmének regénye, de távol voltak még attól, hogy a szigorú szülők, főleg Szabóné engedélyét megnyerjék, kinek legnagyobb ellenvetése az volt, a mikor Kertész József imádottja kezét megkérte, hogy nem meri leányát hozzáadni, mert nyulánk, magas termete mellett tüdőbajt sejtett.

Szabónét (szül. Steiner Erzsébet) kardos asszonynak ismerték, a ki higgadt, józan gondolkodása révén közbecsülésben állt.

Lélekjelenlétének példáját adta egy alkalommal a szabadságharc leveretését követő elnyomatás idejében.

Talán azért, mert Szabó János a szabadságharc alatt nemzetőriszolgálatot teljesített, de az sem lehetetlen, hogy besugó munkája volt, hogy Szabóék lakásában katonai kísérettel rendőrtisztviselő jelent meg és Kossuthbankók kiadását követelte. Szabóné, a ki gyermekeivel egyedül volt otthon, sorra huzo-

Kerlész József és felesége
(a 60-as évek elejéről).

gatta fiókjait, megmutatta pénztárcáit, a melyekben bizony csak osztrák pénz volt látható, de a rendőr nem nyugodott és tovább kutatott. Hirtelen elhatározással kitérte erre Szabóné fehérneműs szekrényének ajtait és felszólította a tisztviselőt, hogy ha nem hisz szavainak, szedesse szét katonáival darabonként fehérneműjét. A rendőrtisztviselő vagy elhitte, vagy pedig mert hatott reá Szabóné büszke merészsége, távozott, magával vivén a katonai őrseget is.

A Kossuth-bankók a legfelső sor fehérnemű alatt feküdtek.

*

Szabóék aggodalma Kertész József egészségi állapotát illetőleg elcsitult, meggyőződtek kifogástalan férfias gondolkodásáról és szorgalmáról és így 1862 augusztus 11-ik napján örök hűséget esküdhetek egymásnak Kertész József és Szabó Sarolta, hogy huszonkilenc éven keresztül, gondokat, bűt és bánatot, de az örömet és boldogságot is megosztva, példaképei legyenek a megelégedettséget és boldogságot megérdemlő polgári családnak.

A házasságot bő gyermekáldás tette boldoggá. Kilenc élő gyermek maradt utánuk, négy testvér egész fiatal korban halt el.

A gyermeknevelés nagy munkája főleg az anya vállain nyugodott, a mely feladatnak eleget tenni gyakran emberfeletti munkát követelt. Még a szerencse különös kedvezése volt, hogy a gyermekbetegségek meglehetősen megkimélték a családot, súlyosabb betegség alig kettő-három akadt.

Az otthoni boldogság megacélozta Kertész József erejét, úgy hogy nem kimélve időt és munkát, tudta családjának ellátás, lakás és nevelés dolgában is mindazt nyújtani, a mire művelt szülők gyermekei joggal számolhatnak.

Gyermekeik a legnagyobb szeretettel vették őket körül.

**Kerlész József és felesége
(a 70-es évek elejéről).**

Kertész Józsefné (1870 körül).

III.

A NYOMDA MEGALAPÍTÁSA

Kertész József
(a 70-es évek elejéről).

A múlt század hatvanas éveinek elején a közgazdasági és ipari viszonyok javításában és a javulás állandósításában minden hazafiásan gondolkodó magyar embernek ki kellett vennie részét. Ez indította Kertész Józsefet is arra, hogy beálljon ezen nagy mozgalom munkásai közé, hogy tudásához és ismereteihez képest közreműködjék.

Hosszas megfontolás és a viszonyok kellő mérlegelése után eltökélte magát arra, hogy Budapesten nyomdát alapít. Sok évi tapasztalata, a magyarországi nyomdász-viszonyok alapos ismerete, finomult ízlése hivatottá tették, hogy a budapesti nyomdáknak új irányt mutasson.

Nagyon meggondolva kellett cselekednie, mert a politikai viszonyok súlyosabban nehezedtek minden magyar vállalkozásra, mint valaha. Hiszen az 1861. évi februári pátenst ismét visszaállította a katonai bíróságokat és egy ujságban — lett legyen az osztrák vagy magyar — sem volt szabad az aktuális kormánykérdést érinteni.

A lapok bélyeges papírosra való nyoma-

tása és a cenzurának a lehetetlenségig menő zaklatása nehéz teher volt a nyomdákra.

A nyomda engedélyezése sem ment olyan könnyen, mint manapság.

Már az 1862. év május havában kérvénnyel fordul az illetékes hatóságokhoz, akkor még Gaertner József néven és engedélyt kér a könyvnyomdai iparüzlet gyakorlására. „Magyarország királyi helytartójától“ érkeznek felsőbb helyről az iratok Pest város főpolgármesteréhez. A tanács jelentéstétel céljából Alkér Antal tanácsnoknak adja ki a kérvényt véleményezés céljából, a ki is tekintettel, hogy a kérvényező „helybeli születésű, nagykoru, ki a Beimel és Kozma társasági cég alatt fenállott könyvnyomdai intézetben a könyvnyomdászatot rendesen és szabályszerűen megtanulta és közel 10 évi segédkedése alatt magát nem csak józanul és erkölcsösen viselte, hanem mint betűszedő és javítnok művészi tekintetben szép előmenetelt tanusított, továbbá hogy a Sürgöny című hivatalos lap kiadóhivatalában jelenleg mint lapkezelő van alkalmazva, továbbá, hogy politikai magaviselete ellen soha semmi panasz elő nem fordult, végre, hogy a hadi szolgálatok alól végleg felmentetett“ az engedély kiadatását javasolja.

A míg a kérvény az egyik hivatalt a má-

sik után megjárta, sok idő tellett el. Még hosszadalmasabbá vált az ügy azáltal, hogy az első engedélyt Gaertner helyett Güntner névre állították ki. Ennek a kijavítása újabb kérvényt és a kérvénynek ugyanazon fórumokon való végigvándorlását kívánta meg ; közben legfelsőbb helyen elintéződött a Kertész név használhatóságának kérdése is, úgy hogy végre az augusztus 22-én tartott tanácsi ülés a végleges és helyes engedély kiadását Kertész József részére elrendeli, a mi az adóbizottmánnal és a könyvnyomdászok testületével közlendő.

A nyomda engedélyeért 185 forintot kellett fizetnie ; szokás volt annak idején, hogy az iparüzési engedélyek kiadásakor az illető iparos a jótékonysági alaphoz hozzájárul. Kertész József 65 forintot adott erre a célra.

Ezek után végre hozzáláthatott nyomda-alapítási tervének keresztülviteléhez.

Az 1862. év második felében érintkezésbe lépett Wolf János pesti, Haase prágai és Haenel berlini betüöntődékkal a betüanyag és Sigl bécsi gépgyárossal a nyomdagépek szállítása tárgyában.

Ezeknél az előkészítő munkáknál azonban nagy nehézségeket kellett leküzdenie.

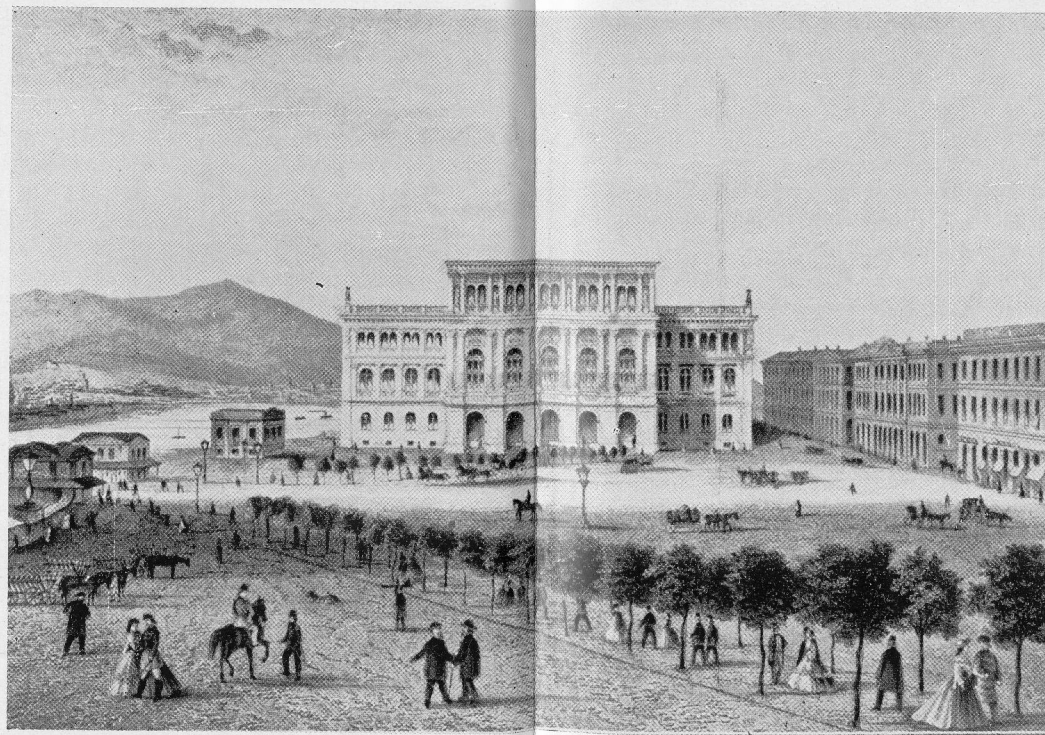
Az első és legfőbb nehézség a pénzkérdés

volt, mert habár Kertész József a nyomda felszerelésére igen szép tőkével rendelkezett, azt teljes mértékben a berendezésben lekötni nem akarta, hitel nyújtására pedig a szállítók, kik őt nem ismerték, vagy egyáltalában nem, vagy csak nagyon korlátolt mértékben akartak vállalkozni. Haase prágai betüöntő egész őszintén be is vallja 1862 december 15-én kelt levelében, hogy a magyarországi könyvnyomdáknak nyújtott hitelekkel olyan szomorú tapasztalatai vannak, hogy most már másképpen, mint a pénz előleges beküldésével, vagy az áruk utánvételes szállításával, egyáltalán nem vállalkozik Magyarországon nyomdák berendezésére. A németországi betüöntő úgy látszik nem rendelkezett ennyire elriasztó tapasztalatokkal, mert megelégedett olyan fizetési feltételekkel, hogy a számla értékének egy harmada a megrendeléskor, egy harmada az áruk leszállításakor és az utolsó harmad hat hónappal későbbben fizetendő.

Nem kicsinylendő nehézségek voltak azok sem, a melyeket a sokféle betümagasság a megrendelésnél okozott. Majdnem minden betüöntődének más betümagassága volt. Kertész József szeretne volna egész nyomdáját az azóta majdnem általánossá vált párisi magasságra berendeztetni, ebben azonban megakadályozta

A Magyar Tudományos Akadémia és a Földtudományi Akadémia.

az a körülmény, hogy hónapok teltek el, míg a betüöntődékkal a szállítási és fizetési feltételek tekintetében végleges megállapodást létesíthetett. Midőn aztán ezen hosszas huza-vona után Haenel berlini betüöntő azt az ajánlatot tette, hogy ha az ő betüöntődéjének magasságát fogadja el Kertész József, akkor az összes nála rendelt kenyérírást néhány héten belül, a kijegyző és diszírásokat pedig 4 héten belül szállítja, Kertész József kénytelen kellenül elfogadta Haenel betümagasságát és most már ezen az alapon tette megrendelését úgy Wolf Jánosnál Pesten, mint a Gottlieb Haase Söhne cégnél Prágában.

De sok baj volt még később is az írásokkal. Hosszu levelezés útján birta csak Kertész József keresztülvinni, hogy az írások képe egy vonalba-eső, tehát a különféle írások együtt (keverve) is alkalmazhatók legyenek.

Zechendorf és Berthold 1863 február 6-án ajánlatot tesznek az írások és tömöntvények megacéloztatására, mely eljárás az ő szabadalmuk. (Ez alatt mindenestre a galvanizálás értendő.) Ezért mázsánként a saját betüöntődjükben készült betük után 5 tallért, a nekik beküldött írások után 8 tallért számítanak.

(Az elszámolásokban 1 tallért 1 frt 80 krajcárral számítottak.)

A nyomdai gépeket Sigl G. wieni cégnél rendelte meg Kertész József.

Habár a nyomda mintakönyve 1863 március 1-ről szól, akkor még messze volt a nyomda attól, hogy teljesen késznek tekinthessék.

A nyomda első helyisége a feldunasor 13. sz. a. az István főherceg szálloda házában volt, a mely helyiségért 354 frt negyedévi bért fizetett. A szálloda azonban úgy látszik nem soká tűrhette a házában levő nyomdát, mert azt már 1864 szeptember havában a városházára (3. sz.) a Vasudvar második udvarába helyezi át. Itt már azután hosszabb ideig maradhat meg (1873 február 1-ig), a míg a nyomda folytonos nagybodása szükségessé nem teszi a költözködést, a mikor is a Lipót-utca 2. sz. ház egy részét, majd 1873 május 1-től az egész házat bérlő, a miért évi 4000 forintot fizet.

Az 1863. év januárjában kezdték meg a szállítást azok a cégek, a melyeknek Kertész József megbízást adott, a szállítások zöme azonban a február hónapra esik. Még csak ebben a hónapban szerel fel a légszesztársulat 4 drb. kétágu, 2 drb. egyágu és 3 drb. fali lámpát, ugyanekkor állítják fel a kokszkályhákat is.

А városnézet.

Az első hetiszámlát február 28-án fizeti ki (88 frt). A szaporodó munkával természetesen az alkalmazottak száma is nő, úgy hogy májusban már 150 frt körül jár a hetiszámla összege, juliustól kezdve megközelíti a 800 forintot. Ez könnyen érthető is, ha egy pillantást vetünk arra (a könyv végén található) a kimutatásra, a mely az ebben az időben végzett munkákra vonatkozik.

Eduard Haenel Berlinből 500 font írást és 26 font körzetet, Gottlieb Haase Söhne Prágából közel 2000 font írást és 40 font körzetet szállítanak a január és február hónapok folyamán, a betűanyag legnagyobb mennyiségét azonban Wolf János szállítja Pestről, a ki az 1863. év végeig jóval több mint 8000 font írást szállít. Wolf János betűöntő prágai származású volt. A 40-es években került Pestre. 1850-ben betűöntőműhelyt rendezett be Budán, a mi azonban még abban az esztendőben gazdát cserélt. Haderer és Huber lettek a tulajdonosai. 1855-ben megvette a Kozma Vazul nyomdájával kapcsolatos öntődét s 1868-ig dolgozott vele, a mikor az az Athenaeum részvénytársaság birtokába jutott.

A rézléniákat Zechendorf és Berthold szállították Berlinből és pedig 1863-ban 71 fontot és 1869-ben 75 fontot.

A szállított betűk beosztása és célszerű elrendezése volt most a fődolog. Az írárok elhelyezésére a következő fafelszerelés állt rendelkezésre :

- 9 szekrényállvány à 8 szekrény és 1 fiók
- 9   „   à 8   „
- 1   „   à 8   „
- 1 kettős „   20 kis szekrény részére
- 1   „   10 „   „   „
- 3 kettős formadeszkaállv. 10—10 deszkához
- 3   „   5— 5   „
- 62 nagy szekrény
- 15 „   „   beosztás nélkül
- 50 kis szekrény
- 50 formadeszka
- 10 nagy „
- 6 korrigálószek
- 30 kéziratartó
- 1 anyagszekrény 9 fiókkal és 5 polccal
- 1 stégszekrény 20 rekesszel
- 1   „   10   „
- 5 asztal
- 2 szekrény
- 8 nedvesítő deszka
- 7 présdeszka.

Már 1868-ban újabb kiegészítésre volt szükség ugy írárok, mint a fafelszerelés tekintetében, amikor is 8 nagy és 21 kis szekrény-

Lánghy János.

nyel és 12 fiókkal egészítette ki a fafelszerelést; újabb írás is érkezett kb. 2200 font.

A nyomda megnyitó körlevelét és a betűminta könyvét, a mely 112 féle írást és 19 falragasz írást tartalmazott, Buschmann Ferenc szedte, a nyomda művezetője Lánghy János volt, a kit Kertész Józsefhez a legőszintébb barátság fűzött.

Lánghy János, a ki 1848—49-ben mint honvédkürtös élte végig a szabadságharcot, a becsületesség és szorgalom mintaképe volt. Pontossága és rendszeretete ritkitotta párját. Őszinte szeretettel vonzódott ahhoz a vállalatához, a melynek fejlesztésében és felvirágoztatásában becsülettel vette ki részét. A sors csodás véletlene folytán, váratlanul bekövetkezett hirtelen halála is a nyomdában érte el. Asztalán, a melyet esti munkája után elhagyni készült, készen volt a következő napon végzendő munkák jegyzéke. Kézmosás után érte hirtelen halála. Mintha még a legfelsőbb ítélő bíró előtt is tiszta kézzel akart volna megjelenni, a milyen egész életén keresztül volt.

*

Az írások ára jóval meghaladta a mai árakat. Így pl. a nonpareille írások közül az Antiqua ¹¹/₁₂ tallérba, a Fraktur 19 ezüst

garasba (ugyanennyibe a kizárás is), a kijelölő írások $1\frac{1}{6}$ tallérba kerültek, a petit írások ára egy tallér, a Corpusé $\frac{5}{6}$ stb. Diszírások ára $2\frac{1}{2}$ tallérig is terjedt.

A gépberendezés a következő gépekből állott :

egy körmozgású gép $20 \times 30''$ írásnagyság nyomhatására,

egy körmozgású gép $24 \times 36''$ írásnagyság nyomhatására,

egy prés $24 \times 36''$,

egy kézi prés $24 \times 36''$,

egy kis kézi prés,

egy szatináló hengermű $26''$ hosszú hengerekkel.

Ezekhez még 12 lekopogófa, 1 hengerállvány, 423 formazáróstég és 40 drb. formazáró ék, mindezek fából, járt. Vas záróstég először az 1870. év elején fordul elő. A nyomda maga öntötte hengereit.

A szatinológép ezen időben a legfontosabb segédgépek közé tartozott. A munka gyorsíthatására már az első felszereléssel 20 imperial és 20 royal cinklemez és 200 imperial simítólemez érkezik.

A papirost az első időkben a hermaneci papírraktár, Posner Károly Lajos, Gyapai,

Dona Döme pesti és a Franzensthaler Maschinen-Papierfabrik bécsi cégek szállították.

A festéket Bécsből kapták és pedig a közönséges fekete festéket fontonként 75 krajcárért, a finomat 3 forint 50 krajcárért; a kézisajtó festék fontjáért 55 krajcárt fizettek.

*

A nyomda működésének ezen idejéből sajnos a személyzeti ügyekre vonatkozólag alig van feljegyzés. Buschmannon kívül Szölösy Mihályról és Márián Györgyről tudom, hogy a nyomdában alkalmazva voltak.

Nevezettek visszaemlékezése szerint is, de későbbi magatartásából is megállapítható, hogy Kertész József alkalmazottai ügyes-bajos dolgait megértő, azokat igazságosan bíráló főnök volt, a kinél szívesen dolgoztak. Személyzetének mindig igaz barátja, őszinte jóakarója volt s ugyyszólván familiáris szeretet és bánásmód kapcsolta össze a főnököt alkalmazottaival.

A nyomda, a mai viszonyokkal összehasonlítva, bizony több tanoncot alkalmazott, mint a hogyan azt mai szabályzataink megengednék. De oly általános szokás volt ez akkor, hogy

ebből a már régen elítélt rendszer árnyékából Kertész Józsefre nagyon kevés esik.

Ebben az időben történt meg — az 1863—1864. évek telén — hogy a nyomda nagy elfoglaltsága különórázást tett szükségessé. Az egyik szedő a neki kiosztott munkát sokalta s kijelentette, hogy azt 9 óráig kiszedni nem lehet. „Persze könnyű a főnöknek, az most a színházba megy.“ Kertész József meghallotta ezt a megjegyzést. Bántotta nyomdászönérzetét, hogy róla így beszélnek s habár fiatal feleségével valóban a színházba készült, nem volt rest és munkakabátját felhuzva pár perc múlva a szekrénynél állt. A szedés 9-órákor korrigálva készen volt, s habár a színházi mulatságból nem lett semmi, a nyomdászönérzet elégtételt kapott. A fiatal asszony, ki ezalatt a nyomda irodájában tartózkodott, éppoly büszke volt erre, mint férje s egy pillanatig sem mutatta, hogy rosszul esik az elrontott multság.

*

Szándékosan foglalkoztam hosszabb ideig a nyomda megalapításának körülményeivel. A mai előrehaladott korban, a sajtószabadság idejében, a midőn a szedőgépek és önműködő berakókészülékek mind a gyors munkát szolgálják, valóban már történeti időknek nevez-

hetők a magyar nyomdászság ezen évei. Érde-
mes a megörökítésre mindazok élete, a kik mint
a későbbi haladás előmunkásai rakták le azt
az alapot, a melyen a nyomdászat a mai fej-
lettségét elérhette.

IV.

A NYOMDA FELLENDÜLÉSE

Az a különleges helyzet, a melyet Kertész József nyomdájának mintaszerű felszerelésével szerzett, kiaknázásra várt. A magánmegrendelők munkái már a nyomda megnyitásának első napjaiban jelentkeztek ugyan, a nyomda igazi igénybevétele azonban lapok nyomtatásának elvállalásával mutatkozik. A nyomda első 15 esztendeje alatt valóságos újságnymdának nevezhető, mert nincsen ezen idő alatt egy év sem, a melyben lapot ne készített volna, de vannak olyan évek is, a mikor 5—6 időszakos lap (1867), vagy pedig mint az 1874. év, a mikor két napilap, egy hetenként kétszer és egy hetenként háromszor megjelenő lapot nyomtattak Kertész Józsefnél.

A mint ez már rendesen történni szokott, a lapokhoz szükséges nagy személyzetet Kertész József felhasználni törekedett a laptechnika rapszódikus munkakivánalma mellett és ezért könyvek, füzetek stb. előállítására is vállalkozott. Az elkészített munkák tiszta nyomása és csinosága mihamarabb újabb és újabb megrendelőket szerzett. Többek között

visszahódította a magyar ipar részére Kertész József a hírneves Ráth Mór cégnek kiadványait, a melyeket hosszú időn keresztül Holzhausen bécsi nyomdász készített.

Erre a körülményre vonatkozólag érdekes néhai Szöllősy Mihály visszaemlékezése, a mit a következőkben szó szerint ismertetek :

„Mint a magyar nyomdászat fejlődésének szempontjából fontos bizonyító körülményt sorolom fel azon emlékezéseimet, melyek annak idején, habár csak meglepetésszerűleg nyilvánultak meg előttem. Ugyanis 1862. év elején Bécsbe mentem conditióba a híres Holzhausen Adolf nyomdájába, hol abban az időben Ráth Mór könyvkiadó magyar könyvkiadványait készítette, s mintegy nyolcan foglalkoztunk mint szedők a magyar munkákkal.

Az 1864. év közepén azonban fokozatosan csökkent a magyar munka s visszajöttem Pestre, hol foglalkozást az akkor még nem rég keletkezett, de már jó hírű Kertész József nyomdájában kerestem és nyertem. Nagy volt azonban meglepetésem, midőn a nyert munkám kéziratából megtudtam, hogy az Ráth Mór kiadványa s a nyomdában több munka folyt a híres kiadó részére. Ekkor értettem meg okát a bécsi nyomda magyar munkái

csökkenésének és ezzel konstátálom Kertész József nyomdájának nagyjelentőségű befolyását a hazai nyomdaipar fejlesztésére és megizmosodására.

Kertész József könyvnyomdája akkor a Lánchid-téren az István főherceg szálloda sarokhelyiségében volt, a lehető legjobban berendezve, úgy hogy akkor a főváros nyomdász-körei a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak műképességéről s elsőrendű műnyomdának nyilvánították, mire valóban rá is szolgált, mert az akkori időben fennállott nyomdák mind régi systemátlan berendezésűek voltak s a visszamaradott betűrajzu írásokkal előállított nyomtatványokat szép és izléses kivitel tekintetében magasan tulszárnyalta Kertész József ifju nyomdája s versenyre, fejlődésre kényszerítette a visszamaradottakat.

Ez volt Kertész József nyomdász ambíciójának fényes eredménye, mi a hazai nyomdászat művészies irányban fejlődésére is tagadhatatlan nagy befolyást gyakorolt.

Ezekkel járulok hozzá néhai Kertész Józsefnek, mint magyar könyvnyomdásznak kiváló nagy érdemei elismeréséhez és emlékének méltó megörökítéséhez, mit kortársai még a boldogult életében kinyilvánítottak, a hálás utókor pedig kegyelettel fogja megőrizni, mint

a jelen magas színvonalon álló könyvnyomdászati fejlődésének egyik uttörő bajnokáét.“

Kertész József nyomdájának jóhírnevét bizonyítja az a körülmény is, hogy a 60-as és 70-es években alapított lapok nagy része nála készült.

Az ezen időkben forrongó politikai kérdések a lapokat olvasottakká tették. Ha nyomtatási mennyiségük a maiakkal összehasonlítva elenyésző kicsinynek is látszik, nem szabad az összehasonlításnál az akkori viszonyokról, a közönség nagyságáról sem megfeledkeznünk.

A különféle pártárnyalatu lapok alkalmat adtak úgy az ellenzékhez, mint a kormányhoz közel álló hirlapírói és politikus körökkel való megismerkedésre. Kemény Zsigmond báró, Podmaniczky Frigyes báró, Rákosi Jenő, Kaas Ivor báró, Kecskeméthy Aurél, Lonkay Antal és még sokan fentartották a baráti viszonyt Kertész Józseffel akkor is, a mikor már régóta megszűnt közöttük az üzleti összeköttetés.

Ezen időben egy alkalommal képviselősséggel is megkinálták, de azt részben mert politikai szereplésre nem érzett hajlandóságot, részben pedig, mert ellenzéki felfogása más tábor felé vonzotta, nem fogadta el.

Az ellenzék eredményes nagy küzdelme a hetvenes években teljes kormányváltozással járt. Az ellenzéknek kormányrajutása a Kertész nyomdára majdnem katasztrofális jellegű volt, mert rövid időn belül, majdnem egyik napról a másikra szüntek meg olyan lapok, a melyek addig az ellenzék elveit hirdették és a melyek előállítása többek között a Kertész nyomda munkáinak a gerincét képezték. A lapok egy része más lapokkal egyesült.

Még egyszer volt idő, a mikor Kertész József nyomdája napilapok előállításával is foglalkozott. Tóvölgyi Titusz Magyar Hirlapját és Mende Bódog Nép Zászlóját készítették akkor nyomdájában (1877.), de ezután kérelhetlenül bekövetkezett az a hatás, a mely a nyomda egyéb munkáinak a lapok előállítása mellett történt elhanyagolásával járt. A nyomda felszerelése nem volt már teljesen kifogástalan, a nagy hajszában készülő napilapok (a Magyar Hirlapból naponta 3—8000 pldt nyomtak) a nyugodt munkát teljesen kizárták, úgy hogy Kertész József nyomdász érzékét bántotta az a tudat, hogy már nem sorolhatja magát a magyarországi nyomdák legelsőbbjei közé. Ez az elkedvetlenedés az idők folyamán csak fokozódott, úgy hogy az 1877. év végén tárgyalást kezdett Tóvölgyivel a nyomda el-

adása tekintetében, a mely tárgyalások 1878 elején be is fejeződtek.

Igy ért véget Kertész József nyomdájának az a korszaka, a melyben a lapok, a politika vannak tulsúlyban, a melyek nagy fellendülést hoztak magukkal, de egyszersmint magukkal hozták az enyészet csiráját is.

A mig azonban a lapok fejlődése vagy megszűnése Kertész József nyomdáját előnyösen vagy hátrányosan befolyásolták, a hetvenes évek végeig mintaszerű munkát végzett az ipar és kereskedelem, a pénzvilág, a hivatalos és a magán élet részére szükséges nyomtatványok előállításával. Csinosság, helyes nyomdászérzéssel választott betűk és azok szabályos elrendezése, kifogástalanul tiszta nyomás jellemezték már akkor is a nyomda minden nyomtatványát és ezek az okok tették közkedveltekké.

Nem is kell tekintetbe vennünk az akkori anyagok tökéletlenebb voltát, ha az üzleti világ részére szükséges nyomtatványokat összehasonlítani óhajtjuk. Nem vonatkozik ez persze a most nagyon divatos és rendszeresen használni szokott reklám-nyomtatványokra, mert az ezeknél használatos anyag tekintetében a betüöntődék az utolsó két évtizedben olyan óriásit haladtak, a mely fejlődés már-

már alig áttekinthető gazdag anyagot nyújt a nyomdák részére.

Fájdalommal vált meg Kertész József ezen nyomdájától, de csak rövid időre vonult vissza a nyomdászpályától, melyhez élete utolsó percéig a legnagyobb szeretet fűzte.

V.

NYOMDÁSZTESTÜLETI MŰKÖDÉS

Az a kiváló helyzet, a melyet Kertész József nyomdája ezekben az időkben a pesti nyomdák között elfoglalt, érthetővé teszi, hogy a pesti nyomdásztestület (főnökegyesület) Emich Gusztáv lemondása után elnökévé választotta.

Sajnálatos körülmény, hogy a volt nyomdásztestületi iratok felett nem rendelkezhettem. 1878 május 3-án ír dr. Szabóky Adolf mint a fővárosi iparszakbizottság elnöke és kéri a már feloszlott testület végszámadásait és iratait s egyuttal kérdést tesz, hogy a testület feloszlásakor maradt-e vagyon. Ezen felhívásra Kertész József a következőkben válaszolt : „A budapesti könyvnyomdásztestület, melynek utolsó elnöke én voltam, 1870 végén szüntette meg, mint olyan együttes működését. A testületnek nem volt és nincs is vagyona az itt átküldött testületi iratokon kívül, miknek időszerintj összeállítását (1867 június 27—1870-ig, mint elnökösködésem ideje), a mennyire lehetett, rendeztem.“ Dr. Szabóky Adolf ugyanezen év május 12-én átveszi az iratokat a célból, hogy azokat Budapest főváros

tanácsának hivatalosan átszolgáltassa. Hogy Szabóky már ez időben fellépett (a fővárosi levéltári iratokból megállapítható) betegeskedése (meghalt 1880 jul. 22.) alatt kallódtak-e el az iratok, nem állapítható meg: tény az, hogy a levéltárban az iratoknak nyoma sincsen. Ennek következtében Kertész József nyomdásztestületi működéséről majdnem kizárólag csak azok az adatok állottak rendelkezésre, a melyek „a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete negyedszázados fennállásának történetében“ és az „Egyesült erővel“ cím alatt kiadott ötvenéves szakszervezeti tevékenység történetében foglaltatnak. Nagyon természetes, hogy ennek folytán teljes kép nem alkotható, mert így csak az a levelezés olvasható, a melyet a nyomdásztestület és a segédek szervezete váltott olyan esetekben, a mikor bérmozgalom volt.

Az 1861. évi szerencsétlen kimenetelű árszabálymozgalomnak eredménye: a segélyző egyesület megalapítása volt. Már az árszabály tárgyalásakor szóba került alakításának szükségessége, s Kocsi Sándor a Kozma-féle nyomda művezetője egyszerű, keresetlen beszédben ecsetelte a segédek kilátástalan jövőjét. Kocsi szavai nem is maradtak hatás nél-

kül, mert már ezen a gyűlésen kimondották a főnökök, hogy segélyző egyesületet alakítanak. A sztrájk után a munkásbarát nyomdavezetők gyűlést hívtak egybe, a melyen a főnökök is megjelentek és a melyen egy rok-kant-segélyző pénztárt alapítanak, melynek alaptőkéjéhez a főnökök minden egyes segéd-jük után heti 10 krajcárral járulnak. 1863. évi augusztus 30-án tartották meg az „Általános buda-pesti nyomdász beteg- és segélyző-egylet” közgyűlését. Ezt a közgyűlést Kozma Vazul, a pesti nyomdász-testület elnöke hívta össze és ennek első tárgya a már felsőbb helyen megerősített egylet végleges szervezése. A meghívón a következő nyomdák neve szerepel („A főnök urak névjegyzéke :”) Bagó Márton, Bartalits Imre, Bucsánszky Alajos, Emich Gusztáv, Engel és Mandelló, Fanda és Társa, Herz János, Hornyánszky & Hummel, Kertész József, Kozma Vazul, Landerer & Heckenast, Müller Emil, Noséda Gyula, Poldini Ede, Trattner-Károlyi, Kir. Egyetemi nyomda, Wodianer Fülöp.

Kertész József maga is az egyesület leg-lelkesebb pártolói közzé tartozott s nyomdája még ma — 50 év után — is fizeti a főnök-illetéket.

Az önképző-egylet alapszabályait a m.

kir. helytartótanács 1866 június 10-én hagyta jóvá. Közben azonban könyvtára szépen gyarapodott. A mint az önképző-egylet első közgyűlésének (1866 július 22.) jegyzőkönyvéből kitűnik, a könyvtár alapját Kertész József vetette meg 18 kötet könyv ajándékozásával. De ez csak kezdete volt a könyvadományoknak. Későbbi években is gyakrabban juttatott könyveket a könyvtárnak.

Az első magyar felelős minisztériumnak 1867 március 17-én az 1848. évi XVIII. törvénycikk tárgyában kibocsátott végrehajtási rendelete, mely szerint az említett törvénycikk XVIII. fejezetének 37. §-a értelmében 15 nap alatt minden nyomdatulajdonos Budapesten 4000, vidéken pedig 2000 forintot biztosítékul tegyen le, nagy konsternációt keltett a nyomdatulajdonosok között. Az 1867 június 27-én tartott testületi közgyűlés elhatározza, hogy kérvénnyel fordul a képviselőházhoz ezen rendeletek visszavonása tárgyában. Kertész József, mint a nyomdász-testületnek akkor még ideiglenes elnöke 1867. évi július 2-án eljár Pest város főpolgármesterénél és a testület abbeli kérését adja elő: járjon közbe a főpolgármester a belügyi és igazságügyi minisztériumoknál, hogy a követelt biztosíték letételére a határidő augusz-

tus 10-től azon időig hosszabbíttatnék meg, míg az országgyűlés a fentemlitett kérvény tárgyában határozatot hoz. A főpolgármester ezen kérésnek nem tehetett eleget, de azt a tanácsot adta, hogy a testület forduljon kérvényileg közvetlen az említett minisztériumokhoz időhalasztásért. Kertész József körlevélben értesíti a nyomdatulajdnosokat, hogy ha az országgyűlés augusztus 10-ének közeledtéig határozatot nem hoz, a kérvényt az illetékes helyen be fogja adni. 1867. augusztus 5-én Kertész József id. elnök és Pollák Károly id. jegyző fogadtatáson voltak Wenckheim Béla báró belügyminiszternél, a hol ugyancsak a biztosíték letételére való határidőnek meghosszabbítását kérték. A belügyminiszter a viszonyok tekintetbe-vétele után ígérte intézkedését, végeredményben azonban a biztosítékokat le kellett fizetni.*)

Ugyancsak a július 2-iki levelében hívta fel Kertész József a nyomdatulajdonosokat az 1848. t.-c. 39. §-a által előírt üzleti könyvek vezetése, illetve lepecsételése tárgyában.

Az önképző-egylet 1867. április 7-i ülésén Hirsch Lipót azt az indítványt terjeszti elő, hogy a tagok anyagi érdekeinek megóvása

---

*) Az Egyesült erővel című könyv (93. o.) ezen eseményeket helytelenül írja le.

céljából a főnökök testülete feloszlattassék és újra szerveztessék s ehelyett egy főnökökből és segédekből álló egyenjogositott testület létesüljön, mely a közös ügyeket közösen tárgyalná. A nyomdatulajdonosok testülete 1867. augusztus 4-iki ülésében tárgyalta az átiratot s arra a következőkben válaszolt: „A főnöktestület már a petíció benyújtása előtt gondoskodott a felsorolt bajok orvoslásáról. A közös értekezletekre vonatkozó alapszabályokat azonban elfogadhatóknak nem találta, miről a tisztelt pest-budai könyvnyomdászok önképző-egyletét ezennel értesítjük. Pest, 1867 augusztus hó 5-én. Pollák jegyző, Kertész József elnök.“ Az önképző-egylet ezek után a fővárosi tanácshoz fordult, a mely ezen felebezést az általános választói jog, a gyűlési és egyesülési jog törvénybeiktatása ügyében beadott kérvényekkel együtt felküldte a miniszterelnöknek az országgyűlésen való előterjesztés végett, a hol aztán örökre eltemették.

A további árszabálymozgalomban nem játszott Kertész József vezető szerepet. Így az 1870-es év elején lezajlott sztrájk idején a már a főnökök által kiküldött 11-es bizottságnak sem volt tagja. Ugyanigy történt ez az 1885. évi bérmozgalom alkalmával is, a melynél lovag Falk Zsigmonddal és Légrády

Károllyal együtt aláírta ugyan az értekezletre szóló meghívót, de már a kiküldött 5 tagu végrehajtóbizottság működésében nem vett részt.

Résztvett 1883-ban és 1884-ben is azokban a tárgyalásokban, a melyeknek célja egy főnöktestület alapítása volt. Az 1884-ben január 27-én a Tigris szálloda termében tartott értekezleten hosszas tárgyalások után a következő indítványt teszi: „A gyűlés ki nyilatkoztatja, hogy testületté alakul s ennek végleges szervezésére s alapszabályok kidolgozására öttagu bizottságot küld ki, mely a testületet ideiglenesen képviseli, míg a módosított ipartörvény hatályba lép és csak ez után, ennek rendeletei értelmében, fog a főnök testület végleg megalakulni. A bizottság feladata lesz a testület érdekeit szem előtt tartani, azt minden irányban képviselni, az ipartörvény módosításainak az országgyűlésen való tárgyalásakor befolyását érvényesíteni iparérdekeink megvédésére, valamint személyes érintkezés által a még nem csatlakozott nyomdák főnökeit a testületbe való lépésre megnyerni.“ Ezt az indítványt egyhangulag elfogadták és az öttagu bizottság tagjaiként megválasztották Falk Zsigmondot, Kertész Józsefet, Morvay Józsefet, Buschmann

Ferencet és Fanda Józsefet. Ennek a Főnöktanácsnak további sorsáról nincsenek adataim, csak annyit tudunk, hogy a következő években a munkáskérdések tárgyalásánál ez az ötös bizottság szerepel.

VI.

AZ ÚJ NYOMDA MEGALAPÍTÁSA

A vállalatának megszüntetésével járó izgalmak és a csalódás is, egyidőre visszavetette Kertész József munkakedvét. Még 1875-ben egyemeletes kis házat vásárolt a Hunyady-u. 48. sz. alatt, ide vonult vissza ekkor már nagy családjával és nyugalomban töltötte napjait.

Ebben az időben egyszerre hat gyermeke járt iskolába, a mi bizony nem csekély gonddal járt. Ezeket a gondokat is megoszthatta Kertész József végtelen türelmű feleségével, a ki férjét is, gyermekeit is odaadóan szerette, értük minden áldozatra kész volt. Páratlan szeretettel foglalkozott gyermekei nevelésének apróbb, nagyobb gondjaival, pedig az ő, elemi iskolába járó fiait is lelkesítette a Vadölő, meg Robinson és Péntek romantikus története és az akkori iskolai rend szerint szabadon rendelkezésre álló csütörtöki napon, gyakran lehetett őket ijjal-nyillal felfegyverkezve a fák ágai között találni, a mi ritkán történt meg anélkül, hogy a gondos anyának foltozó munkát ne adott volna.

Kertész József természetével azonban a tétlenség nem volt összeillő s ezért foglal-

kozás után nézett. Eleinte valamelyes hivatalnoki állásra gondolt s meg is kísérelte a pénztárnoki állás elnyerését a Földhitelintézetnél, majd onnan történt elutasítása után a Magyar vasuti banknál, de ez utóbbi terve sem sikerült.

Barátai, társadalmiak és üzletiek, bátorították, hogy fogjon ismét régi foglalkozásához, térjen vissza régi ideáljához és alapítson újra nyomdát.

A mit fiatal fővel, a családalapítás előtt, telve nemes ambícióval és tettekre kész vágygal elhatározni oly könnyű volt, az most meglett férfikorban, nevelésre váró nagy családdal bizony sok gonddal járt.

De döntött ebben is az, a ki életének mindég vezető muzsája volt, döntött az áldozatrakész feleség, a ki a legjobban értette meg a ki nem mondott gondolatokat is, a ki legjobban tudta, hogy a családfő vágyik ismét régi működési tere után és ha valami visszatartja, úgy az csak az az aggodalom, hogy a családja jövőjének biztosítására összegyűjtött kis tőkét merje-e kockára tenni.

Az egyetlen irányadó oldalról bátorítva, serényen munka után lát. Mintegy új életre kel, a szunnyadó gondolatok szárnyra kapnak, megindulnak a számítások és tervezgetések. Minden oldalról biztatók a kilátások. Társa-

dalmi és üzlet-barátai, kartársai és a betü-öntödék, mind örömmel látják újra a szakma vezető munkásai között.

Az 1880-as év végén már javában folynak a tárgyalások a szállítókkal és 1881 év májusában újra megnyílik nyomdája a Mária Valéria-utca 11. sz. a. házban. A nyomda felszerelése kicsiny, de tökéletes. Még emlékében voltak Kertész Józsefnek a lapok előállításával szerzett tapasztalatai és ezen nyomdáját kizárólag kereskedelmi nyomtatványok előállítására rendezi be.

Megnyitó körlevele és üzleti kártyája feltűnést keltenek s „arról tanuskodnak, hogy az új üzlet csin, izlés és szép kiállítás tekintében meg fogja állani a versenyt nem egy — elsőrendű nyomdával is.“

Az ezen időben megjelenő szaklapok közül az egyik felemlíti, hogy „ezért csak rokon-szenyvvel üdvözölhetjük, ha olyan férfiak fordulnak ismét a könyvnyomdászat felé, akik régebben a felburjánzó rabló gazdálkodás következtében bucsut mondtak kedvelt foglalkozásuknak.“ Megemlíti még ugyanez az ujság, hogy a nyomda belső ügyeinek vezetését Lánghy Jánosra, erre a humánus és barátságos gondolkodása folytán jól ismert férfira bízták. Ugyancsak ekkor nyert alkalmazást

Pfalzer József is, mint szedő, a ki későbbben Lánghy János halála után a nyomda vezetője lett. Pfalzer József 15 évig volt alkalmazásban nyomdánkban. Működése teréről kinos halál szőlitotta el az örök nyugalom hazájába. Pfalzert Holl Kristóf követte (17 év). A szedőosztály vezetője ma Kertész Ernő. A nyomda első gépmestere Krause József volt. Őt követte Hopp Flórián, majd Hell Ferenc. 1883. szeptemberétől kezdve Stern Ferenc, utána Stadler Gyula, a kit Bressán Gyula követett, a ki még most is működik a nyomdában.

Kertész Józsefet azon eltökélt szándékától, hogy napilapokat nem vállal többé, nem térithette el semmisem. Két esetben történt meg pedig, mindjárt a Mária Valéria-utcai nyomda megnyitása után, hogy olyan férfiak akartak vele társulni, a kiket egyénileg a legmagasabbra becsült, a vállalkozások részéről talán nem is igényeltek volna tulságos anyagi áldozatot, de mindez nem tudta feltett szándékától eltéríteni. (Ma mind a két vállalat a milliós vállalatok között foglal helyet.)

Még az időszakai folyóiratok ellen is bizonyos ellenszenvet érzett, a minek a következője, hogy a szapora lapalapításból hasznát nem láthatja, de nem is köti le feleslegesen a hitelre már akkor is nagyon rászoruló lapok-

nál, forgó tőkéjét. Nehány egészen apró, tulajdonképpen folyóiratnak alig nevezhető, összesen 5—6 füzetben megjelent kiadvány után a nyolcvanas évek legvégén tárgyalásokba bocsátkozik Taborsky Ottóval, a Technológiai Iparmúzeum akkori igazgatójával, a ki Technológiai Lapok címmel egy havonként kétszer megjelenő műszaki folyóirat kiadását tervezte. Kertész József, a ki Taborskyt páratlan igazságszerető természetü, egyenes modora miatt nagyra becsülte, kivételt tett ezen esetben és a lap készítésére berendezkedett. Ezen lap után már csak fiának dr. Kertész Józsefnek „Sebészet“ című lapját készítette.

Nyomdájának megrendelői mindjárt kezdetben néhány legelőkelőbb bank és takarékpénztár, majd ezekhez sorakozik a Budapest—pécsi, Mohács—pécsi és Kir. szab. pécs—barcsi vasutak üzlet-igazgatósága, a melyeket a vasut államosításáig a legnagyobb megelégedésre szolgál ki. 1887. december 18-án a következő levelet írta az üzletigazgatóság: „A menetrendek kiváló csinnyal és gyorsasággal való kiállítása, de különösen annak technikai mintaszerű felszerelése tanúságot tesz intézetének kitűnő berendezése és szakszerű vezetéséről úgy, hogy örömmel felhasználjuk jelen alkalmat Önnek ezen, a hazai ipar terén oly

kiváló helyet elfoglaló intézet vezetőjének — teljes meglegedésünket és köszönetünket nyilvánítani.“

Mint pénzügyintézetek nyomdája, magától adódott, hogy az intézetek által kiadásra kerülő értékpapirosok nyomásával is nyomdáját bízták meg, rendkívüli azonban az a bizalom, a melyet a vele összeköttetésben levő intézetek részéről élvezett. Nemcsak hogy a nyomtatáshoz szükséges összes klisék és szedések nyomdájában őriztettek, de az ő őrizetére voltak bízva az ezen értékpapirosok nyomtatásához szükséges papirosok is. Volt idő, a mikor egyszerre hét különféle vízjeles papirost őrizett a nyomda.

Már a legelső értékpapirosok megrendelésénél győzött Kertész Józsefben a könyvnyomdász, a ki a litográfiát csak segítő eszközüül fogadta el és az értékpapirosokat könyvnyomdai uton készítette. El is érte azt, hogy azok az értékpapirosok, a melyeken nyomdájának jelzése rajta van, mentesek minden sablontól. A nyomtatás izlésességét külföldi: osztrák, német és francia bankintézetek is többször elismerték.

Nyomdájának megalapítása első éveiben is előfordultak értékpapiros-megrendelések, ezek azonban szórványosan és csak kis nyom-

tatási mennyiséggel jelentkeztek. Az első ilyen eset 1867 novemberében van, a mikor összesen 1.9 millió korona értékű értékpapiros készült. Az értékpapiros-megrendelések gyakrabbi ismétlődése a nyolcvanas évek közepére esik. 1886-ban még csak 11.9 millió korona értékű záloglevél és kötvény készül, a mi 1895-ben 102, 1903-ban 127, 1911-ben 131 millió koronára emelkedik. Az utolsó 25 évben (1888—1913) készült

záloglevél és kötvény...	1342	millió
pénztári jegy	458	„
különféle értékpapiros		
(részvény, részjegy stb.)	417	„
összesen....	2217	millió

korona értékben.

Ugyanezen idő alatt készül $\frac{1}{3}$ millió darab takarékbetétkönyvecske és félmilliónál több csekk és utalvány. Ha ezeknél a számoknál figyelembe vesszük a nyomdának kisszerűségét, méltán lehet a fenti számokból az élvezett bizalom tartósságára és nagyságára következtetni.

Kertész József új vállalkozását tehát teljes siker koronázta.

*

A míg így üzleti vállalkozására megelégedéssel tekinthetett, otthonában is a nyugodt,

becsületes polgári élet nyújtott a munka után pihenést.

Gyermekei apránként felnőttek, a nevelés felelősségteljes munkája nehányuknál a befejezéshez közelg. Lányai közül három már kivált az iskola falai közül és az otthoni munkákban segédkeznek. Fiai közül a legidősebb az orvosi pályára készült, a következő — e sorok írója — érettségi vizsgája után (1888) a nyomdába került. A gondos anya volt az, a ki a mást tervezgető fiút terveinek megváltoztatására bírta. Jellemző Kertész József felfogásának helyes szigorúságára, hogy fiát a nyomda tanoncai közé sorozta, a hol is minden szakmabeli munkában részt kellett vennie, úgy hogy mód és alkalom bőven nyílt arra, hogy szaktudását megszerezze és fejlessze.

Kertész József egészségi állapota, ideges főfájásától eltekintve, mindég kifogástalan volt. Életében mindössze háromszor volt beteg. Családjában is mentve volt a komolyabb aggodalmaktól, úgy hogy nyugodt bizalommal tekinthetett a jövő elé.

Ezt a most vázolt időszakot munkában eltöltött életének legnyugodtabb, leggondtalanabb idejének lehet nevezni.

VII.

KERTÉSZ JÓZSEF HALÁLA

Az előbbi fejezetben vázolt időszak boldog nyugodtságának a sors kérlelhetlen, irgalmat nem ismerő keze szakította végét.

A mikor legidősebb fia, ki orvostudori oklevelét már megkapta, családot alapított és Kertész József megkezdhetette a nevelés legnehezebb, de legszebb munkáját, hogy gyermekeit önállóvá tegye, hogy a maguk munkája és szorgalma útján törjenek utat az előmenetelre, biztosan támaszkodván a szerető szülők vezető kezére : váratlanul, előkészítés nélkül, kegyetlen hirtelenséggel fosztotta meg őt huszonkilenc éves házasság után feleségétől, a gyermekeket pedig gyöngéd, szeretettel, gondoskodó jóakarattal teli anyjuktól.

Mintha a súlyos sorscsapás okozta fájdalom megfagyasztotta volna a család minden tagjának érzőképességét, dermedten, rémülettel telve keresték egymásban a vigasztalót, hogy megtalálják a fájdalomra a szavakat, a vigasztalásra a könnyeket.

*

Nehéz idők következtek ezután. A fájdalom hosszú időn át erősebb volt a munkakedvnél, hónapok és hónapok kellettek, a míg Kertész József újra megkisérelte családjá körében vigasztalást találni és nem csak azokban a könnyekben enyhülést, a melyeket felesége mindig virággal borított sirjára hullatott.

*

A család a napi kötelességek végzése közben leküzdötte az első fájdalom élességét és az elvesztett anya képét mindegyik rózsakoszorúval övezte szívében. Sarolta leányának menyasszonysága, unokáinak születése ismét éreztette vele a családi boldogságot. Ezek azonban fénysugarak voltak csak, a melyek életének útjára estek.

Habár gyerekei szeretetükkel vették körül, mégis hiányzott egy lélek, a mellyel legbensőbb gondolatát szabadon közölhette volna, a kívül gondjait megosztaná.

Hosszas lelki küzdelem előzte meg azt az elhatározását, hogy újra megnősül. Finoman érző lelke tudta, hogy sokan lesznek a kik lépését megérteni nem tudják vagy félremagyarázzák, de érezte, hogy csak egy őt teljes mértékben értékelni tudó, gyöngéd nő gondos-

1890.

ködása szerezheti vissza ismét érzéseinek, gondolkodásának és munkájának frissességét.

Szándékát megvalósította és feleségül vette Heckenast Ottiliát.

*

Az üzleti élet változatlan folyt tovább. Eredményes munka teszi jellegzetessé ezt az időt és a mint régebben lapjai után a politikai élet vezető egyéniségeivel került szorosabb barátságba, úgy most a pénzügyi világ kapacitásai tüntették ki vonzalmukkal.

Az 1891. év Karácsonyakor felszabadította Árpád fiát, a kire ezen időtől kezdve a nyomda vezetésének munkájából mind nagyobb rész jutott, majd 1895 júniusában, a mikor ez a fia nagykorúságát elérte, társul fogadta.

A házassága által remélt boldogság, a melyet egy leány gyermek születése is növelt, nem volt hosszú. Alattomos szivbaja évről-évre súlyosbodott, hiába keresett ellene orvost. Az 1895. év nyarán betegségének már súlyosabb tünetei mutatkoznak; javulás nem is áll be. A kór december elején ágyba dönti és három héten át tartó kínos szenvedésétől december 27-én váltja meg a halál. Utolsó napjáig tiszta gondolkodási tehetséggel, a halál biztos tudatában türt panaszkodás nélkül. Azok a szavak, a melyekkel gyermekeitől

búcsuzott; fenkölt, szeretettel teli lelkének megnyilatkozásai voltak.

*

Nagy családja, barátainak és tisztelőinek végtelen sora kísérte utolsó útjára ; kevés szem maradt könny nélkül, a mikor visszaadták a földnek azt, a mi belőle a földből volt.

VIII.

KERTÉSZ JÓZSEF HALÁLÁTÓL
NAPJAINKIG

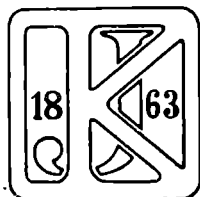
Megalapítójának elhalálózása nehéz helyzetet teremtett a nyomda részére, a mit még az 1895. év végén kezdődő gazdasági válság is súlyosbított.

Ebben az időben, 1895. legvégén lépett a nyomdába cégtársként Kertész Loránd, kor szerint a harmadik fiú, a ki a könyomdászatot tanulta ki.

Megelégedéssel és hálával állapítom meg, hogy megrendelőink kivétel nélkül továbbra is kitüntettek bizalmukkal és megrendeléseiket változatlanul utaltatták át nyomdánkknak.

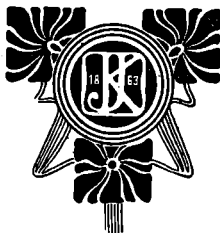
Itt van a helye annak, hogy megrendelőinkről is néhány szóval megemlékezzem. Könyveinkben több név található, a mely már a nyomda megalapításának idejében is szerepelt a megrendelők között. Különösen ki kell emelnem a Pesti magyar kereskedelmi bankot, a Gschwindt-féle szesz, élesztő, likőr- és rumgyár részvénytársaságot, a Macher és Roszner céget. Mind a hárman végig kísérték megrendeléseikkel a Kertész József könyvnyomdája cégnek 50 esztendőös multját. Fogadják ezért e helyen is hálás köszönetünket.

Azon vállalatok, társaságok és cégek üzemeinek fellendülésével, a melyekkel a nyomda üzleti összeköttetésben állott, fellendült a nyomda üzeme is. A koronaértékben való számítás kötelezővé tételekor a forint értékre kiállított nyomtatványok kiselejtezése és új nyomtatványokkal való pótlása több hónapra terjedő erős igénybevételt jelentett vállalatunk részére.

A gazdasági válság fokanként való gyengülése lehetővé tették ismét a normális üzletmenetet, a minek következményeképpen a vállalat 1896-ban és 1900-ban egy-egy új gyorsajtóval szaporította gépfelszerelését, a mely megrendeléseknél irányadóul a nyomda alapítójának az az elve szolgált, hogy magyar gyártmányt használjunk mindig és mindenütt, a hol az lehetséges. Nyomdánkban ma sincsen más, mint Wörner-féle magyar gép.

Nyomdánk első volt a budapesti könyvnyomdák között, a mely nem elégedett meg azzal az általános nyomdász-cimerrel, a melyet állítólag még III. Frigyes német császár adományozott a könyvnyomtatóknak. Ezen cimert a régibb nyomdász nemzedék annyira tiszteletben tartotta, hogy gyűrűjébe vésette és hordta. Érdekes példája ennek az az 1828

február 1-én kelt möringlevél is, a melyet Gaertner József és Számmer Ilona kötöttek. Ezen okiratot, mint tanu, aláírta Számmer Pál, kir. szab. könyvnyomdász, a kinek pecsétlenyomata két pajzsot mutat, a (nézőtől) baloldalon levő két (!) fejű sast ábrázol, a mely karmaiban kézirtartót és szedő-vasat fog, míg a jobb oldali mezőben az S. P. monogram van. A pajzsok felett ötágú koronás

sisak, melyből egy (I) fejű sas emelkedik két markában egy-egy egymásra helyezett festékpárnával. A menyasszony címerében a baloldali azonos az előbbivel, a jobboldaliban oroszlán tartja a két festékpárnát, a sisak felett öt águ korona. A III. Frigyes adományozta eredeti címerben a német egyfejű sas van.

Már az 1900. évben vette alkalmazásba a mellékelt mintájú nyomdai jegyet, melynek egy stilizált alkalmazását is bemutatjuk, de ezt nem tartottuk még a végleges megoldásnak.

1906. óta használjuk azon védőjegyet, mely a szakkörökben is általános tetszést aratott, s a melynek legelső alkalmazásakor egyik szaklapunk azt mint a legideálisabb megoldású nyomdászjegyet méltatta.

Az 1903. év elején, diszes kiállítasu emlékfüzettel ünnepeltük meg a nyomda megalapításának 40-ik esztendejét. A üdvözlő levelek olyan nagy mennyisége érkezett akkor, hogy büszkék lehettünk, mily nagy még mindig a száma azon férfiaknak, kik a nyomda alapítójában a minden jóért és nemesért lelkesülő férfit tisztelték, a kik páratlan

becsületességét és kötelességtudását ismerték és el nem felejtették. Nem tartjuk szükségesnek, hogy mindazoknak nevét, kik üdvözlő soraikkal megtiszteltek, felsoroljuk, csak dr. Donhoffer Ede, min. o. tanácsos leveléből közlünk néhány sort : „Örömmel vettem azon közlésüket, hogy nyomdaintézetük 40 éves jubileumát fogja megünnepelni, mert élénken visszaemlékszem intézetük születésére, oda-

jártam sokszor az István főherceg című házba, a hol egyenként láttam bevinni a gép részeket és láttam édes atyjuk örömét, hogy vállalata szépen sikerült. Bánattal azért, mert ezen mű létesítője, habár nálamnál fiatalabb volt, ezt az örömet meg nem érthette.“

Az államvasuti nyugdíj intézet házának lebontása 1904-ben szükségessé tette a nyomda

költözködését. Huszonkét éven keresztül volt vállalatunk egy helyen, folyton nagyobbodó helyiségben s sajnálattal váltunk meg a helytől, a mely a nyomda alapítójának működéséből az utolsó tizennégy év részére nyújtott munkateret. Az új helyiségbe, V., Nádor-utca 28. való átköltözködés bizony époly nehezen ment, mint minden nyomda költözködése, de szorgalmas munkával egy hónapon belül ismét

minden a legnagyobb rendben működött tovább.

Habár az új helyiség nagyobb területet nyújtott, mint a milyent a nyomda a régi helyiségben elfoglalt, mégis rövid időn belül, néhány lap elvállalása következtében a szedőosztály alapos bővítése vált szükségessé. Részen a helyiségek drágasága, részben pedig azoknak szerződéses lekötöttsége más megoldást tettek kívánatossá ; így esett a választás egy szedőgépperendezés beszerzésére. A Monotype-tipust választottuk, amely más rendszerű szedőgépekkel szemben a mi céljainknak a legjobban megfelelt.

*

Kötelességet mulasztanék, ha az alkalmazottakról meg nem emlékezném.

Ha a kifizetési jegyzékeket végig nézem, azonnal szembeötlik a törzsszemélyzet állandósága. Főleg régebb időben példaképpen emlegették Budapesten azt a patriarkalis viszonyt, a mely Kertész József nyomdájában főnök és alkalmazottak között fennáll. Hogy ez a mai időben talán nincsen már meg olyan mértékben, mint annakidején, az nem mulik a nyomda főnökein ; megváltoztak az idők és a

viszony is más ma munkaadó és munkás között, mint régebben. Hogy ez a viszony a munkás jogai és gazdasági helyzete tekintetében hatalmas változás, az kétségtelen; ennek a változásnak jogosultságát azonban kétségbevonni alig lehet.

Egynehány példáját megemlítem annak, hogy Kertész József könyvnyomdája főnökei birtak kellő érzékkel azok ügyes-bajos dolgai iránt, a kik, ha munkássorban is, munkatársaik voltak. Azt már megemlítem más helyütt, hogy a nyomda fennállása óta fizeti az ugynevezett főnökilletéket. Ezen kívül 1899-ben és utána néhány évig a nyomda fizette az összes alkalmazottak illetményeit a jótékony-sági kör tagsági jogosultságáért. Hogy ennek fizetése miért maradt abba, máig sem tudom.

1900 május 1-én a 8 órai munkaidőt rendszeresítette a vállalat. Képzeltető, hogy ez annak idején, a mikor már homloktérben állt a munkások 8 órás munkanap iránti követelése, meglehetősen feltűnést keltett. Ez a rendszer, a melynek célszerű vagy célszerűtlen voltát elbírálni a mostani alkalmat nem tartom időszerűnek, néhány évig volt életben. Akkor azonban, a mikor a bérszabályzati szerződések a maguk uniformáló hatásuk-

kal életbeléptek, a 8 órás munkaidőt egy egyedül álló vállalat fenn nem tarthatta, mert egyforma kötelezettségek alatt állván, nem hozhatta magát rosszabb helyzetbe az egyébként is mind vadabbá váló konkurrenciával szemben.

*

Már 1903-ban rendszeresítettük azt, hogy nyári időben, fizetésének élvezete mellett, minden munkásunk egy teljes heti szabadságot kapjon, sőt ezt az utolsó években megtoldottuk avval, hogy az egyes osztályok vezetői, a kiknek felelősségteljesebb állása még több jogot nyújt a szabadságidő élvezetére, két heti szabadságot kapnak. Ezzel a rendszerrel egy-két évig egyedül álltunk, majd követte példánkat néhány nyomdavállalat, a míg az azután általános törvénné vált a nyomdaiparban. Büszkéek vagyunk arra, hogy kollektívszerződésünknek legemberibb pontja a mi kezdeményezésünk alapján kelt életre.

Hogy olyan alkalmakkor, a mikor régi alkalmazottak elhalálozása következtében az özvegy szükségét szenved, vagy maga a régi alkalmazott betegsége által munkaképtelenné válik, de még más méltánylást érdemlő esetekben is, a főnökök a legnagyobb emberszeretettel segítettek jó tanáccsal és pénzsegítséggel,

azt csak a történeti hűség kedvéért említem meg: sajnálnám, ha valaki is ebből talán hivatkozási vágyat olvasna ki.

*

Alkalmazottaink közül legrégibb ideje van nálunk Kaschny Johanna (28 éve). Tizennégy éve van alkalmazva 1, tizenhárom éve 2, tizenegy éve 2, kilenc éve 1, nyolc éve 1, hét éve 2, hat éve 1, öt éve 3. Ezekbe az időkbe az illetők esetleges tanoncévei nincsenek beleszámítva.

Mindezek után leteszem a tollat, befejezem kis munkámat, a mely Kertész József áldásdús életének nagy vonásokban adott rajza kíván lenni. Élete példája volt a szakmájáért lelkesülni tudó, munkára képes, tetterre kész férfinak.

Emberbarátai búja, bánata iránt tanusított áldozatra kész jóindulata nemes, önzetlen, ünnepeltetésre nem vágyó szerénységgel volt összekötve; jótéteményei mindig megtisztelők voltak, soha megszégyenítők!

Meleg szívének legtöbb szeretetét családjára pazarolta. Szigorúsága sohasem volt rideg. A korholás, feddés pillanatában is átérezhető volt a szeretet melege, a melyet gyermekfejjel oly nehéz megérezni, de a melyre meglett korban visszaemlékezni boldogság.

Közel 20 éve már, hogy közülünk
elköltözött. Ez a hosszú idő sem tudta
elhalványítani a gyermeki szeretetet,
a mely most leteszi a hála és szere-
tet örökké zöld babérkoszoruját.

Áldás emlékére !

IX.

MELLÉKLETEK

a) A NÉVVÁLTOZTATÁSRA ÉS A NYOMDA
NYITÁSÁRA VONATKOZÓ IRATOK
MÁSOLATAI

7101. szám.

Pest városa Főkapitányi hivataltól.

T. cz., GÄRTNER JOSEF urnak
a Sürgöny ujság kiadó-kezelőjének

P e s t e n .

Folyó évi Junius hó 3-ikán 8553. szám alatt kelt kegyes királyi udvari rendelettel ön vezeték nevének „Kertész“-re kért megváltoztatása legkegyelmesebben megengedettettt.

Miről uraságod a nagyméltóságu magyar királyi Helytartótanácsnak folyó évi Junius hó 29-én 36002. szám alatt kelt leirata folytán azon hozzáadással értesittetik, hogy ezen engedélyért járó 3 frt 15 kr.-nyi udvari dijt e hivatalhoz mielőbb adja be.

Pest, 1862. évi Julius hó 15-én.

A főkapitány :

P. H.

BIZENTI s. k.

MÁSOLAT

a székesfővárosi levéltárban őrzött eredetiről.

Magyar Királyi Helytartó Tanács. 23807. sz. Sz. kir. Pest város közönségének. Gärtner József pesti lakos vezetéknévének Kertészre átváltoztatása iránti folyamodványa nevezett város közönségének véleményes jelentés végett átküldetik. Kelt Budán a magyar királyi helytartótanáctól 1862. év ápril hó 24. Sztonkovics Károly s. k. Tóth Imre s. k.

9100/862. Véleményezésül Bizenti Frigyes főkapitány úrhoz utasittatik. Kelt Pest, 1862. ápril 29-én tartott tanácsülésből. Kiadta Schraml Antal s. k. aljegyző.

4372/1862. Pest városa főkapitányi hivataltól. Tekintetes Tanács! Folyó évi ápril hó 29-én 9100. sz. alatt kelt $\cdot/\cdot$ s $\cdot/\cdot$ alatt visszacsatolt meghagyás folytán van szerencsém jelenteni, miszerint Gärtner József a Sürgöny ujság kiadó-kezelője vezetéknévének „Kertész“-re leendő megmagyarosítása ellen rendőri szempontból akadály fenn nem forog. Pest, 1862-ik év május hó 6. A főkapitány Bizenti s. k.

9941/862. Bemutatott folyamodvány ezen tudósítás értelmében a n. m. magy. kir. helytartótanácschoz fölterjesztetni rendeltetik. Pes-

ten a városi tanács által 1862. május 10. Kiadta Schraml Antal s. k. aljegyző.

Magyar Királyi Helytartó Tanács. 36.002. sz. Szab. kir. Pest város közönségének. Gärtner József pesti lakos vezetéknévének „Kertész“-re átváltoztatása f. hó 3-án 8553. sz. a. kelt kegy. udv. rendelettel legkegyelmesebben megengedtetvén, a városi közönség, hivatkozással f. évi május 10-én 9941. sz. a. kelt jelentésére oda utasittatik, miszerint a $\frac{1}{2}$. alatti keresztlevelet az ezen engedély felől értesítendő folyamodónak kezéhez szolgáltatassa és attól a névváltoztatási udvari dijt 3 frt 15 kr.-ban beszedvén, azt mielőbb ide küldje fel. Kelt Budán, a m. kir. helytartótanácsból. 1862. június 29. Szulber Zsigmond s. k.

14572/862. A beküldött keresztlevél kézbesítése és az illetőnek kellő értesítése és a 3 frt 15 kr.-nyi udvari dijnak, úgyszinte a városi jótékonyintézetek javára netán felajánlandó összegnek beszédese és bemutatása végett a főkapitányi hivatalhoz, másolatban pedig a népszámlálási könyvek kiigazítása végett a szállásolási hivatal népszámlálási osztályához utasittatik, erről feljegyzés végett a számvevőség jk. kivonaton értesítendő. Pest, 1862. jul. 8. tart. tan. ülésből kiadta Schraml Antal s. k. aljegyző.

15477. jul. 17. 1862. Szabad királyi Pest városa Tekintetes Tanácsának. A főkapitányi hivatal 14572. számhoz Gärtner József vezetéknévének megváltoztatásáért járó 3 frt 15 kr.-nyi udvari díj s a szegényalap segélyére adott 1 frt 85 kr. bemutatja. Öt forintot átvettem. Pesten 1862. jul. 17. Olvashatatlan aláírás.

7101. szám. Pest városa főkapitányi hivatalától. Tekintetes Tanács! Folyó hó 8-án 14.372. szám alatt kelt s $\frac{1}{2}$. alatt visszacsatolt meghagyás folytán van szerencsém Gärtner József vezetéknévének megváltoztatásáért járó 3 frt 15 kr.-nyi udvari díj s általa a szegényalap segélyére adott 1 frt 85 kr.-nyi összeget tisztelettel bemutatni. Pest, 1862. jul. hó 5. A főkapitány Bizenti s. k.

15477. A bemutatott 3 frt 15 kr.-nyi udvari díj a n. m. m. kir. helytartótanácsához átküldetni rendeltetik, egyszersmint utasíttatik a letéthivatal, hogy a bemutatott 1 frt 85 kr.-nyi összeget a szegényalap javára bevételbe helyezze. Miről a számvevőség is értesítendő. Pest, 1862. jul. 19-én tart. tan. ülésből. Kiadta Schraml Antal s. k. aljegyző.

15477/862. A n. m. magy. kir. helytartótanácsához Budán. Pest szab. kir. város tanácsa 15477/62. és 36.002. szám k. intézkvény folytán

Kertész, előbb Gärtner Józseftől beszedett 3 frt 15 kr.-nyi udvari díjat felterjeszti. Láska letéthiv. a 3 frt 15 kr. hozzácsatolása és el- küldése végett.

15477/862. N. m. magy. királyi hely- tartótanács. Folyó évi június 29-én 36.002. sz. a. kelt k. intézvény folytán van szerencsénk Kertész előbb Gärtner Józseftől névváltozta- tási engedélyért beszedett 3 frt 15 kr.-nyi udvari díjat /. mellékletben tisztelettel fel- terjeszteni. Pest, 1862. júl. 19. tartott tanács ülésből. Schraml s. k.

*

Magyarország kir. helytartójától. 10544. Nagyságos Krászonyi József urnak sz. kir. Pest városa polgármesterének Pesten. Gärtner Józsefnek, egy könyvnyomdai iparüzlet enge- délyezése iránt benyújtott kérvénye nagysá- godnak kimerítő véleményes jelentéstétel vé- gett visszavárolag kiadatik. Budán, május 15-én 1862. Helytartó őnagyméltósága nevé- ben. Simon István s. k.

10570. Vizsgálat s véleményes jelentés végett Alkér Antal tan. urhoz utasittatik. Pesten, 1862. május 17. tart. tan. ülésből kiadta Barna s. k. jegyző.

12733. jun. 14. 1862. Pest városa tek. tanácsához 10570. sz.-ra. 1862. Alkér Antal

tanácsnok Gärtner Józsefnek egy könyvnyomda felállítását megengedtetni kérő folyamodványára tudósítást tesz. Tekintetes Tanács! Gärtner Józsefnek könyvnyomdai iparüzlet engedélyezését szorgalmazó $\frac{1}{2}$ alatti folyamodványára a tekintetes tanács f. évi 10570. sz. pont alatti végzése következtében van szerencsém hivatalos tisztelettel jelenteni: miszerint a folyamodó hitelt érdemlő bizonyítványokkal igazolja: hogy helybeli születésű, nagykoru, ki a Beimel és Kozma társasági cég alatt fennállott könyvnyomdai intézetben a könyvnyomdászatot rendesen és szabályszerűen megtanulta és közel 10 évi segédkezése alatt magát nemcsak józanul és erkölcsösösen viselte, hanem mint betűszedő és javitnok művészeti tekintetben szép előmenetelt tanusított, továbbá, hogy a Sörgöny című hivatalos lap kiadóhivatalában jelenleg mint lapkezelő van alkalmazva, továbbá, hogy politikai magaviselete ellen soha semmi panasz elő nem fordult, végre, hogy a hadi szolgálatok alól végkép fölmentetett. Miután ezen tulajdonok és körülmények folyamodót a kért iparjog elnyerésére kellőleg minősítik, szerintem akadály nem forog fenn miszerint esedező kérelme a nagyméltóságu magy. királyi helytartó tanácshoz pártoló

szavazattal felterjesztessék. Pesten 1862. június 11. Alkér Antal s. k. tanácsnok. 12733. Folyamodó kérelme tárgyában annak tárgyratai pártoló szavazattal a nagyméltóságu magy. kir. helytartó tanácshoz felterjeszteni rendeltetik. Pesten, 1862. jun. 13. tart. tan. ülésből kiadta Barna s. k. jegyző.

Magyarország királyi helytartójától, 14006 eln. sz. Nagyságos Krásznai József urnak sz. kir. Pest város főpolgármesterének Pesten. Gärtner József pesti lakosnak f. évi június 13. 12733. sz. a. kelt jelentésével felterjesztett abbéli kérvényét, mely szerint egy könyvnyomdai iparüzlet engedélyezéseért folyamodik, a jelentésben felemlített adatok nyomán alaposnak találván, részére a kért könyvnyomdai iparüzési engedélyt ezennel megadandónak találtam, miről folyamodó kérvényéhez csatolt bizonylatok kézbesítése mellett kellőleg értesítendő leend. Kelt Budán, július 17. 1862. Helytartó őnagyméltósága nevében Privicer István s. k.

15709. 1862. évi július 9. Jelen kegyes intézvény tudomásul vétetvén, folyamodónak könyvnyomdai iparüzleti engedélyt helyettesítő okirat gyanánt hiteles másolatban kiadatni s erről a cs. kir. adóbizotmány és a könyvnyomdászok testülete szokott módon értesit-

tetni rendeltetik. Minthogy pedig folyamodó a tárgyiratokhoz zárt nyilatkozata szerint ebbeli jogosítványának leendő élvezeteért a keb. jó-tékony intézetek javára 65 frt összeget felaján-lott, j. könyvi kivonaton utasittatik, hogy ezt a keb. dijszedő hivatalban fizesse le, minek fel-jegyzéseül a keb. számvevőség hasonló módon értesítendő. Egyébiránt azon körülményről, hogy esedező Gärtner helyett Güntner néven neveztetett, a nagyméltóságu magy. kir. hely-tartó tanács értesíttetni rendeltetik. Pesten, 1862. jul. 26. Pesten tartott tanácsülésből.

15709/862. N. mélt. Erdődi és Vöröskövi gróf Pálffy Mór cs. k. táb. és magyarország kir. helytartójához Budán. Sz. k. Pest városa tanácsa 1862. jul. 26. 15709. sz. a. bejelenti, hogy a f. é. jul. 17. 14006. eln. sz. k. intézvény-ben engedélyezett könyvnyomdai jog tulajdo-nos Gärtner József helyett Güntner József név iratott. 15709/862. N. mélt. magy. kir. hely-tartó úr! Kegyelmes urunk! Folyó évi julius 17. kelt 14006. eln. sz. k. intézvényben könyv-nyomdai iparüzletre jogosított Güntner József név iratott, minthogy azonban a jelen ügyre vonatkozó tárgyiratok és folyamodó okiratai-nak — ki ezek szerint Gärtner József néven ne-veztetik — megtekintése után azon meggyőző-désre jutottunk, miszerint Gärtner József név

helyes, a Güntner József név tollhibából eredhetett a kérdéses könyvnyomdai jogositványt Gärtner Józsefnek szolgáltatassuk ki; mely körülményt ezen névcseréből netalán később felmerülhető kételyek meggátolása végett nagyméltóságodnak legalázatosabb tisztelettel feljelenteni kötelességünknek ismertük. Kikegyéb-íránt hódoló alázatos tisztelettel öröklünk. Pesten, 1862. júl. 26. tartott tanácsülésből. Legalázatosabb szolgálai Barna s. k.

Nagyméltóságu magy. királyi helytartó tanácsnak. Kertész annakelőtte Gärtner József a felsőbbi legkegyesen adott könyvnyomdai iparüzlet engedélyét mostani neve Kertész József név alatt leendő élvezése iránti kegyelmes engedelmeért alázatosan könyörög. Nagyméltóságu magy. kir. helytartótanács! Egy Pest városában nyitandó könyvnyomdai iparüzlet engedélyeztetéseérti folyamodványom érdemében folyó évi junius 13-ikán 14006. eln. sz. alatt kelt s a kért engedélyt kegyesen megadott magas rendeletében nevem Gärtner helyett tollhibából Güntner név vezettetett, a melynek következtében Pest városa tanácsa e körülményt minden jövődöbeli félreértések elmellőzése tekintetéből folyó évi julius 17-én 15709. számú hivatalos felterjesztvényben tudomás végett alázatosan feljентette, de egy-

szersmint az e részben nyerendő magas rendelet elérkeztéig a kért könyvnyomtatási iparüzlet iránti engedély számomra leendő kiadását felfüggesztette. Minthogy pedig a kegyelmesen megadott engedély élvezetéből addig kizárva vagyok, míg e részben az imént érintett városi felterjesztvény folytán a magas rendelet Pest városának ki nem adattatik, ezen alkalmat alázatosan alulírt használva tiszteletteljesen előterjeszteni bátorkodom hogy % alatti eredetiben idemellékelte f. évi június 29-én 36002. sz. magas helytartósági rendelet-nél fogva ő császári és apostoli királyi felsége folyó évi június 3-án Gärtner József vezetékenemnek Kertészre kért átváltoztatását legkegyelmesebben megengedni méltóztatott. Ennélfogva a nagyméltóságu m. kir. helytartó tanácsot alázattal kérem, méltóztassék a Pest városi felterjesztvényre adandó magas rendeletében Gärtner nevem helyett a már most viselő Kertész József nevemre leendő könyvnyomdai iparüzlet engedélynek kiszolgáltatását kegyelmesen megengedni, ki egyébiránt mély alázatossággal ajánlva tiszteletteljesen maradok Pest, 1862. augusztus 7-én a nagyméltóságu magy. kir. helytartó tanácsnak legalázatosabb szolgálja Kertész annakelőtte Gärtner József.

Magyarország kir. helytartójától. 16037. Sz. kir. Pest város főpolgármesterének azon meghagyással adatik ki, hogy a folyamodó részére innen f. évi július 7-én 14006. eln. sz. alatt adott könyvnyomdai iparüzleti engedély Kertész József nevére adandó ki, az első engedély pedig, mely f. évi július 26-án 15709. sz. a. kelt jelentés szerint hibásan Gärtner helyett Güntner Józsefre szól, megsemmisítendő. Budán augusztus 15. 1862. helytartó őnagyméltósága nevében Simon István s. k.

Jelen k. intézvény tudomásul vétetvén utasítatik a kiadóhivatal, miszerint a f. évi juli 26. 15709. sz. a. Güntner József névre kiállított könyvnyomdai engedélyt Kertész előbb Gärtner József urtól visszavevén, azt mint a fennebbi k. intézvény által megsemmisítenek kimondottat levéltárba juttasa s annak helyébe jelen kegyes intézvényben foglalt könyvnyomdai engedélyt Kertész Józsefnek hitelesített másolatban szolgáltatassa ki; miről könyvnyomdászok testülete j. k. kivonaton értesíteni s ezen tévedés az iparsorozatu jegyzőkönyvben kiigazíttatni rendeltetik. Pesten, 1862. aug. 22. tart. tan. ülésből kiadta Barna s. k. aljegyző.

b) IRODALMI MUNKÁSSÁG.

A „Der Katholische Christ“ 1860. évi 45. száma a következő kis prózai munkát közli :

AM ALLERSEELEN TAGE.

Blicke mild auf uns hernieder, auf die
Sünder hier im Staube,
Und wenn uns der Tod will schrecken,
schirme uns der starke Glaube,
Der die Aussicht in des Himmelsherr-
lichkeiten uns erschliesst,
Und die Finsterniss des Grabes mit des
Lebens Tag durchgiesst!

Carlo pago.

Tausende von Lichtern flimmern in dem von Blumen und Kränzen geschmückten Raume ; gedämpftes Geflüster, wie Sphärenmusik ertönt, und durch breite Pforten strömen Tausende und abermals Tausende... Doch wie? ist hier auch Demjenigen gestattet einzutreten, dessen Leib nur lumpenähnliche Lappen bedecken und dessen Körper dem Siehthum halb und halb schon anheimfiel? Ach liebe Leser! wir treten hier nicht

in unsere Salons, wo prächtige Kleider so manchen unwürdigen Leib decken; — sondern zu denen, die gereinigt vom irdischen Wahne, vom langen Ringen im Leben hier ausruhen und hier heute ihre lieben Zurückgelassenen im Schattenkleide der Seligen empfangen!

Es ist Allerseelentag!

Der Tag, an welchem ja Jedweder einen lieben Todten zu beweinen und zu besuchen hat, der hinging in das Reich der Wünsche und uns zurückliess in dem Chaos der Unvollendeten! Und ach! wie viele der Schatten erkennen kaum diese Besucher mehr!

Wie viele änderten Gestalt und Aussehen; wie viele legten noch die Kleider der Trauer nicht ab und das Herz und der Sinn stehet schon mit der äusseren Trauer nicht im Einklang; wie viele konnten sich diess äussere Zeichen nicht ersparen und doch lebt in ihrer Brust der Schmerz, wie in den ersten Tagen des Verlustes... Dort bei dem einfach hölzernen Kreuze hält der Schatten einer Mutter — die arm und elend dahinging in das ewige Reich — als Stütze das gebeugte Haupt ihrer Tochter, die im Sammt und Seide auf dem einfachen Hügel kniet... Dort wieder umstehen bettlerähnliche Kinder das steinerne

Denkmal des Vaters, der sie im Wohlstande und Reichthum verliess... Und so ist bei jedem Hügel ein anderes Schauspiel zu erblicken, das uns die Phantasie vorspiegelt. Da gehet der Reiche neben den Armen und diese im äusseren Leben so gesondert, sind bei denen „wo alle gleich sind“ eng an einander gereiht und sie begegnen sich nur mit mitleidigen und tröstenden Blicken... Da schliesst sich das Herz des Reichen auf und viele Wohlthaten entstehen. Der Arme verträgt gefasster sein Geschick, denn es ist ja alles vergänglich und dort bleibt ihm ja der gütige Vater, zu dessen er mit den Reichen durch gleiche Pforte kömmt. Und gleich wie hier jedes Wesen alles von sich streift, den Hochmuth der Reihe, die schüchterne Zagheit der Arme, sind hier alle durch ein Gefühl eingenommen... Alle beweinen. Und Jedem senkt sich der süsse Glaube tröstend in das Herz, das einst sie alle vereint, alle sich wieder finden werden. Und unwillkührlich schleicht sich dem Gedächtniss Carlopagos liebliches Gedicht „Am Tage aller Seelen“ ein :

Es war am stillen Allerseelentag,
Dass ich auf einem Grabe betend lag,
Rings in dem Gottesacker um mich her
Da lagen wohl der düstern Beter mehr.

Dumpf flackerte vor uns auf jedem Grab
Ein röthlich Licht, das schwachen Schimmer gab
Und spärlich nur durchleuchtete die Nacht,
Die sich hernieder senkte leis' und sacht.

Da schien mir jedes Licht ein brennend Wort,
Gerichtet an dem Herrn des Himmels dort ;
Und was es fragte, konnt' ich wohl verstehen :
„Sprich, Ewiger, wo ist das Wiedersehen?“

Und banger Trauer ward das Herz mir voll ;
Mein Aug' in Thränen der Erinnerung schwoll ;
Es senkte tiefer sich mein Haupt hinab
In's feuchte Moos auf des Geschied'nen Grab.

Als ich nach langer Zeit mich endlich matt
Geweint, geschluchzet und gebetet hatt',
Erhob ich mich, und siehe ! lieblichklar
Stand über mir der Sterne helle Schaar.

Da schien ein schimmernd Wort mir jeder Stern
An uns gerichtet von dem ew'gen Herrn ;
Und eine Antwort konnt' ich wohl verstehen :
„Bei mir im Himmel ist das Wiedersehen!“

Wie viele gehen fort gestärkt, gleichwie
nach dem Segen der Mutter, dem Rathe des
Vaters. Wie viele Reuige gehen, mit dem Vor-

satz das nächste Jahr vollkommener vor dem Schatten ihrer Lieben zu erscheinen. Und so Wollen wir in das tausendstimmige Gebet aller derer, die Thränen um die Hingeschiedenen vergiessen, einstimmen, um die Ruhe derer zu flehen, durch deren Fürbitte von Oben uns reicher Segen und Trost quillt. — Amen !

Német nyelven irt verset közől a Hunnia
(Wochenschrift für ungarische Mode, Literatur,
Kunst und öffentliches Leben) 1861. évi február 20-i 8. száma :

DAS BIST DU !

Im kühlen Laub der Morgenthau,
Das Schimmerlicht im Abendgrau,
Ein süsser Ton in Abendruh —
Das bist Du !

Der Erd entrückt in weiter Fern,
In dunkler Nacht ein heller Stern,
Der Erde freundlich blinkend zu —
Das bist Du !

Ein zarter Regenbogenschein,
Mit tausend, tausend Farben fein
Im bunten Prachtgewand dazu —
Das bist Du !

Ein holder, schöner Liebestraum,
Der so schnell wie Meeresschaum
Entsteht, zerstiebt in einem Nu, —
Das bist Du !

In Blum, in Stern, in Sonnenstrahl
Suchte ich stets mein Ideal, —
Und nun flüstert mein Herz mir zu —
Das bist Du !

Ugyanezen év március 10-ikén a „Nefe-
lejš“ magyar nyelven irt költeményét tartja
a felvételre érdemesnek.

MIKOR ÉNEKELNI HALLOTTALAK...

Mikor énekelni hallottalak :
Tudtam meg, hogy mélyében szivemnek
Bő forrása van az érzelmeknek,
Melyek akkor gyorsan fölfakadtak :
Mikor énekelni hallottalak !

Mikor énekelni hallottalak — —
A jelent és jövőt elfelejtém
És a múlt regénygazdag képén
Képzetelem szárnyi fönnakadtak —
Mikor énekelni hallottalak !

Mikor énekelni hallottalak,
Minden más vágy rögtön megszűnt bennem
Csak azon egy : közeledben lennem,
Vonzott hozzád te bűvös szép alak,
Mikor énekelni hallottalak !

Mikor énekelni hallottalak
Ajkimon egy rövid szó lebegett
És e szócska az volt : hogy „szeretlek !” —
A szív megnyílt, hol a szó elakadt :
Mikor énekelni hallottalak !

A Szabó Richard felelős szerkesztése alatt
megjelenő Divatcsarnok (szépirodalmi, művé-
szeti és divatközlöny) 1862. évi 3. és 8. számá-
ban hoz két prózai dolgozatot :

OSTOBA LEVÉL „Ő HOZZÁ !”

„Az élet mégis szép, oh királynő !”
(*Posa marquis*).

Ha már Posa marquis, ki nem is a mi
időnkben élt, mondá : „Az élet mégis szép !”,
mit mondjak akkor én, a ki a mi időnkben élek.

Hiszen, ha az élet még szép sem volna,
akkor mi volna ? ! Kellemes nem, okos sem,
tanult sem, erkölcsös sem, gazdag sem, tehát
legalább szépnek kell lennie, hogy valaki meg-
szeresse !

De kicsoda szeretne valakit hosszan, szépsége miatt! Életünk szép, de más semmi, — nem venném feleségül!

Ön engem talán szépségem miatt szeret? Akkor félő, hogy közelebbi megtekintésnél ön másként fog érezni. De nem, nem félek, hiszen ön rám sem néz, se közelről, se távolból!

Ön tán nem is tudja, hogy én önt szeretem! Oh a tudatlanság fél életboldogság! „A tudás a halál!” — tehát a tudatlanság az élet és ezen élet szép!

A ki tudni akar, annak tanulni kell, a ki tanul, rosszul emészt, a ki rosszul emészt, annak rossz a gyomra, kinek pedig a gyomra rossz, annak az élet nem szép, ergo: semmit sem kell tudni, hogy az életet szépnek lehessen tartani!

Én nem tudok semmit, épen semmit — és ezt tanulás nélkül! Ebben különbözik a lángész a tehetségtől; — a tehetség tíz évig tanul és akkor semmit sem tud; a lángész semmit sem tanul és mindjárt nem tud semmit!

Ha ön, édes tündérnő, ezen „ostoba levelet” olvassa, nem fogja tudni, okos vagyok-e vagy ostoba; pedig tudnia kellene, hogy ostoba vagyok: hisz ön elrablá eszemet!

De a boszu nem maradt el! A boszu istene nem kimél meg se egy Saphirt, se egy

Napoleont, se egy tündérnőt. Mivel ön eszemet elrablá és ez által oka, hogy ostobánál egyebet nem irhatok, meg van büntetve.

Igen, bájos tündérnő, ön velem van, a hol járok, állok és ülök!... Jól van ez így?... Mit gondol ön? Azt hiszi, hogy csak úgy suttomban az ember eszét el lehet rabolni, s aztán ill' a berek, nád a kert!? Azt hiszi ön, hogy eszemet csak percze is szem elől tévesztém?! Oh ilyesmit nem tettem; hogy is gondolhattam volna, hogy oly rossz a testi szervezetem, miszerint még ostobaságot sem tür el.

Ez onnan jó, mikor az ember megöregszik és szeret. De hát milyen öreg vagyok is én? Tán nyomorult 50 s pár éves! És mennyit éltem ebből?! Ebből 14 napig Hannoverában voltam, ezek csak nem számíttathatnak föl nekem? Aztán 15 évig reménylém, hogy a világban let meg fog javulni, ezek tisztán nem élteknek tekintendők! Aztán 16 évig iparkodtam hazai író lenni és jót tenni, ezek csak föl nem számíthatók. Jól összeszámitva, legalább 5 évet azzal tölték el, a színházban a felvonásokközti zenét végig hallgatni; 3 évet pedig azzal, hogy rossz színészeknek bizonyítani iparkodtam, hogy ők nem istenek, — lehet-e ezt életnek nevezni?!

Ha tehát mindezen éveket, azaz : 39 év

és 14 napot az 56 évből levonunk, szorosan véve csak 17—18 éves ifju vagyok. És egy 17—18 éves ifju ne szeressen? Ne szeressen ostobául, roppant ostobául?!

Midőn önt néhány hó előtt a rózsatéren láttam, mindjárt ostoba lettem!

Kérem az olvasót „rózsatért“ olvasni; mert ha „rózsatért“ irok, bizonyosan „városháztért“ fog olvasni és akkor egy bájos nő, ki a városháztéren lakik, megneheztelne reám...

Egyáltalában kérem az olvasót irataimból semmi mást kiolvasni, mint a mit irok és semmit a „sorok közt“ keresni.

Tehát nem a városháztéren, hanem a rózsatéren volt, hol önt imádoztam legelőször láttam és ekkor tüstént elvesztém eszemet!

Na most szépen vagyok! Eszem sincs és a rózsatérre sem mehetek.

Ugyan nem mondhatná meg ön, az észrablók legbájosabbja, meddig nem fogom önt látni?... Hogy meddig nem fog ön engem látni, tudom, soha! Ön soha sem néz reám; ön egy szempillantásra sem méltat engem; soh'sem esik világosságteli szemeiből egyetlen sugár sem reám! Oh ön — sajnos! — még nem veszté el esztét!

Önt nem látni! Ebben a gondolatban —

Kufstein van!... Önt a távolban nem látni — mint éjen át egy fényes csillagot — ezen gondolatban rejlik valami, mi fölött eszemet ismét megtalálni akarnám, csak azért, hogy — megőrülhessek!... És mégis látom, érzem önt körültem, mindenhol... A reggeli ébredésnél a tiszta napfény az ön képét — mint egy világosság bokrétát — varázsolja lelkem elé! Az éj sirjából az ön képe ünnepli minden reggel a feltámadást és lelkemet szent áhítattal tölti el!... Napon át a képzelet az ön képét himzi az óra és percz minden muló idejére és az alkonyat lágy homályában az ön bájos alakja áll, mint egy márvány Genius sötét fülkében!

Napsugár és virágtalan életem, dal és kikelet eltűnt, a föld kopár és az ég elborult, a csillagok homályos fényűek, a felhők jelentéktelenül vonulnak lefelé, hangtalanul nyugszik a lant a vágyteljes keblen, hosszú sora a gyásztviselő alakoknak — fekete ruhában — vonulnak el mellettem a jövő órákban az ön tekintete nélkül.

És mégis, mily édesség rejlik a vágy keserűségében! Mily látogatott magányom, gondolatok, álmak, csók, dalok, üzenetek, kívánságok, fellegvárak és bájos ámitásoktól. Mily szendén és anyailag simul barátném, az

alkonyat keblemre, halántékimat simogatja, édelgéssel és vigasszal környez, a gondolatok édes bensőségével.

Ön nem tudja, hogy és miképen szeretem önt, s ha néha szemeinek pillanata érint is, akkor olyan, mint egy jelentéktelen pillantat, mely értéktelen tárgyak fölött eloson; és az emlékezetben még ily pillantás is — mint sötét éj talajából bimbódzó virág — él és új tavaszt fektet lényembe, tündéries fényt árasztva el, tavaszi zöld és kikeletlég keletkezik általa körültem és egy hosszan terjedő kék ég; és önhöz a legbensőbb, leggyöngédebb, legszen-
tebb szerelem ragad meg, mint egy fehér tiszta szárnyu imádság; képzeletem az ön lábaihoz vonz, vágyaim forró cseppekben olvadnak fel, melyek kezedre, imádoztam, a kegyelemnév-
vel, néma áhitattal peregnek le!... Szeretlek, imádlak és boldog vagyok!... A föld mosolyg, az ég kegyesen sugárzik, tiszta érzelmek — liliomszálakkal kezökben — környeznek, melyek érted szivemben lakoznak, áhitatos harangok lágy hangja kong bennem és a világ végtelen meglepésben elpárolg.

Igen, bájos nő a mesés szemekkel és nap-sugár pillantással, a tündérmosolylyal, a homlok-
okkal mint egy múzsa és mosolylyal mint egy angyal, vállakkal mint egy genius és testtel

mint egy csodateplom, a beszéddel mint egy Madrigal és járassal mint a dal... igen, bájos tündérnő, ön tudta és akarata nélkül a bölcsék kövét fekteté lelkembe — a szerelmet! És a ki szeret az bölcs, az boldog és szent; üdvét sem emberkéz, se földi nyomor nem homályosíthatja el soha!

Köszönet! köszönet! Ezer köszönet! A szerelem az élet áldása! Ön ezen áldást nekem ismét megadá. Köszönet önnek, köszönet! Az élet angyala napon át arany vonalakat húz az ön létele körül, este az alkonyat tündérnője az ön fejénél álljon és fürtjeit a drágakövek soraival koszoruzza, melyek szerencse és örömtől sugározzanak; éjen át az álmak istene és arája az ön szüzies nyugágyára szórjon illatos leveleket és világító virágokat és idézze ön elé mindazt, mit bensőleg szeret és óhajt, gyermekkorának minden örömeit, ifjúkorának minden játszótársait, leánykorának minden reményeit, az ara édes sejtelmeit, szüleinek minden áldását és minden szárnyaló és hő imáit, melyeket ön hálás áhitattal az Ur asztalán rebegett.

Oh édes tündérnőm! a világ nem sejtí, mily üresnek látszik az embernek az egész világ, ha a szív oly tele van; mikép az érzelmek és szenvedélyek tömkelege, mindazon

kisszerű, elharácsoltság érzései legombolyítása oly lényegtelennek tűnik fel, mikor magában hordja a szerelem magas fogalmát, mikor minden gondolatja, iparkodása, érzése, vágya egyetlen egy csepp szerelembe változott, mely szívébe esett, mint a harmat a kagylóba és ott betegséggé válik, de pompás betegséggé, életgyönyörködtető gyöngygyé!

A világ ezt ábrándnak nevezi! A szegény nyomorult világ! A sajnálatra méltó, beteg, sinlődő, tehetetlen világ!

A hirt, a szerencsét, a becsületet, a gazdagságot, az élvezetet, a rangot, a birást, a megelégedést, ezt nevezik valónak! és egy percz megölheti, egy lehellet elfújhatja, egy szikra porrá égetheti, egy szélroham ledöntheti, egy kis féreg lombtalanná teheti, egy éjen át a létből kitörölheti: és ezt nevezik valónak! . . . . és a szerelmet, mely Istentől jó és csak Isten veheti ismét el, mely egy oly zár alatt fekszik, melyet emberkéz nem nyithat meg, oly házban, melybe idegen nem nyomulhat, egy oly bölcsőben, a melyen a halhatatlanság áll őrt, mely velünk születik és velünk hal, mely velünk álmodik és velünk beszél félre, mely velünk imádkozik és velünk viseli a bűt, mely nekünk könnyeket ad és csókokat, dalokat, vágyakat és ezer csoda-

szerü bájos képzeleteket és alaktalan tündér-játékokat a fénybogártól és hintázó tündérek-től és cithera-játszóktól : ezt nevezik ábrán-dozásnak. Nyomorult világ !

Jó éjt, édes tündérnő ! Látom, hogy a halál ikertestvére, az álom mindig kisebb és kisebb vonalakban lassan az ön szép fejére ereszkedik ; látom a finom szemfedélt, mely az alvó gyémántot takarja, látom miként az ébrenlét utolsó kecses mozdulata rózsaajkán játszadozik, mintha az utolsó illatos csepp öntudatot ezen rubinkehelyből kiszivni akarná ; a homloktól elvonulnak a napi gondolatok apró liljomain, mint a virágok az est elől menekülnek ; arczod csendesen és kecsesen virágzik, mint a simatükrü tón szendergő ezüst liliom ; templomi csend uralg illatos nyugágyad körül, csak vágyteljes gondolataim vándorolnak csendesen a szobán át és egész lényem, szívem előtted térdepelve azt susogja : „Jó éjszakát ! Jó éjszakát !“

*

NAPLÓ-TÖREDÉK.

(Emlékezés február 10-ére.)

Fáradt vándornak vezére :
Sötét éjben — fényes csillag !
Életemnek bús folyamán
Olyan fényes csillag — te vagy !

Febr. 6. 186* éjjeli 11 óra.

Az álom kerüli szemeimet !
Oly szomoru körülöttem minden.
Egyes szélrohamok ablakomhoz verdesik
a sűrűn hulló eső hideg cseppjeit !
Siri csend áll be reá, s ismét uj szélroham !
Ilyen az emberi lét...

Mikor ma nálad voltam, oly boldog valék
és most?... Még csak rövid 5 óra folyt le
azóta, hogy elváltunk és mégis mennyit szenvedtem azon idő alatt.

„Különösnek“ mondál engem.

Igen ! én igen különös vagyok.

Más, helyzetemben most hálát rebegne a
Mindenhatóhoz, hogy legszebb, legnemesebb
teremtménye szereti őt !

S mit teszek én ?

Mióta elváltunk, gyötör azon gondolat,
hogy ismét napok, hosszú kinos napok fognak

elmulni, mi alatt téged imádoztam nem foglak viszontlátni.

S vajjon gondolsz-e te is erre?

Ki tudja?

Te nem mondod, te nem szólsz hozzám semmit.

Semmit?!

Lásd, mily hálátlan vagyok!... Oh de ne büntess azért, mert így szólanom csak határtalan szerelmem készlet!

Mások örökkön élvezik társaságodat, pedig ők nem szerethetnek tégedet úgy, mint én!

És mikor látlak is, akkor is ezer meg ezer illemszabályt kell szem előtt tartanom.... Pedig a szerelem olyan, mint a virág; virul, nyílik, illatozik, s ki kényszerítheti ezt nem tennie?...

Azért ne neheztelj, ha néha-néha elragadtatva szépséged által, eszem, mint könnyű sajka a hullámokon, kormányt veszve tévedez.

Miért is neheztelnél! Kik felfoghatják szerelmünket, azok előtt az szent. Kik pedig felfogni képtelenek, sajnálkozzunk rajtuk, hisz úgy is eléggé boldogtalanok.

Te nem gondolhatod, mily nyomasztó reám nézve némelykor helyzetem. — A gon-

dolatok egész halmaza, az érzelmek egész
özöne nehezedik szivemre, melyeket a nyelvnek
kimondani nem szabad, a nyelv kimondani
nem tud, s akkor költő-királyunk szavai jönnek
eszembe :

Nem mondom mint szeretlek !
Hol lelnék erre szót ;
Nem érez, a ki érez
Szavakkal mondhatót !

Azt mondják az emberek, hogy a szerelem
változó láz, mely eleinte forró, később aztán
hideg.

Én is azt hiszem, csak hogy máskép fo-
gom fel e szavak értelmét mintők. — Szerel-
mem jelenleg forró, tán egykor hideg is lesz,
de csak a — sirban.

Te tán még nem nyugodtál le szép barát-
ném ? Oh akkor hajtsd le gyönyörű fejcské-
det párnáidra és aludjál édesen... Eljönnek
majd a te testvéreid, a kis angyalok és le-
csókolják ragyogó szemeid selyempilláit, s ha
imámat meghallgatják, azt susogják majd
füleidbe égi hangokon : „ne felejts !...”

Febr. 7. 186* éjjeli 11 óra.

Ismét lehullott az élet fájáról egy levél,
a melynek neve nap !

Száraz, fonnyadt levél vala !

• Nem éltette, nem aranyozta meg jelenléted. Azért örülök is hogy lehullott.

Milyen bohó az ember.

Örül annak, mi őt kitüzött céljához közelebb hozza, hanem feledi, hogy közelebb hozza őt egyuttal a — végcélhoz is.

De mit bánom ! Olyan vagyok, mint az elkényesztetett rossz iskolás gyermek ! Nem nézi ő a naptárban azt a sok fekete napot, hanem könnyelműen átugorja azokat és szemei előtt dicsfényben csak azok a ritka piros napok ragyognak !

Piros, hajnalpiros az a nap, melyen látlak, mert akkor nappalodik, hajnalodik szívemben ; oly édes akkor még a levegő is, melyet együtt szivunk... Ellenkezőleg komorfeketék azon gyásznapok, a mikor szemeim előtt fel nem tűnik bájos alakod.

Mit nem csinálsz még belőlem Saroltám ?
Lám, soha sem szerettem számolni ; azt mondtam nem nekem való.

Most meg óráról-órára számítom a percek, melyek lefolyta után látni foglak.

Most péntek, éjjeli 11 óra van, s így tehát hétfőg, délutáni 5 óráig 2520 percnak kellene

lenni ; de lásd, nekem nem percek ezek, hanem napok és így nem látlak még 7 év és 65 napig.

Te tán azt mondod erre, hogy örült vagyok, miért nem jövök előbb ?

Kérdeztelek, mikor jöjjek?... Nem felelél. Tehát nem akarsz engem hívni !

Én hivlak téged, de te nem jössz !...

Azt mondja egy német költő :

Was die Menschen haben,
Das wollen sie nicht,
Und was sie wollen,
Das haben sie nicht.

És ha kérded, hogy miért tűzöm ki épen hétfőre ezen boldogságot magamnak, hogy lássalak, akkor őszintén megvallom neked, hogy csupa ellenségeskedésből addigra halasztottam, a meddig csak lehetséges téged nem látnom, t. i. négy napig, a mi az én számításom szerint 15 év és 295 nap.

Hiszen tovább téged nem látni, veled nem beszélni, nem nézni azokba a szép, bűvös szemekbe, melyek első pillantásuknál örökre megigéztek ; nem hallhatni édesen csengő hangod bájos dallamát, mely szívemben visszhangozva hal el... mind ez rám nézve több lenne a halálnál... ez kárhozat lenne !...

Febr. 8. 186* éjjeli 12 óra.

Te most mulatsz !

Nekem meg úgy tetszik, mintha meg kellene örülnöm !

Körülted nyiló virágok, boldog vagy legalább boldogoknak látszó emberek, zene, tánc, fény.

Körüitem nyílt könyvek, melyekből hiába keresek balzsamot fájó gondolatimnak. Benem sötétség. Multam élményei komor alakokként környeznek és ismét átélem mindazon keserű csalódásokat és dugába dőlt reményeket.

Különös a sors !

Febr. 9. 186* esti 8 óra.

Láttad-e már azon tündérharczot, melyet a fényes nap, az ég láthatárán felbukkanva a sötétséggel viv.

Olyan harczi színhely szivem.

A remény, hogy holnap látlak, azon napfény, mely átvilágítja szomorúságom sötét éjjelét.

Mit nem tettem már ma, hogy az idő észrevétlenebbül, türethetőbben folyjon le.

A zene és minden más szellemibb foglal-

kozás még csak fokozá azon legyőzhetetlen
vágyat, mely hozzád vonz !

Felvillanyozva és lehangolva érzem egész
lényemet... Soká ezt nem türhetem !

Kérlelhetlen a végzet !

Két egymásért hevülő szívet elválaszt és
a szerelem örökkön nyiló rózsája helyett nem
nyujt egyebet — töviseknél.

Mily hasonló lételünk a fel-ellobbanó
mécshez, a melynek éltető olaja — a remény !

Tehát holnap !

Febr. 10. 186* d. u. 5 óra.

Szivem, szívem, csak csendesesen !

Miért dobogsz oly hevesen ?

Közelg viszontlátásnak öröme !

Vigyázz, vigyázz oh szegény szív,

Hogy az, mi most örökre hív,

Kínt és borut ne osszon örökre !

Pár perc még s ismét látni foglak !

Elérve lesz az, miért óráról órára sóhaj-
tottam, sopánkodtam.

Hogy mennyire fájt ezen önszáműzés
szívemnek, láthatod !

De inkább ne lásd... ne lásd azon álmat-
lan éjjeket, melyek mély barázdákat vontak

arcomra, ne azon lehangoltságot, mely erőt vőn rajtam, ne azon kimerültséget... mert mint a fényes nap sugarai a vihardult mező virágait feléleszti, úgy elfelejteti viszontlátásod minden szenvedéseimet, úgy feléleszti bennem a jobb és szebb érzéseket irántadi véghetetlen szerelmem!

— — — — —

Föl és le tűn a nap az égről.
Változik alatta minden.
A boldogság boldogtalansággal.
Az öröm búval.
Im most öröm tárul elém és elfelejtve minden — boldogtalanság!
De hiszen ne örülj szívem!
Egyik óhaj teljesítése a másiknak szülője!
S mikor leszesz örökre elérve — boldog szerelem! — — — — —

c) ALÁÍRÁSOK

Banham's Lyons

Greenwich Lyons

Wherry Lyons

B. Putnam's Lyons

Astor Jones

Emrich Gustav

Lovay Paul Gay

Huber's James

Contant August

Kalshoven

Thierrioffe

Wittich Paul

d) AZ 1863—1877. ÉVEK KÖZÉ ESŐ IDŐ-
SZAKBAN KÉSZÜLT NAGYOBB MUNKÁK
ÉS LAPOK JEGYZÉKE.

Azért közlöm csak a fenti időszak adatait, mert akkor voltak a lapok hazánk újra meginduló politikai életével és az Uj-Magyarország megteremtésével legszorosabb összeköttetésben. A könyvalakban megjelent művek jegyzéke csak arra szolgál, hogy a nyomda által végzett munkák mértéke megállapítható legyen.

1863.

MŰVEK.

- Beck Károly. Jadviga. 8°. 4 $\frac{1}{4}$ iv.
Bene István. Tanodai koszoru. 8°. 6 $\frac{1}{2}$ iv.
Boskovitsch Stanoje. Serb. Lehrbuch. 8°. 16 iv.
Csermelyi S. Ujabb költeményei. 8°. 9 $\frac{3}{4}$ iv.
Göndöcs Benedek. Szent beszéd. 8°. 1 $\frac{1}{4}$ iv.
Görner. Angolosan. 8°. 6 $\frac{1}{2}$ iv.
Halmágyi S. Elv és előitélet. 8°. 16 $\frac{1}{2}$ iv.
Hugó Károly. Calderon. 8°. 8 $\frac{1}{2}$ iv.
Jegyzék-naptár. Kis 8°. 21 $\frac{1}{2}$ iv.
Kemény J. báró. Két költői beszély. 8°. 9 iv.
Kovács L. Kísérlet a rendezési kérdések részletezett megoldására. Nagy 8°. 7 $\frac{3}{4}$ iv.
(Ebből $\frac{3}{8}$ iv cenzuratörlés.)
Kvassay Adolf. Irománypéldák 8° 23 $\frac{1}{2}$ iv.
Lauka Gusztáv. A mit a nők legjobban szeretnek. Kis 8°. 12 iv.
Lisznyai-album. 8°. 16 $\frac{1}{2}$ iv. (Ebből cenzuratörlés $\frac{3}{4}$ iv.)
Magyar hölgyek arcképcsarnoka. 4°. 4 $\frac{1}{2}$ iv.

Major Béla. A magány óráira. 16°. 24 iv.
 Mentovich. Az uj világnézet. 8°. 9¹/₄ iv.
 Pataky J. Magyar prédikációk. 8°. 3¹/₈ iv.
 Piri Czirjék. Szerafi szent beszédek. 8°. 8 iv.
 II. Rákóczi Ferencz fogsága. 8°. 7¹/₂ iv.
 Sardou. Az utolsó levél. 8°. 9³/₄ iv.
 Szigligeti. Mama. 8°. 8¹/₂ iv.
 Vereby Soma. Mágnások. 4°. 3¹/₂ iv.

LAPOK.

Családi Kör. 41—52.
 Független. Junius 1-től december 31-ig. 188. sz.
 Hölgyfutár. Julius 1-től.
 Népbarát. 23—52.
 Ung. Fremdenblatt. 18—39.

1864.

MŰVEK.

A kicsinyke. 8°. 8 iv.
 A magyar képzőművészeti társulat évkönyve.
 8°. 7¹/₂ iv.
 A nyolcadik pont. 8°. 4¹/₄ iv.
 Arany János. Buda halála. 8°. 16 iv.
 Bauszner J. és Okolicsányi. Tanulmányok.
 1—2. füzet.
 Egy komorna naplója. 8°. 15 iv.

- Első oktatás a földleírásban. 8°. 5 iv.
- Enault. II. Napoleon, a reichstadti herceg. 8°. 14½ iv.
- Érsekújvári k. algimnasium érdemsorozata. 4°. 2 iv.
- Földvály K. Dinnyemonografia. 4°. 2½ iv.
- Gettinger Tivadar. Umgebung von Pest und Ofen. 8°. 3¼ iv.
- Gönczy Pál. Pestmegye és tájéka viránya. 8°. 32 iv.
- Göndöcs Benedek. Oktató imakönyv növendékek részére. Kis 8°. 27 iv.
- H. E. dr. Emlészet. 8°. 7¾ iv.
- Herbert Lucian. Napoleon Lajos. 8°. 74 iv.
- Kaszap S. A parlagi lovas. Nagy 8°. 5¾ iv.
- Kis természetrajz. 8°. 12¾ iv.
- Legújabb bélyeg- és illetéktörvény. 8°. 1¼ iv.
- Lipthay A. Die Verständigungsfrage zu Ost und West. I. Nagy 8°. 4¾ iv.
- Milly Moyne. 8°. 5 iv.
- Munkai János. A 89-iki elvek és a kereszténység. Nagy 8°. 26¾ iv.
- Neumann. Földrajz-Geographie. 8°. 10 iv.
- Peláthy István. Hazafiság és nemzetiség. Nagy 8°. 4¾ iv.
- Ponson. Az éj lovagjai. 8°. 8 iv.
- Egy párisi vendéglő különszobájából. 8°. 9½ iv.

Rózsaági Antal. Gömböstünaptár. Kis 8°. 13 iv.
 Szokoly Viktor. Arcisme és phrenológia. 8°.
 19 iv.
 Sand, Georges. A hóember. 8°. 53¼ iv.
 Siemon dr. A sérvek gyökeres gyógyítása. 8°.
 ¾ iv.
 Tolnay Lajos. Költeményei. 8°. 16 iv.
 Vadnai Károly. Eladó leányok. 8°. 46 iv.
 Vas Gereben. Tekintetes urak. 8°. 20 iv.

LAPOK.

Abendstunden 3. sz.
 Családi Kör. 1—13.
 Fata Morgana. 10—15.
 Handels und Börsenblatt. 14. sz.
 Hölgyfutár. Nov. 6-ig 38. sz.
 Iskolai kis tükör. 1—22. és 1—8. számok.
 Nefelejts. 40—52. és 1—39. számok.
 Ung. Fremdenblatt. 1—8, 46—52.

1865.

MŰVEK.

A magyar képzőművészeti társulat évkönyve
 1864-re. 8°. 8¼ iv.
 A pesti magyar kereskedelmi bank alap-
 szabályai. 4°. 3¾ iv.

- Baintner J. Az ausztriai ált. magánjog. 8°.
14½ iv.
- Banting W. A kövérségről. 8°. 5 iv.
- Bárány Ignác. Tanítók könyve. 8°. 37⅛ iv.
- Báuer J. L. Új külön földrajz. 8°. 1¾ iv.
- Biztosításügy. 8°. 6¼ iv.
- Fremdenführer in Pest-Ofen. 8°. 1 iv.
- John A. Systemwechsel. Nagy 8°. 3½ iv.
- Kiss Ant. Hunnia. Költemények. 8°. 3 iv.
- Langraf M. Deutsche Sprachlehre. I-II. 8°. 5 iv.
- Lohetzky. Könyvjegyzék. 8°. 7¾ iv.
- Mühlbach Lujza. Négy nap egy színésznő életéből. 8°. 9 iv.
- I. Napoleon. Julius Caesar története. 8°. 12 iv.
- Neue specielle Geographie. 8°. 1¾ iv.
- Nyelvgyakorlatok az egyszerű mondat körében. 8°. 1¼ iv.
- Nyelvgyakorlatok az összetett mondat körében. 8°. 2¼ iv.
- Országgyűlési könyvtár. 8°. 3½ iv.
- Ponson. A szellemkapitány. 8°. 26½ iv.
- Az ábrándozók. 8°. 26½ iv.
- Az éj lovagjai. 8°. 28 iv.
- Schuster. Des Szeklers reine Sprache. Kis 8°.
17 iv.
- P. Szathmáry Károly. A tiszavölgyi szabályozó társulatok nagygyűlésének jegyzőkönyve. 8°. 4 iv.

Szózat a magyar kérdés érdekében. Nagy 8°. 8 $\frac{1}{2}$ iv.

Udvardy Vince. Dicsőség és szerelem. 8°. 23 iv.

Verne Gy. Utazás a föld középpontja felé. 15 $\frac{5}{8}$ iv.

LAPOK.

Nefelejts. 1—53.

Pesti hölgydivatlap. 1—24.

Salon. 1—24.

Ung. Fremdenblatt. 1—12., 23—52.

1866.

MŰVEK.

Ábrai Károly. A nagy hazafiak. 8°. 33 $\frac{3}{4}$ iv.

A szellemkapitány. 8°. 41 $\frac{3}{4}$ iv.

Bárány Ignác. Nyelvgyakorlatok I.—II. tanítóknak. 8°. 9 $\frac{1}{2}$ iv.

— Ugyanaz tanulóknak. 8°. 6 $\frac{1}{2}$ iv.

Chorini. Die Verhandlungen des ungarischen Reichstages. I. Nagy 8°. 2 iv.

Erster Unterricht in der Erdbeschreibung. 8°. 5 iv.

Gallien. Egy órai csalódás. 16°. 2 iv.

Das Lottospiel. 8°. 1 iv.

- Göndöcs Benedek. Ünnepeles szertartás a szakadárságból a kath. anyaszentegyházba visszatérők fölvételénél. Nagy 8° 2 $\frac{1}{4}$ iv.
- Gonzalés Em. Buckingham herceg hét csókja. 8°. 20 iv.
- Imádságos könyvetske a magyar oroszok lelki hasznokra. Kis 8°. 3 iv.
- Iványi D. A csatornázásokról. Nagy 8°. 3 iv és 1 táblázat.
- Klamarik. Algebra. 8°. 7 iv.
- Könyvnyomdászok továbbképző-egylete házszabályai. 8°. $\frac{1}{2}$ iv.
- Mühlbach Lujza. Benyovszky gróf. 8°. 48 $\frac{1}{2}$ iv.
- Philippson Lajos tudor. Csakugyan a zsidók feszítették fel Jézust? 8°. 2 $\frac{3}{4}$ iv.
- Riedl M. Aufgaben-Schlüssel zur ung. Grammatik. 8°. 4 iv.
- Scharpff A. Tanulmányok a legújabb egyháztörténelem felett. 8°. 24 iv.
- Störk, S. Beschreibung der Ofner Mineralbäder. 8°. 3 iv.
- Szirmay Ferenc gr. Az Iser-Elbe események és Magyarország. 8°. Magyarul 2 $\frac{1}{8}$ iv, németül 2 iv.
- ponori Thewrewk József. A hang. 8°. 2 iv.
- Szikély számóczák. Nagy 8°. 4 iv.
- Vadászy Dani. Költői képek. 8°. 14 $\frac{1}{2}$ iv.

- Vas Gereben. Jurátusélet. 8°. 32½ iv.
 Vereby Soma. Mágnások arcképalbuma. 4°.
 2½ iv.
 Zoványi. Néhány szó a népnevelés körül. 8°.
 4¼ iv.
 Zsoldos. Szolgabírói hivatal. 8°. 26 iv.

LAPOK.

- Die Fackel. 2—4. sz.
 Nefelejts. 1—52.
 Pesti hölgydivatlap. 1—3.
 Ung. Fremdenblatt 1—46.

1867.

MŰVEK.

- Altenburger Gusztáv. A magyar szent korona
 cimerei. 8°. 1 iv.
 A magyar képzőművészeti társulat évkönyve
 1865—1866-ra. 8°. 16 iv.
 A magyarok és románok feladata a keleti kér-
 désben. 8°. 1½ iv.
 A polgári házasság. 8°. 2⁵/₈ iv.
 Arany János. Buda halála. 8°. 6¾ iv.
 Bethlen Miklósné grófné. Naplóból. 8°. 7½ iv.
 Budapesti utmutató. 8°. 8¼ iv.
 Dalfüzér-Blumenlese. II. rész. 8°. 13½ iv.

- Egy szép vipera. 8°. 21 iv.
- Első oktatás a földleírásban. 8°. 5 iv.
- Havas Sándor. A képzőművészet Magyarországon. 8°. 1½ iv.
- Jankai József. Ujabb költeményei. 8°. 13 iv.
- Kiért üritsük a pohárt? 8°. 6½ iv.
- Komócsy József. Költeményei. 8°. 12 iv.
- Koronázási jelvények magyarázata. 8°. 1 iv.
- Kronsignien-Erklärungen. 8°. 1 iv.
- Lafitte. Die Rose von Japan. 8°. 2 iv.
- Márki. Üdvözetek. 8°. 10 iv.
- Márki és Zimmermann. Népiskolai könyv. 8°. 23¾ iv.
- Mátyás Flórián. Hildegund. 8°. 6 iv.
- Ormódy B. Pecsovcics-naptár 1868-ra. 8°. 8 iv.
- Piri Czirjék. Kálvária felszentelési szent beszéd. 8°. 1 iv.
- Pongrácz gróf. Lieder aus Ungarn. 8°. 13 iv.
- Rajtsányi. Magyarország története. 8°. 14¼ iv.
- Schwarz. Statisztika. 4°. 6½ iv.
- Szász Gerő. Költemények. 8°. 20 iv.
- Ponori Thewrewk József. Koronázási hódolat. 2°. 1½ iv.
- Vahot J. Honvédek könyve. I—III. 4°. 11 iv.
- Zólyommegyei olvasó és társ. egyeslet évkönyve. 8°. 2⅓ iv.
- Zuverlässiger Wegweiser durch Budapest und die Umgebungen. 8°. 7 iv.

LAPOK.

Évnegyedi Szemle. I—II.
Magyar Zsidó. 1—6.
Méhecske. 1—5.
Nefelejts. 1—52.
Pester Kukuk.
Pester Nachrichten. 18—52.
Pester Telegraph. 113. sz.

1868.

MŰVEK.

Ábrányi Emil és Kornél. Költemények. 8°. 9 iv
A védrendszeréről. 4°. 1 iv.
Baintner. Ausztriai magánjog. III. rész. 8°.
17½ iv.
dr. Curtis. Nemzőképesség. 8°. 9⁵/₈ iv.
Friebeisz Ferenc. Szépirodalmi csarnok. 25 füz.
8°. 102¹/₈ iv.
Göndöcs Benedek. Sirvirágok. 8°. 10½ iv.
Hanák. Természetrájk. 8°. 18¼ iv.
Hogy kezdjem leveleimet? 8°. 11¼ iv.
Ivánka J. A magyar hadsereg. 8°. 4 iv.
— Nézeteim. 8°. 2¾ iv.
Somhegyi. Világtörténet. I. 8°. 15¹/₈ iv.
Suhajda. A honosításról. 8°. 8¾ iv.
Szabó Rihárd. Lassu viz partot mos. 8°. 23¼ iv.

Székács József. Imakönyv. 8°. 14¹/₈ iv.
 Szigethy J. Feldult világ. 8°. 9⁵/₈ iv.
 Tisza—Ér—Kőrös-csatorna. 4°. 1 iv.
 Török János. Szent László ereklyéje. 16°. 1¹/₂ iv.
 Turgenjev J. A füst. 8°. 19 iv.
 Zsilinszky Mihály. Kossuth költeményfüzér. 8°.
 9 iv.

LAPOK.

Hazánk. Január 12-től hetenként 6-szor.
 Magyar Zsidó. 7—9.
 Méhecske. 6—7.
 Nefelejts. 1—52.
 Pester Nachrichten. 1—10.

1869.

MŰVEK.

A katolikus legényegylet emlékünnepe év-
 könyve. 8°. 1¹/₂ iv.
 Asbóth J. Über die Grenzen des Nationalitä-
 ten-Princips. 8°. 1³/₄ iv.
 Autonomiai választási módozat utasítással.
 2°. 1¹/₂ iv.
 Császárfürdő leírása. 8°. 2¹/₈ iv.
 Cigányadomák. 8°. 7 iv.
 Degré A. A nap hőse. 8°. 24¹/₂ iv.

- Főpásztori levél latin nyelven. 4°. 1 iv.
 Főpásztori levél magyar nyelven. 4°. 2 iv.
 Friebeisz Ferenc. Szépirodalmi csarnok. 2 füzet.
 8°. 8 iv.
 Göndöcs Benedek. Szent beszéd. 16°. 1 iv.
 Kubinszky. Regeln der Armen Schulschwestern
 der Notre-Dame zu Kalocsa und Budweis.
 4°. 24½ iv.
 Maczanek Amália. Bokréta költeményfüzér. 8°.
 16⅝ iv.
 Magyar-orsz imakönyv. 8°. 4½ iv.
 Megyery. Französische Grammatik. III. Cours.
 8°. 3 iv.
 Mezey J. Költemények. 8°. 14 iv.
 Piri Czirjék. Szent beszéd. 8°. 1 iv.
 Réthy Lajos. Komoly szózat a választókhöz.
 8°. 3 iv.
 P. Szathmáry Károly. Lukánusz. 8°. 5 iv.
 Tisza Kálmán felirati javaslata. 2°. 1 iv.
 Tisza Kálmán zárbeszéde. 8°. 3 iv.
 Török János. Irányzatok a kath. autonomia
 ügyében. 8°. 4¾ iv.

LAPOK.

- Hazánk. Junius 29-ig, azután beolvadt a
 „Hon“-ba.
 Magyar Állam. 134—310.

Nefelejts. 1—52.

Tanodai lapok. 22—52.

Ungarische Monatshefte. 2—3. füzet.

1870.

MŰVEK.

Ábrányi Emil. Dalár-emplény. 8°. 9 iv.

A rejtélyes Páris. 8°. 32 iv.

Die europäische Mission Ungarn's und Franz
Deák. 8°. 11 iv.

Epitome des sciences. II. Cours. 8°. 2 iv.

Evang. christl. Religionslehre. 8°. 3¹/₄ iv.

Friebeisz Ferenc. Szépirodalmi csarnok. 19 füz.
123¹/₂ iv.

Gaboriau. Lecoq ur. 8°. 72 iv.

Gerlőczy Károly. Műegyetemi vita. 8°. 1 iv.

Hernád dr. Patika. 8°. 2 iv.

Jankó a festész. 8°. 9 iv.

Megyeri. Sciences naturelles. IV. Cours. 8°.
1 iv.

Nemzeti kör évkönyve. 8°. 1³/₄ iv.

Nőképzőegylet évkönyve. 8°. 1³/₄ iv.

Pap Lajos. Emlékirat a keleti vasut csatlako-
zási pontjára nézve. 8°. 1 iv.

Petrik G. Kalauz a földgömb használatában.
8°. 4 iv.

Szász Károly. Álmos. 8°. 11 iv.
Szigligeti. Nemzeti színházi képcsarnok. 8°. 8 iv.

LAPOK.

Közvélemény. I—VIII.
Magyar Állam. 1—122.
Nefelejts. 1—52.
Reform. 259—379.
Szépirodalmi Közlöny. 1—16.
Tanodai lapok. 1—21.

1871.

MŰVEK.

A kath. autonómia hordereje. 8°. 3 iv.
A kereskedelemügyi miniszterium tiszti név-
tára. I. és II. rész. Nagy 8°. 15¼ iv.
Állatgyógyászati vázlatok. 8°. 5¼ iv.
Ausztria, Magyarország és Oroszország. 8°.
1⅜ iv.
Budapesti ügyvédi egylet évkönyve. 8°. 5¾ iv.
Csepreghy. Magyar fiuk Bécsben. 8°. 6⅝ iv.
Észrevételek Ghiczy K. interpellációjára. 8°.
3½ iv.
Hafiz dái. Kis 8°. 12 iv.
Hiador-Jámbor Pál. Ujabb költeményei. Nagy
8°. 10½ iv.

- Knorr A. Önügyvéd. 8°. 30½ iv.
 Lux J. dr. A békésmegyei orvos-gyógyszerész-
 egylet jegyzőkönyve. 8°. 2⁵/₈ iv.
 Néhány szó a magyar katolikus papsághoz.
 8°. 5 iv.
 Nemzeti kör évkönyve. 8°. 1½ iv.
 Orzovenszky K. dr. Balaton-Füred gyógy-
 hatása. 8°. 10½ iv.
 Pál K. Hadiszótár. 8°. 13¼ iv.
 Szilágyi V. A magyarországi latin és görög szer-
 tartású kath. egyház önkormányzatának
 szervezete. 8°. 3 iv.
 Szirmay O. gr. Vertrauen in Gottes Vorsehung.
 Kis 8°. 4½ iv.

LAPOK.

- Kath. Congr. Értesítő, 1—22.
 Közvélemény. IX—XX.
 Magyar Themis. 1. sz.
 Nefelejts. 1—31.
 Reform. 1—360.

1872.

MŰVEK.

- A pápa világi uralma. 8°. 1½ iv.
 Bleck J. J. A nyelv eredete. 8°. 4½ iv.

1872. évi vadászati törvény. Kis 8°. 1 $\frac{1}{4}$ iv.
 Fuchs J. Földirat. 8°. 3 iv.
 Gátvérendszeréről. Kis 8°. 2 iv.
 Göndöcs Benedek. Egy virág élete. 8°. $\frac{1}{4}$ iv.
 — Örömének. 8°. $\frac{1}{4}$ iv.
 — Szent beszéd. 8°. $\frac{1}{2}$ iv.
 — Üdvözlét. 8°. $\frac{1}{4}$ iv.
 Gyógyszerészi árszabvány. Nagy 8°. 2 $\frac{1}{4}$ iv.
 Kautz. Büntetőjog. 8°. 37 iv.
 Knorr A. Magánjog. 8°. 32 $\frac{1}{2}$ iv.
 Muzeumi képcsarnok jegyzéke. 8°. 2 iv.
 Nemzeti kör évkönyve. 8°. 1 $\frac{5}{8}$ iv.
 Rákosi Jenő. Szinművei. 8°. 35 $\frac{1}{2}$ iv.
 Sartori K. Mi a pápa? 8°. 2 iv.
 Siegmund dr. A budapesti ügyvédegylet könyv-
     lajstroma. 8°. 1 $\frac{5}{8}$ iv.
 Tegyük félre a pártviszályt. 8°. 2 $\frac{1}{8}$ iv.

LAPOK.

- Magyar Politika 1—299.
 Reform. 1—359.

1873.

MŰVEK.

- Blana Szilárd. Három világrészben. 8°. 15 iv.
 Brankovics György. Shakspeari jellemrajzok.
     8°. 10 $\frac{1}{2}$ iv.

- Ghiczy Kálmán. Beszéd 1873. dec. 21. 8°. 1 iv.
 Göndöcs Benedek. Bucsuköltemény. 8°. $\frac{1}{4}$ iv.
 — Bucusz szent beszéd. $\frac{3}{4}$ iv.
 — Szent beszéd. 8°. $1\frac{1}{8}$ iv.
 Horánszky Nándor. Értesítés a választókhöz.
 4°. $\frac{1}{2}$ iv.
 Lux J. dr. A békésmegyei orvosgyógyszerész-
 egylet jegyzőkönyve. 8°. $\frac{5}{8}$ iv.
 Nemzeti kör évkönyve. 8°. $1\frac{1}{2}$ iv.

LAPOK.

- Magyar Politika. 1—299.
 Reform. 1—358.

1874.

MŰVEK.

- Erődi Harrach Béla. Török mozaik. Kis 8°.
 12 $\frac{1}{2}$ iv.
 Göndöcs Benedek. Szent beszéd Jézus szent
 szive társ. megalakításakor. 8°. 1 iv.
 Kléh István. Indítvány. 8°. $1\frac{1}{2}$ iv.
 Nemzeti kör évkönyve. 8°. $1\frac{1}{2}$ iv.
 Szalay Pál. A mit nem kell halasztani. Kis 8°.
 5 $\frac{1}{8}$ iv.

LAPOK.

- Hunnia. 1—99.
Középpárt. 1—146.
Magyar Politika. 1—299.
Reform. 1—358.

1875.

MŰVEK.

- A lég természetfani s vegytani tulajdonságairól. 8°. 2¹/₈ iv.
Barha Szabó József. A magyar erdő- és mezőgazd. tiszték helyzete. 8°. 1¹/₂ iv.
Horánszky Nándor. Beszéd a választókhoz.
Karassiy I. A választókhoz. Kis 8°. 1¹/₂ iv.
Kléh István. Válasz. Kis 8°. ³/₄ iv.
Mauritz Rezső. Számtan. I. 8°. 6 iv.
Molnár. Vegytan alapvonalai. II. 8°. 4¹/₂ iv.
Nemzeti kör évkönyve. 8°. 1¹/₂ iv.
Sebesztha. Világtörténelem II. 8°. 8 iv.
Stirling Sándor. Értekezés a szabadság létezési kérdéséről. 8°. 2 iv.

LAPOK.

- Divat-Nefelejts. 1—43.
Magyar Politika. 1—145. (90. számtól fél nagyságban; 165. számmal 16 oldalon a Pesti Naplóban).

Nefelejts. 1—9. (Azután Divat-Nefelejts.)
Nép zászlója. 40—52.
Reform. 1—165.

1876.

MŰVEK.

Az oláh törvénycikkek. 8°. 6 iv.
Blána Szilárd. Fünffzig Jahre aus dem Leben eines Honvéd-Officiers. Nagy 8°. 28 $\frac{3}{4}$ iv.
Göndöcs Benedek :
— Örömdvözet. 8°. $\frac{1}{4}$ iv.
— Szent beszéd egybekelési ünnepélyre. 8°. $\frac{1}{2}$ iv.
Jánosi Károly. Emlékirat. Kis 4°. 1 iv.
Kápolnai István. Magyarország hadászati védelme észak vagy keletről jövő támadás ellen. 8°. 3 iv.
Kertbeny K. Bibliographia. 8°. $\frac{1}{4}$ iv.
Nemzeti kör évkönyve. 8°. 1 $\frac{1}{2}$ iv.

LAPOK.

Divat-Nefelejts. 1—44.
Nép zászlója. 1—52.

1877.

MŰVEK.

Kléh László. Értekezés a játékról. 8°. 2½ iv.

— Lethrington lord. 8°. 25½ iv.

Mende Bódog. A kincsesföld. 16°. 5¼ iv.

Ponson. Rocambole visszatérése. 8°. 111 iv.

LAPOK.

Magyar Hirlap. 101—249.

Nép zászlója. 1—53.

e) RÉSZLETESEBB ADATOK AZ 1863—77.
ÉVEK KÖZÉ ESŐ IDŐSZAKBAN KÉSZÜLT
LAPOKRA VONATKOZÓLAG.

Néhány fontosabb lapnál a lap megindításáról vagy pedig annak vállalásáról közlök részleteket.

A cenzura kiméretlen működése sok nyomot hagyott hátra könyveinkben. Így az első naplókönyvben (1863-tól) az 5., 15., 20., 87., 93., 103. stb. oldalakon van cenzuratörítés. (több helyen $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ ivekre terjedő), a 82. oldalon elkobzás stb., stb.

MAGYAR LAPOK.

Családi Kör.

Szépirodalmi és divatlap. Szerkeszté Szegfy Emilia. Kiadja Engel és Mandello, 1863-tól Szegfy Emilia. Nyomtatja előbb Engel és Mandello, 1863. október 1-től (41. sz.-tól)—1864. március végeig (13. sz.) Kertész József, (1200—1750 pld.), majd Khor és Wein, utóbb Kocsi Sándor. Ára egy évre 12 frt. Keletkezett 1860. október 14-én, megszűnt 1880. január végén.

Divat-Nefelejts.

Szépirodalmi és divatlap. Szerkeszté Friebeisz Ferenc. Kiadta Bulyovszky Gyula és Friebeisz Ferenc. Nyomtatta Kertész József (1150—2000 pld.). Megjelent minden vasárnap egy nagy iven, 4 rét, színes borítékban. Ára egy évre 12 frt. Keletkezett 1875. március 7-én a „Divat“ és a „Nefelejts“, két önálló

lap egyesülése folytán, ezeknek folytatásául.
Megszűnt 1876. október 30-án.

É r t e s í t ő a k a t h. K o n g r e s s z u s r ó l.

A kongresszus üléseinek értekezéseit, jelentéseit és tudósításait tartalmazó napilap. A 27-es bizottság többségének közlönye. Szerkesztik Kecskeméthy Aurél, Szilágyi Virgil és Zoványi Mihály. Kiadta és nyomtatta Kertész József. (4800 pld.) Megjelent a szervező katholicus autonomiai gyűlés tartama alatt naponként nagy féliven, 4 rét; a „Magyar Állam“ és a „Reform“ című lapok mellett küldetett szét. Ára 1 frt. Keletkezett 1871. március 4-én. Megszűnt 1871. április?

É v n e g y e d i S z e m l e.

Társadalmi, politikai és közművelődési folyóirat. Szerkeszté Gonda László. Kiadta Stolp Károly, a III. füzetből kezdve csak bizományban. Nyomtatta az I—II. füzetet Kertész József (600 és 300 pld.), a III. füzetből kezdve az Első magyar egyesületi könyvnyomda. Megjelent évnegyedenként egy füzet 3½—5 iven, 8-rét, színes borítékban. Ára egy évre 2 frt. Keletkezett 1867. április havában. Megszűnt 1868. márciusában a III. füzetrel.

F ü g g e t l e n .

Politikai napilap. Szerkeszté és kiadta Kovács Lajos. Nyomtatta Herz János, 1863. június 1-től október 14-ig Kertész József. Megjelent hetenként hatszor egy nagy iven, ivrét. Ára egy évre 20 frt. Keletkezett 1863. január 1-én, megszűnt 1863 december 31-én.

Kecskeméthy Aurél az október 15-től dec. 31-ig terjedő időszakban volt a lap felelős szerkesztője. Kecskeméthy Aurél naplójából erre vonatkozólag érdemes a következőket közölni : „A Független szerkesztőjének is kandidálnak, ha Kovácsot elítélik. Hátha engemet is elítélnék. — Szeptember 1-én olvastatott fel a haditörvényszék ítélete : frei und schuldlos. Ettől megszabadultam. — Október 24-én. Nehány nap óta én vagyok a kormány megbízása folytán a Független „szellemi és anyagi“ vezetője, egyelőre csak az év végeig ; ha elfogadják az általam előterjesztett feltételeket, akkor én leszek tulajdonosa. És így szemesen megtaláltam a rést, melyen ismét jövedelmes álláshoz talán nem, de politikai hatáskörhöz juthatok. Hanem nagy türelem és ildom kell hozzá, hogy az új vállalatba anyagilag

és hirnevemmel erkölcsileg bele ne bukjам. — Október elején vagy tíz napot tölték Bécsben, mellékesen a Független megszerzésében fáradozva. Pálffynak borzasztón kell udvarolnom: első cikkem nagyon reichsratos, ergo tetszett neki. Csak így érhetem el a lap reám ruházását. Tán pár hó múlva annyira fordulnak az idők, hogy meggyőződésemm szellemében működhetem; addig ismét csak lavirozás a jelszó. — December 5. Ismét Bécsben lévén, megtudtam, hogy a Függetlennel felhagy a cancellár; sokalja a kiadást; fölöslegesnek is tart egy lapot, mert hisz neki se programja, sem eszméi; más befolyások is dolgoztak a Független ellen, melyet ép oly oktalanság volt kezdeni, a mily hiba megszüntetni.“ — A kormány ki is utalványozta Kecskeméthynek a lap költségeit. (1864 február 7-én kelt levél.)

A lap kiadására vonatkozó „Egyezményi pontok“-ból: „Alulírott nyomdátulajdonos köteles a lap kiállításában saját nyomdájának jó hitelét fentartani. Köteles az expedició pontosságaért felelni, mihez tartozik a címszalagok készítése, postai és helybeli szétküldés.“

Az expedíciós helyiség bérleteért a szerkesztőség 150 frt évi bért fizetett. A nyomtatási mennyiség 650—1200 között váltakozott.

F ü g g e t l e n s é g a n é p z á s z l ó j a.

Politikai hetilap, a függetlenségi párt közlönye. Szerkeszté Erdei (Mende) Bódog. Kiadta előbb a Franklin-társulat, 1875. februártól Helfy Ignác. Nyomtatta előbb a Franklin-társulat 1875. szeptembertől*) Kertész József. (600—1400 pld.) Megjelent hetenként egyszer, szombaton, egy közép nagyságú iven, 4 rét. Ára egy évre 6 frt. Keletkezett 1874. május 2-án, mint a „Szabadság mint a nép zászlója“ (keletkezett 1871 január 7-én) és a „Szombati lapok“ folytatása. Megszűnt 1876. március 25-én. Folytatása a „Nép zászlója.“

H a z á n k.

Politikai napilap, a balközép közlönye. Szerkeszté 1868. január 12-től báró Podmaniczky Frigyes, juliustól P. Szathmáry Károly.

---

*) Szalády Antal „A magyar hírlapirodalom statisztikája 1780—1880-ig“ című műve helytelenül közli, hogy februártól.

Kiadta és nyomtatta Kertész József. Megjelent hetenként hatszor egy legnagyobb iven, ivrét. Ára egy évre 20 frt. Megszűnt 1869. június 29-én ; beleolvadt a „Hon“-ba.

Megalakulásáról báró Podmaniczky Frigyes Naplótöredékeiben (III. k.) a következőket írja : „A koronázást követő időben csakhamar kitűnt, hogy a bal-középpárt állása nem nyugszik egészséges alapon. Sokan közülünk azon meggyőződésben valának, hogy azon cégér, mely az ország és fejedelme között megtörtént kiegyezést megelőzőleg a maga helyén lehetett, most már a viszonyok változtával és jobbra fordultával alig leend haszonnal alkalmazható. Hiszen számosan valának, a kik nem azért voltak ellenzékiek, hogy ellenzékiek legyünk, hanem azért tartoztunk a határozati párthoz, mert csak egy ilyen párt, még pedig erős párt létezése tette lehetővé a kiegyezésnek ily, a körülményekhez mért előnyös alapon való létrejöttét. „

Még sok vala elérendő ; számtalan még megoldandó kérdés ködfátyolba burkoltan lebegett előttünk ; — a jövő bizonytalan jellege még azokra is lidérc gyanánt nehezedett, a kik a Deák-párt

által létrehozott eredménnyel meg valának teljesen elégedve.

Ily viszonyok között mindenek előtt arra volt szükség, hogy két kormányképes párt álljon egymással szemben. De a határozati párt, habár felvette is a balközép elnevezést, kormányképes mindaddig nem volt, a míg programjába oly pontozatok is maradtak felvéve, a melyek a kiegyezés, illetőleg közjogi alap keretén kívül estek.

Ily viszonyok között szüksége mutatkozott annak, hogy egy oly párt-organum szerveztessék, a mely a „Hon“ és „Ellenőr“ irányától eltérőleg a mérsékelt elemekkel tartson „Fühlungot“ s ez által a pártunkban lábra kapó, a szélső ballal való coquettirozást némileg ellensúlyozza.

Igy keletkezett a „Hazánk“ s lettem én egészen váratlanul, legalább reám nézve váratlanul, kiszemelve annak szerkesztőjéül.

A „Hazánk“ 1868-ik év január hava első napjaiban megindulván, általam ugyanazon év július hava közepe tájáig lett szerkesztve, — Lukács Béla, Hindy Árpád, báró Kaas Ivor foglalván helyt

szerkesztőségünk tagjai sorában. E lap nem volt rosszul szerkesztve, illetőleg írva, egy bizonyos művelt józan irány vonult végig hasábjain, — de mint minden olyan lap, melynek feladata mérsékelni s nem tüzelni, egyhanguvá kelle válnia gyakori esetekben.

Lapvezérek valának: Ivánka Imre, Szontagh Pál, Várady Gábor, báró Podmaniczky Frigyes, a ki egyszersmind felelős szerkesztő.

Dolgozó társaink az itt nevezetteken kívül: Tisza Kálmán, gróf Károlyi Ede, P. Szathmáry Károly, Móricz Pál, ifj. Ábrányi Kornél, Frankenburg Adolf, Szana Tamás stb.

A lap meglehetősen nagy arányokban indult meg. Megindításakor 20,000, az első évnegyedkor 13.000 előfizetési felhívást küldtek szét. Az első számból 3000 pld. készült, az állandó mennyiség 800 pld. körül volt. Az 1868. január 4-én kelt szerződésben ki van kötve, hogy a laphoz minden évben új betű veendő.

H ö l g y f u t á r.

Közlöny az irodalom, társasélet, művészet és divat köréből. Megjelenik minden kedden,

csütörtökön és szombaton egy negyedrért iven. Keletkezett 1849. november 5-én Kozma Vazul kiadásában, Nagy Ignác szerkesztésében. Nagy Ignác halálával (1854. március 19) a lap egyideig szünetel. Április 6-tól Berec Károly vette át a szerkesztést, 1856. április 1-től Tóth Kálmán, 1861. július 1-től Bulyovszky Gyula, 1862. november 1-től Balázs Frigyes. Megszűnt 1864. november 6-án.* A lap 1863. júliusától 1864. november 6-ig készült Kertész Józsefnél.

Érdekesnek tartok közölni az utolsó idők szerkesztői és kiadói felhívásaiból néhányat, mert azok visszatükrözik az akkori idők sanyaru gazdasági viszonyait. Így 1863. július 2-án írja Balázs Frigyes felelős szerkesztő: „A „Hölgyfutár“ a legidősebb szépirodalmi lap hazánkban, tartós élete elvitázhatatlan bizonyosság szellemi erejéről; kiérdemelt jutalma ernyedetlen szorgalmának s azon gazdag eredményeknek, melylyel a tisztán szépirodalmi és művészeti érdekeket elősegítette, nemesíti és fentartotta. — A jelen időszak majd kedvezőbb, majd kedvezőtlenebb körülményei között, mint majd minden

---

* A Pallas Lexikonban helytelenül: 10-én.

más lap, a „Hölgyfutár“ is küzdött szellemi és anyagi nehézségekkel, de a nehézségeket mindenkor a szépirodalom és a művészet érdekében háritván el, a viszályokat annak hasznával egyeztetvén ki, a nagyközönség rokonszenvét megtartva, pártfogásából csak annyit kellett nélkülöznie, mennyit más lapoknak is nélkülözni kellett az ujabban keletkezett kedvezőtlenebb pénzviszonyok következtében.“

Már a december 10-i kiadói szó nehezebb helyzetről számol be és megemlíti a lefolyt sanyaru évet.

Az 1864. évi szeptemberi Előfizetési felhívás következőképpen szól: „A mitől legjobban féltünk, e súlyos előzményü nyár is elmúlt. Átéltük, illetőleg átkinlód-tuk a legnagyobb áldozatok és veszteségek árán egy jobb jövő reményében. Közönségünkön most a sor, hogy e reményt valósítsa. Isten megáldá a gazda munkáját s a sovány esztendőre egy kövér következt. Valjon meg fognak-e most emlékezni azok, kik az áldásnak örülnek, hogy az inség idején a lapok adtak a nemzeti fájdalomnak hangot, ezek fordultak az emberbaráti szeretethez segélyért s jegyez-

ték fel az utókor számára is a jótékony-
ság adományait. Meg vagyunk győződve,
hogy: igen! Irodalmunk pangása nem
tarthat tovább.“

1864. november 6-án a 38. számban
Balázs Frigyes jelenti, hogy a „Hölgy-
futár“ kiadását néhány hétre kénytelen
felfüggeszteni, de a lap új évre első rendű
munkatársak közvetítésével folytatni fogja
pályáját. Ez nem történt meg.

H u n n i a.

Politikai napilap, a függetlenségi párt köz-
lönye. Szerkeszté Áldor Imre. Kiadta és nyom-
tatta Kertész József. Megjelent hetenként hat-
szor, egy közép nagyságú iven, ivrét. Ára egy
évre 12 frt. Keletkezett 1874. január 1-én*)
Megszűnt május 1-én.***) Beleolvadt a „Magyar
Ujságba.“

Az 1870-es évek elején keletkezett
ellenzéki lapok közül egyike a legrövidebb
életűeknek.

1873. év végén majdnem az összes

---

* Szalády Antal munkájában helytelenül: 1873.
november 23-án.

** Szalády Antal munkájában helytelenül: 1874.
április 30-án.

napi- és hetilaphoz mellékelt előfizetési felhívás (összesen 21.000 példányban) jelent meg „a legolcsóbb politikai napilapra, a Hunniára.”

A lap hangzatos programjából a következőket közlöm: „A legközelebbi hónapok Magyarország jövőjét fogják eldönteni.

Minden becsületes hazafinak résen kell hát lenni.....

Mi elfogadjuk a nagy munkából a reánk és szerény hatáskörünkre eső kicsi részt. —

S ha nem lehetünk, mert meg nem illet, az államhajón a kormányos, ki irányt ad, sem az árbócz, mely a zászlót hordja, beérjük a matróz fárasztó szerepével s meg fogjuk huzni a csengetyüt mindannyiszor, valahányszor vész közelg, vagy szirtnek tereli a hajót a könnyelműség és tudatlanság. Jelszavunk: a haza, a szabadság, a demokrácia. Fegyverünk: a jog, az igazság és méltányosság. Óhajunk: hogy — használhassunk. Reményünk, hogy — meghallgatnak.

Elveink és felfogásunk az ellenzék táborába van, melyet növelni és új harcosokkal szaporítani igyekvünk; de

tisztelni fogjuk mindazok véleményét, kik ha sokban eltérnek is tőlünk, de találkoznak velünk mégis e jelszóban, hogy — éljen a haza !“

A közönség nem pártolta ezen ellenzéki lapot oly mértékben, hogy fennállása biztosítva lett volna. Már március hónapban kezdődtek a tárgyalások a lap fennmaradása vagy más lapba való olvadása tárgyában. Az 1874. évi május 1-én megjelent 99. számban jelenti is a szerkesztőség, hogy a Magyar Ujsággal egyesül :

„Amit más körülmények közt leverve tudatnánk, most örömmel tölt el, hogy jelenthetjük. A „Hunnia“ (jelen alakjában) ma utólszor jelenik meg s a holnapi szám már: „Magyar Ujság-Hunnia“ czimmel fog önök kezeibe jutni.“

A szerkesztőség az egyesülés okául a kormányválság folytán beállott politikai változást adja, mely szükségessé teszi, hogy az „egy úton haladók egyesüljenek a közös végczél elérésére.“

A nyomda megalapítása óta ez az első vállalat, a melyben Kertész József megbízóival perbe került. A lap megszűntekor, báró Baldácsi Antal, a ki a lapot

szubvencionálta, pört indított az előfizetési pénzek elszámolása miatt részben Áldor Imre felelős szerkesztő, részben pedig Kertész József ellen, ezen perét azonban (az előfizetési pénzek szerződésszerűleg legelső sorban a szerkesztőség és a nyomda költségeinek fedezésére voltak fordítandók) az összes forumon elvesztette.

A szerkesztőség táviratokra havonta 80 forintot adott ki.

I s k o l a b a r á t.

Katholikus népnevelési közlöny. Szerkeszti Bárány Ignác. Kiadta és nyomtatta előbb Kertész József, 1867-től Leitner Márk. Megjelent hetenként egyszer, kedden, előbb egy kis iven, 4-rét, 1867-től nagyobb iven, a címloldalon képpel. Ára egy évre 3 frt, 1867-től 4 frt. Keletkezett 1866. január 2-án. Megszűnt 1867. december 24-én.

I s k o l a i k i s t ü k ö r.

Katholikus gyermekek ujsága. Szerkeszté Bárány Ignác. Kiadta előbb ugyanő, 1865. június 5-től Kertész József. Nyomtatta Kertész József. Megjelent előbb hetenként egyszer, csütörtökön, nagy $\frac{1}{2}$ iven, 8-rét, 1865. június

5-től havonta kétszer, 5-én és 20-án, hasonló alakban egész iven. Ára egy iskolai évre előbb 3 frt, 1865. juniustól 2 frt 50 kr. Keletkezett 1864. május 5-én, megszűnt 1865. végén.

K ö z é p p á r t.

Politikai napilap. A Ghyczy-párt közlönye. Szerkeszté Huszár Imre. Nyomatott Kertész Józsefnél. Megjelent hetenként hatszor, egy középnapyságu iven, ivrét. Ára egy évre 16 frt. Keletkezett 1874. január 1-én, megszűnt 1874. junius 28-án.*

1873. december közepén Huszár Imre orsz. képvis. felhívja Kertész Józsefet, hogy mily feltételek mellett volna hajlandó a Ghyczy Kálmán vezérlete alatt álló „Középpárt“ napilapjának nyomását és kiadását elvállalni.

Kertész József beadván ajánlatát, a megegyezést megkötötték, úgy hogy 1874. január 1-én a lap első száma megjelent. Szerkesztősége a Kalap- (most Irányi-) utca 15. sz. I. emeletén, kiadóhivatala a nyomda irodájában volt. A szerkesztőségi

---

* Szalády említett művében helytelenül: 1874. junius 30-án.

iroda teljes felszerelésének meglevő jegyzékéből kiviláglik, hogy az meglehetősen nagy arányokban indult, mert 2 szobában 5 íróasztal állott rendelkezésre. A szerkesztőség szolgája a konyhában aludt. A lap programja kiviláglik a Huszár Imre felelős szerkesztő által aláírt előfizetési felhívásból:

„Az országgyűlési középpárt f. évi december hó 11-én megalakulván, célul tűzte maga elé: az 1867. évi kiegyezés alapján minden erejével és tehetségével közreműködni arra, hogy Magyarország államisága mostani alakjában is teljes mértékben fentartassék s állami háztartásának halaszthatlan gyökeres rendezése mellett a nemzet anyagi jólétének és kulturai haladásának fejlesztésére, az egyéni és polgári szabadság biztosítására szükséges törvényhozási intézkedések minden irányban mielőbb életbe léptethessenek.

E célok elérésére véleményünk szerint mindenekelőtt a kiegyezés törvényességét elismerő országgyűlési pártok együttes közreműködése nyújthat reményt, s ezen együttműködéstől várható egyszersmind parlamenti rendszerünk sikeres működhetése nélkülözhetetlen feltételének, a par-

lamenti pártok egységes alapon leendő új alakulásának megvalósulása is, melyet ma már nemcsak a helyzet kényszere, de a közvélemény is hangosan követel.

A legközelebbi hét év tapasztalatai bizonyítják, hogy oly parlamenti pártalakulás, melynek alapját kizárólag a közjog körüli elkeseredett harcok képezik, csakis pártérdek sugallta egyoldalú s ezért célszerűtlen és a gyakorlatban kivihetetlen alkotásokra vezet s az államélet minden ágában pangást, részvétlenséget és sülyedést idézvén elő, a parlamenti rendszert s ezzel együtt az országot válságból válságba sodorja.

E mélyen gyökerező, de önmegtagadásra kész erős akarat által biztosan orvosolható bajoknak elhárítására, az országgyűlési pártok együttes közreműködésének lehetővé tételére s ezáltal az új és egységes pártalakulás alapjának lerakására van irányozva az országgyűlési közép-párt törekvése. Lapunk mint e párt közlönye szintén ez irányban kívánván működni, teljes bizalommal kérjük fel országszerte minden elvbarátunkat, vállalatunk szellemi és anyagi támogatására.“

A szerkesztőség azonban már a lap

146. számában (1874. június 18) kénytelen közönségétől búcsuzni. A Középpárt megalapítója, Ghyczy 1873 végén kilépett a pártból, majd 1874-ben elvállalta a pénzügyminiszterséget. A Középpárt ezért feleslegesnek tartja a párt közlönyének fentartását, de örömmel állapítja meg, hogy „nagynevű vezérének a balközépből való kilépése óta a közjogi meddő viták helyett a belpolitika termékenyebb mezejére fordult a közfigyelem.”

K ö z v é l e m é n y.

Politikai és társadalmi röpirat. Szerkeszté és kiadta Hiador (Jámbor Pál). Megjelent füzetként 1½ kis iven, 8-rét. Ára egy füzetnek 30 kr. Keletkezett 1870. szeptember havában, megszűnt 1871. december havában. Nyomatott Kertész Józsefnél (250—300 pld.).

M a g y a r Á l l a m.

Egyházpolitikai napilap. Szerkeszti (1868. dec. 16.) előbb báró Jósika Kálmán, 1870. május 1-től Lonkay Antal, 1872-től báró Jósika Kálmán, 1872. októbertől báró Hornig Károly, 1875. július 1-től báró Jósika Kálmán,

1877. áprilistól 1888. aug. 29-iki haláláig Lonkay Antal. Kiadta előbb Török János és Lonkay Antal, 1873-tól Lonkay Antal. Nyomtatja előbb az Athenaeum, majd Poldini Ede és Noseda Gyula, 1869. 134. sz.-tól 1870. 21. sz.-ig Kertész József (1800—2200) utóbb a Hunyady Mátyás könyvnyomda intézet. Megjelenik hetenként hatszor, egy nagy iven, ivrét. Ára egy évre előbb 18 frt, 1873-tól 20 frt. Keletkezett 1868. december 16-án, mint az „Idők tanuja“ és a „Pesti Hirnök“ folytatása. Megszűnt?

Az 1869. május 21-én kötött egyezés értelmében ugyanazon év június 1-től kezdve az addig az Athenaeumban és később a Poldini Ede és Noseda Gyula nyomdájában nyomtatott lapok (Tanodai Lapok) Kertész József nyomdájában készültek.

Az egyezés szigoruan intézkedik a lap előállítására vonatkozó minden kérdésben. Papiros és betűk, festék és a lapok expedíciója mind határozottan körülírt adatok szerint szerzendő be, ill. végzendő. Érdekes az egyezésnek azon kikötése, hogy minden a revízióban kijelölt és nem javított hibáért a nyomda 1 forint büntetést tartozik fizetni. Hogy ezen büntetés

kivetésére valjon volt-e eset, nem tudom. Az elszámolásokban nincsen nyoma.

A lap expedicióját a nyomda végezte és a nyomda tartozott a szerkesztőségnek a korrekturák végzéséhez helyiséget adni. A hirdetések és mellékletek dolgát felehaszonra szintén a nyomda végezte.

Az 1870. év május haváig készült ez a két lap Kertész József könyvnyomdájában. Ezen időtől kezdve a Hunyady Mátyás könyvnyomda nyomta, a melyet Lonkay Antal alapított.

Ezen egy esztendő alatt is a lap kiadója Lonkay Antal és a lap nyomtatója között oly szívélyes baráti viszony fejlődött, a mely az üzleti viszony megszűntekor is fenmaradt és Lonkay Antalnak 1888-ban bekövetkezett haláláig tartott.

Ma g y a r   H í r l a p.

Politikai napilap. A kormánypárt közlönye. Megind. 1877. jan. 1. Szerkeszté előbb Kuliffay Ede, 1879. április 1-től Tóvölgyi Titusz. Laptulajdonos D. V. Nyomtatja előbb a Magyar Hirlap nyomdája, 1877. májustól szeptember végeig Kertész József, (3000—8000

pld.), majd Fanda József. Megjelent előbb hetenként 6-szor, 1877. június 1-től hetenként hétszer, hétfőn és ünnepek utáni napokon $\frac{1}{2}$, más napokon egy nagy, 1877. májusától legnagyobb iven, ivrét, 1878. szeptember 5-től ez évi október 22-ig cimoldalán egy szövegbe nyomott képpel. Ára egy évre 10 frt, 1877. június 1-től 12 frt, 1879. január 1-től 14 frt. Keletkezett 1877. január 1-én. Megszűnt 1879. december 2-án. Beleolvadt az „Ellenőr“-be. Ennek a lapnak a nyomásánál két gépszemélyzet működött.

Ma g y a r P o l i t i k a.

Politikai napilap. Szerkeszté és kiadta Kecskeméthy Aurél. Nyomtatta Kertész József. Megjelent hetenkint hatszor, egy legnagyobb iven, ivrét. Ára egy évre 20 frt. Keletkezett 1872. január 1-én, megszűnt 1875. június 13-án. A Kelet népe-be olvadt.

Ma g y a r s z é p e k m u n k a é s m i n t a - l a p j a.

A Nefelejts melléklapja. Szerkeszté előbb Bulyovszky Gyula, 1866-tól Friebeisz Ferenc. Kiadta előbb Kozma Vazul, 1866-tól Friebeisz

Ferenc. Nyomtatta előbb Beimel és Kozma, 1866-tól Kertész József. Megjelent a főlap mellett havonként kétszer, nagy $\frac{1}{2}$ iven, 4-rét, szövegbe nyomott minta ábrákkal. Ára egy évre 2 frt, a főlappal együtt 12 frt. Keletkezett 1859. április havában, megszűnt 1875. március 15.

M a g y a r   T h e m i s .

Egyetemes jogi közlöny. A magyar jogászgylés napilapja, a szabadkai és ungvári ügyvéd egyletek, a budapesti ügyvédjelöltek és joggyakornokok egyletének közlönye. Szerkeszti előbb dr. Siegmund Vilmos, 1876-tól dr. Fayer László. Kiadja előbb dr. Siegmund Vilmos, 1874-től Légrády testvérek, 1876-tól az Athenaeum. Nyomtatta előbb Kertész József, majd Légrády testvérek, 1875-től az Athenaeum. Megjelenik hetenként egyszer, csütörtökön, egy iven, 4-rét. A magyar jogászgylés tartama alatt naponként. Ára egy évre előbb 8 frt., 1874-től kezdve 10 frt.

M a g y a r   z s i d ó .

Hitfelekezeti érdekü közlöny. Szerkeszti Farkas Albert, 1869-től Krausz Zsigmond. Ki-

adta a Hilor egylet. Nyomtatta előbb Kertész József, (1867. 1—6., 1868. 7—9, 500—800 pld.) majd Neuer J. Megjelent fele német szöveggel havonként háromszor, minden 10 napban egy közép nagyságu iven, 4-rét, 1869-től hetenként egyszer, vasárnap hasonló alakban. Ára egy évre 6 frt. Keletkezett 1867. november 10. Megszűnt 1870 végén.

M é h e c s k e.

Nevelési képes szaklap serdülő ifjuság számára. Szerkeszté és kiadta Kalocsa Róza. Nyomtatta előbb Kertész József, (1868 : 7 számot 400—800 pld.) majd az Athenaeum. Megjelent hetenként egyszer, vasárnap, egy kis iven, 8-rét. Ára egy évre 6 frt. Keletkezett 1867. december 1-én, megszűnt 1869. október 30-án.

N e f e l e j t s.

Szépirodalmi és divatlap. Szerkeszté előbb Bulyovszky Gyula, 1866-tól Friebeisz Ferenc. Kiadta előbb Kozma Vazul, 1866-tól Friebeisz Ferenc. Nyomtatta előbb Beimel és Kozma Vazul, 1863 dec. közepétől*) Kertész József

---

Szalády helytelenül közli, hogy 1866-tól.

(650-1100). Megjelent hetenként egyszer vasárnap, 1½ nagy iven, 4-rét, színes borítékban. Ára egy évre 12 frt. Keletkezett 1859. április 3. Megszűnt 1875. március 15-én, a midőn a Divat című lappal egyesülve Divat-Nefelejts címen folytatta pályáját.

N é p.

Vegyestartalmu képes hetilap. Szerkeszté báró Jósika Kálmán. Kiadta előbb Kertész József, juliustól Török János és báró Jósika Kálmán. Nyomtatta előbb Kertész József, juliustól Heckenast Gusztáv. Megjelent hetenként egyszer, vasárnap, egy közép nagyságu iven, 4-rét. Ára egy évre 4 frt. Keletkezett 1870. január 2-án, megszűnt 1870. december 30-án.

N é p b a r á t.

Politikai és szépirodalmi néplap. Szerkeszté és kiadta Vas Gereben. Nyomtatta Emich Gusztáv (1—10.), majd Noseda Gyula (11—22.), 1863. juniustól— (23.) decemberig (52.) Kertész József, (825—1100 pld.) 1864-től ismét Emich Gusztáv. Megjelent hetenként egyszer, vasárnap, közép nagyságu 1 iven, 4-rét.

Ára egy évre 5 frt, 1867-ben 7 frt. Keletkezett 1861. január 14, megszűnt 1867. végén.

N é p z á s z l ó j a. (Függetlenség, a nép zászlója folytatása.)

Politikai néplap ; a függetlenségi párt közlönye. Szerkeszté és kiadta Mende Bódog. Nyomtatja Kertész József (570—1100 pld.), majd 1877. végeig ? Megjelent hetenként egyszer, szombaton, egy nagy iven, 4-rét. Ára egy évre 6 frt, 1879-től 4 frt. Keletkezett 1876. április 1-én, megszűnt ?

P e s t i h ö l g y d i v a t l a p.

Szépirodalmi, művészeti és divatközlöny. Szerkeszté és kiadta Király János. Nyomtatta előbb Emich Gusztáv, 1865. január 1-től 1866. február 15-ig Kertész József (1250—2000 pld.), majd Poldini E. és Noséda Gyula, utóbb Bartalics Imre. Megjelent havonként 2-szer, 15-én és 30-án, 1½ nagy iven, 4-rét, színes borítékban. Ára egy évre 8 frt. Keletkezett (1860. július 1-től december 15-ig Magyar hölgydivatlap címet viselt) 1861. január 1-én, megszűnt 1873. szeptember 25-én, folytatása a Budapesti Bazar.

R e f o r m.

Politikai napilap. Szerkeszté Rákosi Jenő. Kiadta Ráth Mór, 1873-tól báró Kaas Ivor. Nyomtatták előbb Légrády testvérek, 1870. juliustól*) Kertész József. Megjelent hetenként hétszer, ünnep utáni napon fél, más napokon egy legnagyobb iven, ivrét. Ára egy évre előbb 18 frt, 1870-től 20 frt, 1874-től 24 frt. Keletkezett 1869. december 15-én, megszűnt 1875. jun. 16-án. A Pesti Naplóba olvadt.

Rákosi Jenő Ráth Mór meghívására alapította a Reformot s szerkesztette 1875-ig, független deákpárti irányban, lapja körül csoportosítva a fiatal tehetséges tárcaírókat: Márkus Istvánt, Toldy Istvánt stb. A Deák-párt megszűntével a lap is megszűnt, illetőleg Urváry bele olvasztotta a Pesti Naplóba.

1870 augusztus 17-én állapotok meg végleg Ráth Mórral a lap előállítása dolgában, a mely megállapodásban ki van kötve a lap tiszta és diszes kiállítása. A betüket, a mint kopni kezdenek, ki kell cserélni. A lapnak a nyomda hibájából nem szabad késni, a pontos megjelenésért, kihordásért és a postai expedicióért a nyomda felelős.

---

* Szalády helytelenül közli hogy 1873-tól.

Érdekesek a lap forgalmára a következő adatok :

A lap 1870. szeptember végén 12.000 előfizetési felhívást küld szét ; 1870. dec. végén 7400 példányt, 1871. június végén 10.000 példányt, 1871. szept. végén 10.000 példányt, 1875. június végén 8000 péld.

A nyomtatási mennyiségek 1870-ben 2300—2500, különleges esetekben 3400—3700, 1871-ben 2100—3125, 1872-ben 2440—3700, 1873-ban 2100—2780, 1874-ben 2050—2330, 1875-ben 1920—2200.

A Pesti Naplóba való olvadás napján levél méltóságos br. Kaas Ivorhoz : „A Reform azonnali megszűnése, illetőleg a Pesti Naplóba való beolvasztása üzletemben a „Reform“ tökéletes nyomdai előállítására, postai expedálására, kihordására hat éven át használt munkaerők felmondás nélküli elbocsátására kényszeritettek, de miután ezt csakis jogos igényeiknek kielégítése után tehetem, bizalomteljesen felkérem a nekem a fennebbi megszűnés által okozott kárt némileg, azaz 800 frttal megtéríteni és azt utalványozni sziveskedjék, annál is inkább, miután a kiadó urnak a $\frac{1}{2}$ havi lapkiadás legkevesebb 1600 frt megtakarítást teszen.“

Szépirodalmi Közlöny.

Irodalmi, szépművészeti és kritikai folyóirat. Szerkeszté előbb Szana Tamás, 1871. január 4-től Benedek Aladár. Kiadta Fekete Bernát. Nyomtatta előbb Kertész József, (1870. 1—16. 300—1000 pld.) juliustól a „Minerva” nyomdája. Megjelent egyszer hetenként, csütörtökön, két kis iven, 4-rét, színes borítékban. Ára egy évre 10 frt. Keletkezett 1870. március 10-én, megszűnt 1871. március 30.

Tanodai Lapok.

Katholikus nevelészeti és közoktatási heti közlöny. Szerkeszté Lonkay Antal. Kiadta előbb Heckenast Gusztáv, 1857. július 1-től Lonkay Antal. Nyomtatta előbb Landerer és Heckenast, majd Bagó Alajos, Wodianer F., utóbb Kertész József. (500 pld.) Megjelent hetenként egyszer, 1—1½ kis iven, 4-rét. Ára egy évre 4 frt. Keletkezett 1856. május 1-én. Megszűnt 1871. június 30.

Német lapok.

Birnbaum : Pester Telegraph. (1867.) 113—115. sz. (400 pld.) Előttünk Mandelló és Leitner nyomta.

Boldini : Die Fackel. 2—4. (1866.) (600—800 pld.) Azután Fanda készítette.

Chorini : Ung. Fremdenblatt. 18—39. (1863.) 1—52. (1864.) 9—45-ig nem. 1—52. (1865.) 11—22. nem, éjj. órák. 1—46. (1866.) (300—700 pld.) Gyakori cenzuratörlés.

Cziglér H. : Fata Morgana. 10—15. (1864.) (500—1000 pld.)

Gerstl V. : Abendstunden. (1864.) 3. sz. (300 pld.)

Jósika Kálmán báró : Ungarische Monatshefte. 2—3. (1869.) (600 és 300 pld.)

Király J. : Salon. 1—24. (1865.) (200—300 pld.)

Neumann B. : Pester Nachrichten. 18—52. (1867.) 1—10. (1868.) (300 pld.) Azután Fanda nyomta.

Sommerfeld : Handels und Börsenblatt. (1864.) 14. sz. (150 pld.)

Weiss S. : Pester Kukuk. (1867.) 1. sz. (500 pld.)

A német lapokra vonatkozólag adatokat a rendelkezésünkre álló könyvekben nem találtam. A fenti adatokat részben üzleti feljegyzéseinkből, részben a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában végzett kutatásaim jegyzeteiből állítottam össze.

FÜGGELÉK.

Kecskeméthy Aurél, a politikai szatira nagymesterének naplójából (1851—1878) a következőket közlöm, mert a következő sorok érdekesen világítják meg az akkori idők viszonyait.

B e v e z e t é s b ől.

Az írók, ujságírók, álnév alá rejtőztek, hogy elkerüljék a zaklatást. Az előleges cenzura törölt a cikkből mindent, a mi neki nem tetszett, de azért még ez az előleges cenzura sem mentette fel az írókat az utólagos felelősségtől. A perbefogatus mindennapos volt. A Bachkorszak rémuralmának kezdetén a Gazdasági Lapok s a hittudományi Religio tudtak csak fenmaradni. A politikai és szépirodalmi sajtó elnémult. A közönség inkább bécsi német lapokat járatott, nehogy gyanuba keveredjék. Az egyetlen politikai lap Vida Károly konzervatív irányu figyelmezője nem kellett senkinek. Nagy Ignác Hölgyfutárja, Szilágyi Sándor Emléklapok-ja alig tudta életre keltetni a magyar szépirodalmat; a Pesten rejtőző vagy vidéken visszavonultságban élő írók (Arany, Jókai, Tompa, Gyulai, Vachot,

Bércy, Falk, Tóth Kálmán) csak óvatos symbolokban és allegoriákban írhattak s még így is egyre-másra tiltotta be az egyes lapokat a rendőrség.

1872.

Április 9. December közepe felé megállapodtam Lónyayval egy lap kiadása iránt — saját számlámra és rizicomra, 20.000 frt subventióval, de 12 frt előfizetési ár mellett. Ez tulságosan csekély a mai nyomdai árakat tekintve. Február folyamán Lónyay velem nem is értekezve új lapot alkot. B. Kemény Gáborral à la tête.

(Helytelen R. Miklós 164. megj., hogy „az említett lap nem jött létre, ellenben Kemény Gábor báró ez évben a „Korunk“ Deák-párti lapnak lett vezére.)

Egy nap rám küldi Kemény Gábor Jánossyt, hogy adjam át előfizetőim névsorát, mert március végével lapom megszűnik. Természetesen kinevettem, mert lévén 1100 előfizetőmön túl és vagy 6000 frt-nyi hirdetésem biztosítva, kész valék a lapot folytatni, ha Lónyay szószerzőleg meg is vonja a subventiót.

1873.

Végre teljesen függetlenül működhetem a journalistikában. Lesz-e elég praenumeráns 1873-ra? az persze a kérdés.

Lónyay a harmadik ráta lefizetése után cserben hagyott. Szidom őt uton-utfélen; de tulajdonkép szeretem, hogy így történt. Ő annyira lejárta magát, hogy nem volnék képes neki szolgálni a nélkül, hogy lapom tönkre ne tenném.

1874.

Az 1873-iki éven átgázoltam, anyagi haszon nélkül; de némi erkölcsi előny s befolyás kivívása mellett. A rossz termés és krach következtében a M. Politika előfizetői sem szaporodtak; de vannak barátai, kiknek bár csekély pénzbeli támogatása mellett, talán ezután is föntartható lesz.

December 4... Azt hinné az ember, hogy lapom működésének ilyen diadala mellett rop-pantul terjed és emelkedik. Szó nincs róla. Nem veszít, de nem is nyer előfizetőket. Sokan azt hiszik, mert nagyon klerikális hirben áll, mások szerint, s a magyar lapok tengődése erre látszik mutatni, a nagy pénztelenség az oka. Fődolog, hogy még mindig habo-

zik, nem tud kirukkolni párttal, pártvezérrel, mert Sennyey még mindig diplomatizál s nem látja megérettnek a dolgot. Én azt hiszem : mindezen okoknál fogva a lap állása precarius.

1875.

Február 16. Bittóval megegyeztem, hogy támogatni fogom azon határig, a meddig conservativ irányom engedi s Sennyeyvel collisióba nem jó a ministerium létele. Ő tizezer frt évi subventióval biztosított s az első rátát felvettem. Az alatt két félhivatalos lapot alapítottak ; az elsőt nagy pénzzel, a „Közérdeket“ mi nagy kárt tett lapomnak, másrészt a budget-vita alatt kitört válság.

1876.

.....
Ugyanis a Magyar Politikát eladtam Sennyeynek, illetőleg a conservativ pártnak ; s az beolvasztatott a Kelet Népe című lapba, melybe dolgoztam, de keveset, 1875. dec. végeig és akkor végleg elhagytam. Már októberben akartam azt tenni.

J e g y z e t e k b ől.

Kovács Lajos (járdánházi és berenczei) földbirtokos és publicista, a kivel Széchenyi és br. Kemény Zs. is meleg barátságot tartottak fenn. Alapította és szerkesztette a Független című politikai lapot 1863. jan. 1. Pesten, de november 17-én a katonai törvényszék egy havi fogságra ítélte s ekkor megvált a laptól.

(Lásd 158. o. A függ. szerk. is kandidálnak, ha Kovácsot elítélik. Hátha engem is elítélnék! Aztán Strohmannel beállok-e? Szept. 1-én felmentik Kecskeméthy.)

(114.) Az 1863-iki inségkölcson akkoriban nagy port felvert panamája. (A vizsgálat Krásznonyi főpolgármesterre volt bízva; mit sem mutatott ki.) Az alpolgármestert, Ságodyt is gyanúsították hűtlen kezeléssel.

124. Lonkay Antal (lovag) hirlapíró és szerkesztő. 1860-ban alapította az Idők tanuja című lapot, melynek folytatása a mai Magyar Állam (miután előbb összeolvadt 1878. dec. 16-án a Török János Pesti Hirnökével). Meghalt 1888-ban.

127. Bulyovszky Gyula, ügyvéd és hirlapíró, a magyar tárcairás egyik megteremtője. Megh. 1883-ban.

Sürgöny. Kecskeméthy kétszer is szerkesztette. Először 1864-től kezdve mint Vértesi Ernő utóda, utóbb Bulyovszky Gyula után. Indult 1860. dec. 1-én, mint a Budapesti Hirlap folytatása, megszűnt 1867. március 14-én. Ennek a lapnak folytatása a ma is fennálló hivatalos Budapesti Közlöny.

1) A FELHASZNÁLT KÖNYVEK ÉS LAPOK
JEGYZÉKE.

- Aigner. Magyar könyvészete. 1869. 1869-i magyarországi hirlapirodalom.
- Aigner. Magyar könyvészete. 1870. Magyar és német hirlapok és folyóiratok 1870-ben.
- Aranyossy Lajos. A magyar nyomdászat jelen állása. Nagykanizsa. 1863.
- Ballagi Aladár dr. A magyar nyomdászat történelmi fejlődése 1472—1877-ig.
- Ballagi Géza. A politikai irodalom Magyarországon. 1888.
- Emich Gusztáv ifj. és Szabó József. A könyvnyomdászat története Magyarországon.
- Falk Miksa dr. és Dux Adolf. Koronázási emlékkönyv.
- Fenyvessy József dr. Az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár ötvenéves története. 1846—1896.
- Ferenczy József. A magyar hirlapirodalom története 1780—1867-ig.
- Firtinger Károly. Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából.
- Franke, C. A. Handbuch der Buchdruckerkunst.
- Kecskeméthy Aurél. Vázlatok egy év történetéből.

- Kiszlingstein Sándor. Magyar könyvészet.
(1876—1885.)
- Magyar könyvszemle 1876. Magyar és német
hirlapirodalmunk 1876-ban.
- Mayer, Anton dr. Wiens Buchdruckerei-
geschichte 1482—1882.
- Mikszáth Kálmán. Jókai Mór élete és kora.
- Novitzky N. László. Egyesült erővel. A magyar
könyvnyomdászok ötven évi szakszerve-
zeti tevékenységének története.
- Pallas Lexikon.
- Pusztai Ferenc. Nyomdászati enciklopédia.
- Pólya Jakab. A Pesti magyar kereskedelmi
bank története.
- Radisich Jenő. Magyar műkincsek.
- Rózsa Miklós. Kecskeméthy Aurél naplója.
1851—1878.
- Schmall Lajos. Adalékok Budapest székes-
főváros történetéhez.
- Szalády Antal. A magyar hirlapirodalom sta-
tisztikája 1780—1880-ig.
- Váradí Antal. Régi utcák. (Az Ujság.)
- Wertheimer Ede, monori. Gróf Andrássy Gyula
élete és kora.
- Zaka Lajos. A budapesti könyvnyomdászok és
betüöntők egylete negyedszázados fen-
állásának története.
- Zuverlässiger Wegweiser durch Budapest.
-

Következő ujságok több évfolyama : A
hon, Fővárosi Lapok, Graphica, Graphical
Szemle, Pesti Napló, Reform, Századok, Typo-
graphia, Vasárnapi Ujság.

A RÉGI NYOMTATVÁNYOKRÓL.

Talán soha sem látni annyira, hogy a nyomtatványok mennyire összeforrtak az élet minden jelenségével, annak minden fontosabb vagy jelentéktelen epizódjával, mint ha hosszabb idő nyomtatványaira bizzuk, hogy emlékezésünket végigvezessék azokon az eseményeken, a melyek megjelenésüket szükségessé tették.

Most, mikor előttem fekszenek az 1863. évtől kezdve ötven évnek a nyomtatványai, akaratlanul is szembe ötlenek olyan események, a melyek eldőlésétől valamikor ezrek és milliók sorsa függött, a mely események lefolyta közben azonban az élet aprólékos, kis körre szorított eseményei is megkövetelték a maguk létjogosultságukat.

Az a nyomasztó aggodás, a mely a hatvanas évek eleje óta Magyarország minden eseményének erőteljesebb lüktetését alakította, megnyilvánul a nyomtatványokban is. A különféle politikai pártok, a melyek Magyarország felszabadítása érdekében munkálkodtak : néze-

teiknek, terveiknek bizony nagyrészt csak a lapokban adhattak kifejezést, ott is csak úgy, hogy minden pillanatban tartaniok kellett, hogy a hatalom vércsekarma : a cenzura lecsap reájuk és büntetések : szabadságvesztés és pénz-büntetés kíséretében lehetetlenné teszi a szabadság eszméjének merészebb megnyilatkozását. De már ekkor, mintha ez a vércsekarom vesztett volna erejéből és a mely egykor töréles karmaival ragadta ki a hasábokból a sorokat, a lapokból a hasábokat, hogy azok helye ürességükkel vagy a benthagyott szöveg a sötétség fekete festékével bemázolva mutassa az elnyomás, a maradiság egy újabb kilométer mutatóját, eltompult karmaival már nem végezte az eszme elleni irtó háboruját olyan kitartóan, olyan merészen.

Minderre befolyással van a politikai változás is s ez a lapokból könnyen látható. A figyelmes olvasó olyan eszmék megjelenését is látja, a melyekért máskor börtön lett volna a tiszteletdíj, s mintha a szabadabb levegő a szerkesztőségek s a nyomdák dohossá változtatott négy fala közé is bekerült volna.

*

Az abszolutizmus megszűnése és a kiegyezés megkötése, Magyarország leghőbb

óhaja, a 60-as években végre megtörtént. Ugy a király, mint a királyné többször megfordultak Pesten.

A polgári választmány 1865. december 9-én hirdetmény útján tudatja a Polgártársakkal, hogy a király úgy mint az elmúlt év nyarán ismét Magyarország fővárosába siet. Az a fontosság, a mely ezen látogatással volt összekapcsolódva, miből sem látható jobban, mint ezen hirdetmény következő soraiból: „Polgártársak! A pillanat nagy horderejét bizonyára minden hazafi érezi s a fővárosra, melynek körében talán századokra döntetik el alkotmányos nemzeti létünk nagy küzdelme, azon magasztos feladat háramlik, hogy mind hazafias lelkesedését, mind ama komoly méltóságot, melyet e nagy történeti napok jelentősége igényel, illően kitüntesse.“ A király Budapesten való fogadtatásának és ittartózkodásának ünnepélyességeinek programját közlik azután. (A megérkezés napján a várost kivilágították, (dec. 12.), az országgyűlés megnyitása napján pedig fáklyásmenetet rendeztek, a melyen az egyesült pest-budai, óbudai és promontori dalárdák működtek közre.)

Ezidőben gyakori volt a Felségek látogatása, így 1866. januárjából, februárjából, továbbá júliusból és augusztusból is találhatók

hirdetmények. Januárban ismét kivilágították a várost, februárban a városi redoute-termekben zártkörű táncvigalmat rendeztek (az urak magyar ruhában : báli öltözetben panyóka és kard nélkül). Juliusi látogatása alkalmával a királyné gyermekeivel volt Budapesten.

A felségek látogatása összefüggésben állott az 1866-os porosz-osztrák háborúval is. 1866. június hó 30-án jelenik meg a pesti polgári választmány hirdetése magyar és német nyelven :

POLGÁRTÁRSAK !

Mély szomor lepi el minden keblet, midőn — a helyett, hogy a béke áldásait élvezve, alkotmányos életünk fejlődésének örvendhetnénk, — a háború iszonyait látjuk fejeink felett lebegni ; — midőn oly harc kezdetén állunk, mely a monarchiát alaposzlopaiban megingatni, s trónt és népeket egyaránt a legsúlyosabb veszedelmekkel sujtani fenyeget ; és melyben a birodalom többi fiaival, honfitársaink is vérzenek a csatatéren.

S mind e komoly aggodalmak, melyeket e vészes események költenek, csak fokozzák a hű ragaszkodás és legőszintébb hódolat érzelmeit, melyeket minden magyar fejedelme, a trón és haza iránt kebelében táplál.

Bizalomteljesen fordult a fejedelem népeihez és bizalomteljesen fordulunk mi is polgártársainkhoz, hogy őket a tett és humanitás terére kiszólítsuk.

Mig hazánk fiai a harctéren küzdenek és vérüket ontják, nekünk, kik visszamaradtunk, jutott azon feladat, hogy a haza oltárán áldozva, sebesült honfiaink ápolása iránt gondoskodjunk és szenvedéseik enyhüléséhez erőnkhez képest hozzájáruljunk.

Ezen feladat felismerésében és bizva e város lakóinak nemes érzületében, felhívjuk polgártársainkat és a minden jó iránt lelkesülő hölgyeket, miszerint e célra, tehetségükhöz képest, akár pénzben, akár természetben, kegyes adományokkal járulni sziveskedjenek.

A készpénz adományok Weisz Bernát választmányi pénztárnok urnál (Deák-utca 12. sz. a.), vagy Gamperl Alajos tanácsnok urnál (városház, földszint 1-ső sz. a.), a természetbeliek pedig, mint: tépet, sebkötők, vászon, ágy- és fehérnemű sat., a városházán, a városi gazdasági bizottmány termében adhatók át.

Pest, 1866. június hó 30-án.

A pesti polgári választmány nevében

Altenburger Adolf s. k.	Havas Ignác s. k.
tollnok.	elnök.

Együttal megindul a gyűjtés pénzben és természetbeni adományokban, a mely azonban nem volt kielégítő a nagy számban érkező sebesültek ellátására, a mint az a július 7. Felhívásban olvasható:

FELHIVÁS.

Megköszönve polgártársaink azon készségét, mellyel már eddig is siettek sebesült harcosaink segélyezésére adományokkal járulni, egyszersmind értesítjük, miszerint a természetbeni adományok közvetlen a választmány által szolgáltatottak át a helyben ápolt sebesülteknek; — mely alkalmakkor azonban sajnosan kelle tapasztalni a választmánynak, hogy a kórházakban a szükséges fehérnemű, t. i. ing, gatyá és lepedő nélkülöztetik leginkább.

Habár a választmány intézkedett, hogy a legnagyobb szükségnek rögtön eleje vétesék, úgy mégis a napról napra, sajnálatos állapotban érkező sebesültek száma oly nagy, hogy ily fehérnemű folyton folyvást szükségeltetik, és ezért bizalomteljesen fordulunk polgártársainkhoz, hogy e hiányon segíteni, s lehetőleg fehérneműt nagyobb mennyiségben adományozni sziveskedjenek.

Tudomására jutván azonban a választmánynak, hogy némely egyének, azon ürügy alatt, hogy a sebesültek részére gyűjtenek, a város külsőbb részeiben házról-házra járnak és mindennemű adományokat szednek, ennél fogva figyelmeztetni kívánta a választmány a lakosságot, miszerint általa természetbeni adományok beszedésével egyes személyek megbizvannincsenek, hanem ezek csak a városházán a gazdasági bizottmány termében, — valamint a Teréz-, József- és Ferenc külvárosi bíróságoknál adhatók át.

Pest, 1866. július hó 7-én.

A pesti polgári választmány nevében :

Altenburger Adolf s. k.	Havas Ignác s. k.
tollnok.	elnök.

Hogy az adakozási kedvet még jobban elősegítsék, már július 11-én új hirdetmény jelenik meg, a melyben tudatják a közönséggel, hogy július 15-én a Pest-belvárosi főtemplomban hölgyek fognak persellyel körüljárni és a sebesültek részére gyűjteni :

„A főváros nemeslelkű közönsége megsebesített harcosaink sorsa iránt eddig is vetélkedve tanusítá legélénkebb részvétét, s most, midőn a gondos ápolás céljaira naponként növekedő mérvben vétetik igénybe az áldozat-

kész jótékonyság : minden alkalmat megragad, hogy a könyörület nemes erényét gyakorolhassa.

S valóban alig lehet oly eset, hol annyi körülmény ébreszthetne részvétet, mint e szerencsétleneknél, kik a teljesített kötelesség miatt szenvednek, kik nagy részben honfitársaink levén, szívünkhöz ez által is közelebb esnek ; míg másrésről nagyobb szánnal kell azokra tekintenünk, kik nem csak a családi szeretet vigaszát, hanem azon megnyugvást is kénytelenek nélkülözni, hogy az édes haza földén vannak, s annak éltető levegőjét szívják.

Hogy a lelkes közönségnek jótékonysága gyakorlására újabb alkalom nyujtassék, folyó évi július hó 15-kén, azaz vasárnap, a Pest-belvárosi főegyházban reggeli 6 órától déli 12 óráig tartandó minden szent mise alatt báró Sennyey Pálné szül. b. Fiáth Mária, gróf Szapáry Istvánné szül. gróf Ráday Borbála, Thurn Erzsébet s Ruprecht Demidof Kornélia asszonyságok és Staffenberger Maria kisasszony fogják a templomi perselylyel a sebesültek javára gyűjtendő adományokat beszedni, s a legcsekélyebb összeget is köszönettel fogadni.

Az Ur áldása szálland a kegyes jóltevőkre, kik bármi csekély adománynyal járulni ke-

gyeskedendnek a szenvedő szerentcsétlenek gyötrelmei enyhítésére.

Kelt, Pesten, 1866. évi julius hó 11-én.

A pesti polgári választmány nevében :

Altenburger Adolf s. k.	Havas Ignác s. k.
tollnok.	elnök.

A julius 20-án megjelent első kimutatásban a pénzbeli adományokat 600 frttal a Császárné Ő Felsége kezdi meg. Természetbeni adományokat (tépés, pamut, sebkötők, vászon-darabok, fehér- és ágyneműek, szivar, bor stb.) a november 30-án megjelent 2-ik (utolsó?) kimutatás szerint 642-en adtak.

*

Habár a háboru borzalmi Magyarországot is igen nagy mértékben sujtották, sok család gyászolta az elhunyt férjet vagy gyermeket és még sokkal nagyobb a száma a sebesülések által sujtottaknak, mégis az ország figyelme mihamar a politika változásai felé fordul.

Az 1867-es év meghozza végre az alkotmány visszaállítását és a kiegyezést.

Február 12-ére hívja össze a Polgári választmány a városi polgárság, különösen pedig a képviselőtestületeknek és a polgári választmánynak tagjait, hogy Andrássy Gyula gróf

miniszterelnök úr Ő Excellenciája előtt ünnepélyesen tisztelegjenek.

Majd mindinkább közeledik junius 2-a, a koronázás napja. Már május 8-án érkeznek a Felségek; bevonulásuk díszessé tételére felhívják azon házak tisztelt tulajdonosait és az utcai szállások bérlőit, a merre a bevonulás útját veszi, hogy a házakat zászlókkal, szőnyegekkel és virágokkal minél ünnepélyesebben feldisziítsák. A koronázás napjára fáklyásmenetre is felhívják a polgárokat és se szeri, se száma azoknak a nyomtatványoknak, a melyek a koronázási ünnepekre vonatkoznak.

A kiegyezés megkötése, a miniszterium kinevezése, a koronázás nem csak sok hivatalos nyomtatványt hoztak magukkal. Megszólaltak az írók és költők is; az ünneplő szózatok és hódoló versek légiója jelenik meg.

(IV. Károly királynak 1916. december 30-án történt megkoronáztatása ünnepeire részére szükséges nyomtatványokat is a Kertész-nyomda készítette.)

*

Az előbbieken megemlített nagyfonságu eseményeken kívül a hivatalos és magánélet is megkivánta a maga nyomtatványait.

Milyen sok ismerős nevet találunk a Szabad Királyi Pestváros 1867-ik évi alkotmányos tisztujítása névjegyzékében. Legnagyobb részük azóta áldásdus munka után már örök nyugalomra tért. — Az iparosok kórházi ápolási díjairól már akkor is rendelkezett a tanácsülés. — A rendőrség elveszett holmit gyakran hirdet.

*

A közbiztonság védelmére Pest-Pilis és Solt törvényesen egyesült vármegyék hatósága a következő Rögtönbirósági Hirdetményt adja ki:

RÖGTÖNBIRÓSÁGI HIRDETMÉNY. (STATARIUM.)

Miután e megyében a közbiztonságnak még mindig veszélyeztetett állapota mulhatatlanul megkívánja, hogy az eddig fenállott rögtönítelő bíróságok továbbra is megmaradván, mint ez ideig úgy ezután is az e részben fenálló szigorubb törvények szerint működjenek és miután a Magyarország volt királyi Helytartója ő Nagyméltósága által, az 1862-ik évi October 30-án 20219. eln. sz. a. kelt k. rendelvénnyel e megyének, valamint sz. kir.

Kecskemét városának egy évre adott és később az új rögtönbiráskodási szabályokban elősorolt esetekre is kiterjesztett rögtönbiráskodási jog vissza nem vonatott, sőt kir. tárnokmester ur ő Nagyméltóságának f. é. October 23. 7033. eln. sz. a. kelt k. rendelvényével annak további gyakorlása újból is megengedettett, — annálfogva az imént említett szabályok 7. §-nak alapján ezennel közzé tétetik, hogy Pest Pilis és Solt t. e. vármegyék hatósága a fentebbi úton nyert rögtönbiráskodási jogával ennekutánna is élni fog:

1-ör. Rablók ellen, kik mást valamely ingó vagyontól vagy személy elleni tetteleges erőszakkal, vagy erőszakkali fenyegetések által jogtalanul megfosztanak, habár a tetteleges erőszak vagy azzali fenyegetések nem közvetlen a kiraboltnak, hanem más jelenlevők személye ellen voltak is intézve.

Erőszakkali fenyegetéseknek azon fenyegetések vétetnek, melyek a fenyegetettnek életére, vagy testére nézve súlyos és azonnali veszéllyel vannak összekötve; és mihelyt a rabló valamely ingó vagyont a fentebb körülírt módon elvett, habár azzal valamely szándékan kívül közbejött akadály miatt el nem távozhatott is, vagy mihelyt a rabláskor valakinek személyén bármely tetteleges erőszakot el-

követett, habár még semmit magáévá nem tehetett is, a gonosztett végrehajtottnak tekintetik.

2-or. Rablógyilkosok ellen, kik a rablásnál valamely személyt életétől megfosztanak.

3-or. Azon bűntársak ellen, kik a rablást tanácsadással, utasítással szándékosan elősegítik, annak elkövetésére eszközök szerzése vagy akadályok elhárítása által önkényt segédkezet nyújtanak s elkövetését biztosítják.

4-er. Oly bűnrészesek ellen, kik rablókkal előlegesen a rablás elkövetése után nyújtandó segély vagy nyereség s haszonbóli osztályrész iránt szöveteznek.

5-ör. Orgazdák ellen, kik rablóktól oly tárgyakat, melyekről tudják, vagy alaposan gyanithatták, hogy raboltattak, átvesznek, azokat elrejtik vagy tovább adják, vagy kik rablóknak önként oltalmat szolgáltatnak, s azokat a nyomozó hatóság előtt elrejtik, vagy elszökésüket annélkül, hogy önmagukat vagy családjukat közvetlenül fenyegető veszélynek kitennék, elősegítik.

6-or. Gyújtogatók ellen, kik szándékosan oly tettet követnek el, melyből számításuk szerint idegen tulajdonon tűzvésznek kell támadnia, habár a tettes akaratán kívül eső akadályok miatt a tűz ki nem ütött.

Ezen gonosztevők polgári állása semmi tekintetbe nem jő, s ide értetnek egyszersmind a katonai szökevények, katonák és hadi hatóság alá tartozó más személyek is, ha az illető területen történt kihirdetés után rögtönbiróság elébe tartozó bűntettet elkövetvén, a polgári hatóság által elfogatnak.

Azok mégis, kik bűnbánatból magokat a hatóságnál önként följelentve, addig tudva nem volt bűntársaikat és orgazdáikat fölfedezik, a rögtönbiráskodás alul felmentetnek.

Mivel pedig a rögtönítélő hatalomnak az a következése, hogy a kik az előszámlált bűntényekben tapasztaltatván, vagy a tett helyén, vagy onnét folytatott üldőzésben megfogatnak, s gonosz tettük ellenük bebizonyittatik, bármely rendű és sorsú emberek legyenek, az e végre kirendelt bíróság által akasztófára ítéltetnek, s a halálos ítélet rajtuk annak kihirdetése után három óra múlva okvetlen végrehajtatik, nem lévén helye sem felebbvitelnek, sem a kegyelem útjára való folyamodásnak; — annak okáért intetnek mindazok, kik gonosz indulatjuktól ösztönöztetve embertársaik veszedelmére törekedni hajlandósággal birnak, hogy az ily hajlamukat megzabolázzanak iparkodván, óvakodjanak alkalmat szolgáltatni arra, hogy gonosz cselekedeteik

miatt halálra kerestessenek és üldöztes-
senek.

Kelt Pest, Pilis és Solt törvényesen egye-
sült vármegyék hatóságától — 1866. évi
October 29-én.

Jegyzette és kiadta
R é d l y S á n d o r,
a főntisztelt megyék főjegyzője.

De kiveszi részét a többi vármegye is.
(Jásznagykun, Szatmár, Baranya, Tolna stb.)

*

Megindul a vasutépítés is Magyarországon,
igy a Turóc-megyét Zólyom vármegyével össze-
kötő hermaneci vonalról, az esztergom-nánai-
garamvölgyi vasutról, Pest-miskolci vasutról,
Hatvan-Jászberény-szolnoki vasutról stb. ta-
lálunk felhívásokat, tervezeteket.

*

A törvényszékek, az ügyvédek, a perek is
igénybe vették a nyomdákat. Bizony a peres
nyomtatványok akkor sem voltak érdekeseb-
bek mint ma.

*

1870-ben megalakul az Orsz. magyar
képző-művészeti Társulat. A megalapítás, az

első kiállítások, az alapító levelek mind olyan egyszerűek, mint a milyen a ma már hatalmas, befolyásos Társulat azidőben volt.

*

A lapok már akkor is a hirdetési részt emelték ki legjobban. Tíz, huszezer példányos nyomtatási mennyiségek nem ritkák (a hirdetményeken és prospektusokban). Némely lap fellengős szavakkal ostromolja a közönséget előfizetésért, más egyszerűbb szavakkal reméli ezt elérni, sőt némelyek a keresetlen egyszerűséget tulzásba is viszik. Például:

E l ő f i z e t é s

a

„NÉPBARÁT“

cimű politikai és szépirodalmi heti lapra.

Hirben aligha kívánhatunk kövérebb évszakot, mint a mostani félév lesz, midőn a nagyhatalmak szemközt állnak azzal a hatalommal, mely a keleten keresztényeket véd, s otthon két annyi keresztény lengyelt pusztít. A világ szivszorongva nézi e harcot és kíváncsian tekint a nagyhatalmakra, melyek szót emeltek e szörnyű vérengzésben.

A „Nagy világ járása“ című rovatunkban törekszünk az eseményeket hetenkint úgy összeállítani, hogy mindenki dióhéjban megkapja a fonalat, mely a dolgok megértéséhez vezet. Értelmezésünk modorát ösmeri az olvasó, — nem kinlódunk eget verő szavakkal: hanem: itt a kenyér, ne a kés: mess belőle-módon magyarázgatunk, hogy mindenki megértse.

Belügyeinkről szólni fogunk, valahányszor lesz egy kis — belügy! Egyelőre azonban azt hisszük, hogy itt sok esőnek kell lenni, hogy az ujságíró valami kis hirt kaszálni tudjon: de az erdélyi viszonyokkal majd csak nől valami — sarju.

Mulattatót is kívánnak önnök? Majd csak keresünk elő egyetmást, pedig tessék elhinni, hogy nincs, a mi az ujságírótn nagyon csiklandozná.

Lapunk ezután mindig szombaton reggel fog szétküldetni, hogy vasárnap a fővonalakra elérjen.

*

A közgazdaság, a takarékpénztárak, a bankok miképen is létezhetnének nyomtatványok nélkül. Milyen nagy azonban a különbség az ötven év elejéről és végéről való nyomtat-

ványok között, külsőleg, belsőleg. Ma a Pesti magyar kereskedelmi bank tiszta nyereségben többet mutat ki, mint 1863-ban mérlegének végösszege volt. Az 5 lapra terjedő jelentés helyett ma 40 lap csak maga az igazgatóság jelentése. A régi egyszerü nyomásu értékpapírok helyett most 4—5 színben nyomtatott nyomdászati remekművek készülnek. Így van ez minden intézetnél, a mely ezt a hosszú időt át és túl élte. A kereskedők és iparosok is ide sorozhatók.

*

Hogy azonban a komoly térről a vigabbra áttérjek, megemlítem, hogy töméntelen a száma a mulatságokra szóló meghívóknak és belépti jegyeknek is. De könnyű volt akkor mulatni, a mikor a Császárfürdő, ezen már akkori időkben is előkelő hely, table d'Hote-t adott négy tál étellel 50 kr.-ért, sültet 30 kr.-ért, beafsteck-et 35 kr.-ért.

Komoly tárgyú hirdetés volt, de azért mégis komikus a krinolinokról szóló árjegyzék, vagy a faöndök (=böröndök mintájára) hirdetés, valamint a fényképészek „Megszólamlásig hű“ kezdetű hirdetése. A villanyos csengetyüt villany-távirdának nevezik. Ide tartozik, de azért tulajdonképpen szomorú dolog, hogy

már 50 évvel ezelőtt is küzdöttek a háztulajdonosok a gyerekek ellen és megtiltották a lépcsőkön és a folyosókon való zajongást. Ez nem változott 50 év alatt sem.

SZALMAKALAP- GYÁRRAKTÁR MICSEI ÉS TÁRSA.

Váci-utca 8 sz. Nádor vendéglő
PÉSTEN.

